

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • Miercuri, 17 iulie 1991 29 (77)

Zi senină

Soare, cînd nu mai credeam că o să mai fie.
O zi senină. Un suflet senin.
Două suflete care s-au întîlnit la răscruce
Și stau liniștite la soare.

Și eu trecînd printre ele incet
Să nu fac zgomot. Să nu fac umbră.
Să nu fac impresia că aș avea dreptul
Mai mult decît ele să calc pe pămînt.

Și ele uitîndu-se cu mirare
La pielea mea tăbăcită. La carnea mea
La oasele mele. La creierul meu care începe
Să clocotească. Și ele uitîndu-se

Fără prea mare discreție. Fără prea mare
Atenție. Uitîndu-se pur și simplu.
Ce să facă și ele bieteles suflete
Dacă tot au ieșit la soare.

Ileana Mălăncioiu

Număr ilustrat cu reproduceri după lucrări de Bogdan Stîhi.

Acum, că s-a înființat partidul Alianței Ci-vice — al 115-lea! — lupta politică românească a intrat — ca să folosim o analogie cu competițiile de atletism — în ultima turnantă dinaintea liniei drepte, care linie nu e alta decît viitoarele alegeri, mai întîi cele locale, apoi cele legislative și prezidențiale. La capătul „turnantei” ar fi să se aștepte Constituția României la care pretind că lucrează cu spor parlamentarii actuali, aleși anume pentru asta în 1990 dar, cel puțin pînă astăzi, mult prea captivați de alte cele, unele necesare, altele cu totul facultative. Să sperăm că pînă la recreația definitivă a acestui parlament vom avea și Constituția, altminteri anul viitor vom alege tot o constituuantă, ceea ce ar fi un fel de colac peste pupăză la cît de bine ne merge în clipa de față. Oricum, Constituția e, cum spuneam, la capătul „turnantei” iar acum ne aflăm chiar la începutul ei. Ce-ar trebui să se întîmple de-a lungul acestei „turnante” pentru ca „linia dreaptă” dinaintea alegerilor să fie edificatoare pentru electorat astfel încît acesta să se prezinte la urne într-o postură ceva mai limpede decît a nemuritorului Cetățean? Nu multe lucruri, în schimb esențiale. Primul ar fi reducerea numărului partidelor

Ultima „turnantă” (I)

de la 115 la cel mult 7—8, pentru că nu pot fi concepute la această oră la noi (și poate nici altunde) mai mult de 7—8 platforme necoincidente în liniile lor vitale. În materie de programe politice (incluzînd aici și pe cele economice ori sociale) este incontestabil că în România anului 1991 se cultivă tautologia (în fond) și eteronimia (în formă), și oricît am ști noi să „non idem est si duo dicunt idem”, o atare mulțime de nume diferite care spun și vor același lucru nu poate să producă altceva decît derută, neîncredere și, pînă la urmă, apa-

tie și refuz. Prin urmare, reducerea — prin contopire, reorganizare, dizolvare, etc. — a numărului de formațiuni politice ne apare ca un exercițiu logic de punere în acord a formei cu fondul, ceea ce echivalează — din perspectiva electoratului — cu o limpezire bruscă a orizontului de opțiuni și, implicit, cu antrenarea conștiinței politice a cetățeanului și creșterea responsabilității sale în actul electoral. Ca să nu mai spunem că pus să aleagă între 20 de partide care au aceeași sau cam aceeași platformă, bietul cetățean ar putea să-și rezolve nedumerirea prin tragere la sorți, care procedeu, în viața politică bazată pe valorile democrației, reprezintă un simptom clar de imaturitate, ca să nu zicem de infantilism politic. Se mai adaugă, ca argument în favoarea reducerii numerice sus pomenite, efectul pulverizator pe care îl are asupra coerenței, stabilității și credibilității unui program politic, proliferarea eteronimelor lui. Pînă într-acolo încît tot alterînd haotic și buimăcitor în mintea electoratului, aceste prea numeroase și prea diverse forme avînd același fond vor ajunge să fie receptate ca forme fără fond, simple sigle ce nu acoperă nimic.

„I.”

În acest număr:

VÁCLAV HAVEL *Ultima convorbire*
WILLIAM GOLDING *Gîndirea ca hobby*
Lirică italiană

semn

Toleranță și complicitate

Fiecare om pe urmele propriilor sale interese. Astfel ne vâd pe toți într-o cursă fantastică. Sfirșitul e știut, previzibil. El poate surveni înainte ca propriile noastre interese să fie atinse. În zadar ne condamnă unii pe alții că nu ne urmărim decât propriile interese nu noi o să fim cei care vom schimba lumea, nu noi o să fim cei care vom schimba, mai ales, omul. Sau și noi, doar că atât de puțin încât nici nu ne dăm seama, în orice caz nu sintem mulțumiți de cit am făcut. Într-adevăr, cum și cînd se schimbă lumea, cum și cînd și cit se schimbă omul? Cînd, în ce zi, la ce oră apare „omul nou”, cel „preconizat” de atîtea și atîtea mișcări, partide, societăți mai mult sau mai puțin secrete? Omul nou, credeam noi, nu există. Omul nou, o și spuneam, nu apare niciodată. Omul e același, în esența lui, de la începuturi și pînă la sfîrșit. Atîta doar că evenimentele la care participă acest esențialmente același om sînt mereu altele, mereu altfel se petrec și altfel arată, încît omul nu cred că poate trece prin ele fără să se umezească de roua lor, uneori sîngerată, alteori nu. Ce e rău, la urma urmei, în faptul că omul se mai schimbă, ce e rău în faptul că, esențialmente, rămîne la fel?

Urmărim cu sufletul la gură felul în care aleargă ceilalți după propriile lor interese. Unii, însă, și le precizează mai bine, pentru alții ele sînt mai tulburi, mai neprecizate. În fiecare întîlnire a noastră, unii cu alții, se ciocnesc interesele noastre nu noi. Se ciocnesc aceste umbre care ne preced și în care ne vom întoarce. Spunem cu dispreț despre un cunoscut că „nu-și urmărește decât propriile interese”, dar nu ne întrebăm: dar noi înșine ce facem?

Poate că secretul societății civile este coincidența intereselor mari, generale, ale comunităților ei. Coincidență care să-i pună în situația de a alerga toți cam pe aceleași drumuri, pe căi convergente măcar, dacă nu aceleași. Adică ordonarea, organizarea acestei goane haotice în toate părțile, cu ciocniri dramatice sau chiar tragice între membrii goanei. Căci, în fond, propriile mele interese sînt exact propriile interese ale celui care cred și crede că este adversarul meu. Și aceste proprii interese sînt destul de largi ca să ne cuprindă pe amîndoi și să ne facă astfel să ne lînimșim, să nu ne mai suspectăm, să nu ne mai urim, să nu ne mai ucidem între noi.

O diferență este, desigur, între cei doi sau douăzeci de miliarde ce își urmăresc, cu strictete sau nu, propriile interese. Și încă una foarte însemnată: căile pe care le aleg, mijloacele de care cred că e bine să se folosească. Parabola din Macedonski, a emirului, e cunoscută tuturor absolvenților de liceu. Și atîtea altele, în aceeași temă, ce nu-mi vin în minte acum. Problema este așadar a căilor de urmat. Problema este ce considerăm a fi permis și ce nu. Cit de mare e posibilitatea de a intra în terenul semenilor noștri. Problema e, deci, una de etică. Dispariția din cîmpul nostru spiritual a moralei creștine, singura care ne învăța cit și ce este permis, ce și cit nu e permis, ne-a dus acolo unde sîntem, la această nepăsare, aproape generală, față de metodă, de eleganță, de curătenia mijloacelor, făcîndu-ne să ne concentrăm doar asupra atingerii scopului. Ne-a dus la situația de a tolera minciuna, grosolană, intolerabilul. Nu la a ne tolera între noi, asta ar fi bine, ci la un soi de toleranță inferioară, un fel de concupiscentă dacă putem avansa în atare discuții asemenea termenilor, o complicitate. Complicitate la mizeria morală în care nu ne-a tîrît decât lipsa moralei creștine. Și numai revenirea moralei creștine, revenirea noastră în sinul ei, ne va salva și ne va readuce la adevărata toleranță numită dragoste de semenul nostru, omul.

Nicolae Prelipceanu

dictatura personală

Nu am mai fost în viața mea naș

Reacție la profundele crize umane, trecutul cel mai apropiat îndeosebi poate răbufni cînd te aștepți mai puțin cu acea insolentă violență de care ai da orice să te lipsești. Că sînt momente în viață cînd, chiar dacă nu vrei cu orice preț să uii, nu poți să uii... Crimele politice nepedepsite, post-revoluționare, pentru mine, cel puțin, fiind strigătoare la ceruri: cum să le uii? Cum de au fost ele posibile, în vîzul lumii și cum de noi stăm cu brațele încrucișate azi încă? 22 — 25 decembrie 1989 și 13 — 15 iunie 1990 își plîng morții politici și Puterea se face că e surdă și oarbă? Nu ar mai apuca Puterea asta neocomunistă ziua de mîine...

În după-amiaza de 13 iunie 1990, prin ocuparea Poliției Capitalei de către manifestanți, sediul al Poliției lăsat de izbeliște, conform unui nedeslușit scenariu, de angajații Ministerului de Interne, din celele de aici, vă mai amintiți?, au fost eliberați arestații politici din 18 februarie 1990! Acei nefericiți curioși, îmbătați de libertate, nevinovați, manifestanți din Piața Victoriei ce au avut neinspiratia să intre, pașnici, în sediul Guvernului după

ce profesioniștii „forțelor obscure” au provocat asistența, au spart, au smuls, au ațîțat la violență, au deschis ușile de fier și, ca prin farmec, au dispărut: oare ce vor fi făcînd azi acești arestați din 18 februarie 1990, eliberați în 13 iunie 1990 de alți manifestanți? La un moment dat erau căutați cu înfrigurare să fie rearestați... I-am pierdut, din păcate, din vedere cu toții: nu? Cit de inconștienți suntem, de fapt, cu toții, Puterea e fericită că victimele represiviunilor ei barbare sînt neglijate de opinia publică! Opinie publică mereu furată de „alte probleme mai importante”, a avut ea grijă mereu Puterea să i le servească pe tavă, să-i distragă atenția...

La atîta injustiție incredibilă post-revoluționară: din 18 februarie pînă la 13 iunie, fără judecată, să fie arestați oameni nevinovați, călcați în picioare, fără de nici un drept, dați drept dispăruți de familiile lor... Manifestanți din 13 iunie 1990 ce aveau să-i elibereze pe manifestanții arestați în 18 februarie 1990 și mai departe să fie ei cei arestați, la rîndul lor, abuziv, de „militari” în primele ore ale zilei de 14 iunie 1990 și apoi de „mineri”...

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

● ROMULUS VULPESCU (scriitor și senator F.S.N.): „Totuși, cenzura — care exista, de ce să ne mintim dar, cînd trebuia, era inteligentă, pentru că era făcută de români, sprijinind tot ce însemna patrie — știa cînd trebuie să se uite în partea cealaltă și să lase să treacă «infractorul», adică poetul, pe lingă lege și să dea lumii ce i se cuvenea”. (România Mare) ● C.V.T. (la primul proces din fosta localitate podgoreană, Ploiești): „... Pe vremea lui Ceaușescu se mai putea publica ceva, mai exista o publicație, mai exista o opinie, un departament de presă unde nu toți oamenii erau ticăloși, unii erau de bună cuviință”. (Citat preluat din *Cațavencu*) ● „La sîrbătorirea prilejuită de împlinirea a 215 ani de la semnarea Declarației de independență — ziua națională a S.U.A. — a fost prezent d-nul Manfred Werner, secretarul general N.A.T.O. Gazdele au invitat numeroase personalități din România în frunte cu președintele țării și primul ministru. Reprezentantii poporului american au suferit un afront. D-nul Iliescu, Președintele României, a întîrziat circa un sfert de oră. Ceremonia oficială a început în absența domniei sale. O fi întîrziat la Kremlin? Cine deteriorează chipul României peste hotare?”. (Alianța Civică) ● SORIN M. SIMION: „Ulfi Lundgren, secretar al A.B.F. și expert în problemele Estului Europei ne spunea (...) «În opinia noastră, F.S.N. este un partid tot atît de social-democrat, pe cit era Stalin de, să zicem, liberal. Dacă dai tot acest amalgam numit F.S.N. prin mășina de tocat carne, nu curge din el nici un strop de social-democrație.»” (Corespondență din Viena, *România liberă*) ● ALCIBIADE: „Dragii noștri trădători de țară, vă place războiul civil din Iugo-

slavia? Aflați că e opera Ungariei, mămitica voastră...”. (R.M.) ● COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA REVISTEI „ROMÂNIA MARE”: „În ziua de 10 iulie a.c., începînd cu orele 14.00 va avea loc la Tribunalul din Ploiești tentativa mafiei antinaționale de a distruge Revista «România Mare»”. ● CORNELIU VADIM TUDOR: „Frați români, vă aștept!”. (R.M.) ● MONICA LOVINESCU: „Ceaușismul nu a însemnat numai comunism, ci comunism-fascist. Dacă ar fi să ne luăm în serios, ar trebui să inversăm puțin planurile. Extrema dreaptă în România este cea ceaușistă. La extrema dreaptă se află comunismul fascist, de tip «România Mare», de tip securitate”. (Interviu, în *România liberă*) ● CORNEL NISTORESCU: „Dacă V.C. Tudor nu mai este o surpriză în antisemitismul său încă de pe vremea cînd scoala broșuri și poezii și cerea unei tinere să nu iasă cu el pe stradă decît în «rochie verde», pornirea Europei are și ea încă o explicație posibilă”. (Expres) ● DUZINA DE FRAIERI — tocul nostalgic — „12. Corneliu Zelea Codreanu — motivația „juriului”: a ratat înființarea ziarului «Europa»”. (Fraierul român) ● ILIE NEACȘU: „Cred că «guvernul» propus de Dincă — goșosarul în după-amiaza zilei de 22 decembrie '89 în sediul C.C. ar fi gafat mai puțin pe tărîm economic decît actualul executiv condus de dl. Petre Roman”. ; „S-au cheltuit, în primul rînd, valuta, lei și rublele lăsate de Ceaușescu. Am mai salvat o dată industria franceză. De data aceasta, cea aeronautică. De dragul nevinovaților și mereu persecutaților de evrei au reușit diplomații noștri să înghete niste relații care erau dintre cele mai prospere, cele cu țările arabe”. (Europa) ● L. A.

Dar voi reveni asupra acestui subiect. Mai ales că trecutul poate să fie și sediul unor teribile prejudecăți...

Deocamdată, să continui aici relatarea — la al cincilea episod — pe marginea nunții religioase a „golanilor” Pieței Universității, foste personaje ale mele în *Jurnalul unui marțor*: doi „golani” arestați în 14 iunie, ea arestată de „militari”, el de „mineri”, pușcări avînd să-i căsătorească, o căsătorie civilă făcută de Ziua Regilor României un am mai tirziu, în pușcările cunoscîndu-se abia, deși stătuseră 53 de zile în Zona Liberă de Neocomunism! Doi „golani” ce au ținut să mă aibă pe mine naș duminică, 19 mai 1991 la o biserică ortodoxă, pe nepusă masă, luîndu-mă cu totul prin surprindere...

Unde rămăsesem? Tocmai mă puseseam, indispus, după un somn de citeva ore numai, mă puseseam pe picioare, mă bărbierisem și îmbrăcat obișnuit, de stradă, în blugi, cu flori, venisem acasă la mirele-golan, cu soția, fericit din mîrii-golani și întrebîndu-i, sincer îngrijorat, ce am de făcut, că nu am mai fost în viața mea naș... „Lasă, că o să vezi tu și singur acolo, la fața locului, în mijlocul bisericii! O să-ți explice preotul... Preotul-golan, firește! Nici mirii neștiind ce am eu de făcut, abia dacă știau ce au ei de făcut în postura lor... Mai întîrziem mult? Unde naiba e fotograful ăla? Fotograful-golan... Golani de-ai Pieței Universității fiind cu adevărat cu toții!

Miri se invîrt de ici, colo, își frămîntă miinile, ne surd. Facem cunoștință cu cei prezenți, eu oricum sînt atît de somnoros că nu rețin numele nimănui...

Liviu Ioan Stoiciu
(Va urma)

SCĂRICICA: „Un partener spaniol a creat, împreună cu niște angajați ai Studioului «Animafilm», o societate mixtă de film de animație”; „A auzit însă domnul Sergiu Nicolaescu și i-a mirosit a dolari. Și a hotărît dînsul că de ce să aibă ei dolari, cînd ar putea să aibă dînsul dolarii respectivi? Și, prin abuz, prin presiuni, prin șantaj, a blocat afacerea”; „A știut dînsul ce l se potrivește. Jos membrele de pe «Animafilm»! Și astimpără-te, panteră roz!”. (Și totuși iubirea)

● LUCIA VERONA: „Doamnelor, d'nișoarelor și domnilor, în Europa fură!”. (AZI) ● MARCEL CIUBOTARU: „Se fură ca-n ... C.A.P.”. (România liberă) ● P.V.: „Abuzați, tovarăși, abuzați!”. (Flacăra) ● G. ZBAGANU: „Dar P.N.T.-c.d., Societatea Timișoara, Alianța Civică nu sînt mișcări extremiste?” (Europa) Iată, măi dragă, o timpenie de proporții cosmice! ● ANGELA BĂCESCU: „O coală de hirtie o găsești greu s-o cumperi, nu avem caiete suficiente pentru elevi, în schimb noua publicație intitulată «Prostituția» îți este băgată în ochi la fiecare colț de stradă”. (Europa) ● CAMIL BALTAZAR: „Falus dur pe două bile / du-ți strigările virile / între ghizduri tari de pulpe / lingă coapse de copile”. (Prostituția) ● MIRCEA RADU IACOBAN: „... ultimul sfert de veac ne-a obișnuit doar cu adevărul sarbede și calpe, în care vorbitorul n-avea decît șansa omagierii obediente a «eroului în trei eroi»...”. (România) Cine vorbește... ● GENERALUL IULIAN VLAD: „Nu m-am considerat, nu mă consider și nu mă voi considera niciodată vinovat...”. (Interviu, în *Adevărul*) ● CAROLINA ILICA: „Și nu mai știu cum e, de fapt: / Nici pace, nici război. / Mor general prin închisori, / Mai patrioți ca noi”; (R.M.) ● CEZAR ANDREESCU: „Poeta Florica Mitroi a părăsit trupa de pitecantropi de la revista «România Mare»...”. (Cuvîntul) ● FLORICA MITROI: „Azi întingul popor român este lingăul lui Ion Iliescu”. „Iar aducerea minerilor de către această ciumă roșie, Ion Iliescu (...) este un lucru atît de înspăimîntător, de un cinism specific aceluia întrîgînt de o demență calculată, Ștepan Trofimovici Verhovenski”. (Ceaușescu)

Petre Stoica

ELEUSIS revista PEN Clubului din Florența

ELEUSIS, Revista PEN CLUB-ului din Florența, Director Vittorio Vittorio; Comitetul de redacție: Margherita Guidacci, Giorgio Luti, Gregor von Rezzori, Antonio Tabucchi, Luigi Testaferata, Silvano Zoi; Director artistic: Mihai Vulcanescu și ilustrator revistei Editura Nardini, 1990, caietul I (135 p.) caietul 2-3 (148 p.). Într-o prezentare grafică pe cit de elegantă în formă, pe atît de elocventă în conținut, ambele caiete prezintă aceeași compartimentare tematică semnificativă: Simpozion (primul caiet 1989, caietul doi 1990), Proză, Poezie, Pagini postume, Recuperări, Texte literare, Oaspeți din Etruria și Perspective.

În primul caiet se justifică numele revistei: **De ce Eleusis?** Pentru simbolismul misterios al tonusului spiritual antic în cultura elină, care sugerează refacerea Renașterii florentine în Italia contemporană. La această oportunitate florentină s-a adăugat și sugestia lui Emmanuel Mounier „Refaire la Renaissance”, care echivalează cu arhetipul mitico-renascentist ce incită anamnesisul tradiționalei cetăți toscane.

„Refacerea Renașterii” italiene e abordată tot mai insistent mai ales în secolul al XX-lea în reviste de arier-

gardă renascentistă dintre care unele devin în procesul evoluției ideilor lor dominante reviste de avangardă renascentistă. Paralel, unii mari scriitori ce au trăit în atmosfera de elevată cultură a eterneli Florențe au promovat în operele lor idei ce pledează pentru un „rinovatio”.

În fond, revista Eleusis își propune să relege firele de aur ale istoriei Renașterii italiene cu ideile renovatoare ale unei noi Renașterii italiene în contemporaneitate. Sumarele celor două caiete masive conțin studii, eseuri și texte literare care cu generozitate relevă tematica „Noii Renașterii”. În continuare aceeași consemnare și în articolul desemnat despre „Revizuire și Revoluție”. Trei curente sînt menționate ca promovînd „noul”: modernismul, reformismul și istorismul. Reviziunea este concepută ca o re-viziune, salvarea disumanului prin transhuman, istoria prin ultraistorie, transpersonalul prin translogie, știința și poezia prin știință și credință, creativitatea prin îndatorire transdisciplinară.

În același spirit sînt scrise și primele două studii, desemnate, din caietul al doilea (nr. 2 și 3) „Pantera parfumată” și „Note revizioniste. De la Romulus la Numa”. În metafora

„Panterei parfumate” se combate scriitura separată de sentimentul umanității și de profesiunea cetățean, preconizîndu-se „reîntoarcerea la ceea ce a fost deja început” odată bine, la sondarea „întimului și profundului” pentru a se ajunge la o autentică revoluție culturală, la raportul dintre limbă și mituri, pentru a desteleni limbaul contemporan neparfumat și a atinge carisma „sfînteii limbi” a creației artistice. Iar în studiul „Note revizioniste. De la Romulus la Numa” se punctează „o interpretare sintetică a revizionismului în dimensiunea lui diacronică (ca durată epocală)”, după trei exponenți ai temei: Aldo Moro, Jacques Maritain și Charles de Gaulle. Separă revizionismul de suprafață de revizionismul de fond cu caracter revoluționar, și pe acestea de revizionismul agnostic al legislațiilor vitorului necunoscut al evoluției culturii în raport cu evoluția omului în intrinseca lui condiție. De fapt istoria revoluției revizioniste poate fi concepută ca o revoluție culturală sau transculturală.

Articolele programatice la care ne-am referit sînt decantate de varii piese demonstrative literare scrise la diferite niveluri axiologice ale preconizatei renovări renascentiste contemporane în prodigioasa și nobila Florența.

Romulus Vulcanescu

Scrisoare deschisă către un domn în vîrstă dintr-un oraș republican

M-ați primit în casa dumneavoastră cu o remarcabilă ospitalitate. Toate detaliile acestei întâlniri contribuiau la iscarea emoției. Nu ne cunoșteam. Cu toate acestea, era, credeam, ca și cum ne-am fi cunoscut dintotdeauna, dar, pesemne, ceea ce așteptam de la dumneavoastră se năștea dintr-o iluzie de natură teatrală: cum să nu aștept o încîntare, în sensul cel mai bun al teatrului, o îmbogățire, eventual chiar și o lecție de înțelepciune, de la un om a cărui înfățișare e venerabilă? Suprapunîndu-se celei a înțelepților care odinioară erau chemați să armonizeze conviețuirea între oameni?

Părul dumneavoastră alb e dovada faptului că ați trăit, dar mai ales că ați supraviețuit timp de aproape o jumătate de secol urgiei care a sfîrșit prin a schimonosi pînă și aspectul exterior al multora dintre compatrioții noștri. Ați supraviețuit, reușind să vă păstrați tinuta dreaptă, fruntea senină, în ciuda ridurilor. În naivitatea mea, mai degrabă în dorința mea arzătoare de a găsi pricină de speranță, am crezut că înfățișarea și zîmbetul dumneavoastră mi-o făgăduiesc. Și mai ales, o făgăduiesc celor foarte tineri, cu... It mai tineri decît dumneavoastră și... însămii.

Inchipuindu-mi că sunteți martor și garant al acestei supraviețuirii, presupuneam că înapoia înaltei și seninei dumneavoastră frunți există o „bancă” a memoriei, disponibilă tocmai pentru tineri, pentru urmașii cărora li s-a furat memoria. Deci, unul ca dumneavoastră, îmi spuneam, ar putea reînoda firele ei rupte, în beneficiul celor ce nu au trăit destul spre a ști de unde vin și cu prețul cîtor sacrificii și umilințe ale părinților lor. Vă atribuiam rolul continuității noastre. A celei adevărate.

Cînd între cafea și prăjiturile, v-am pomenit despre tinerii care, deși nu au trăit destul, si niciodată în democrație și libertate, au dovedit în mod miraculos a fi înzestrați cu instinctul democrației și al libertății, spre stupefacția mea, dumneavoastră, bătrînul cu tinută dreaptă și frunte senină, venerabilul domn cu zîmbet și privire ale speranței, mi-ați ripostat: că tinerii „ăia” sunt niște derbedei, plătiți cu dolari, drogați și afaceriști, și că dacă ar fi fost în puterea dumneavoastră, i-ați fi îndemnat pe mineri să-i bată mai zdrăvăn...

Îmi recunosc lipsa de perspicacitate. Nu haina îl face pe om, știam. Știam de asemenea, pentru că am trăit și eu mult, că nu trebuie să judeci omul după

ținută, frumusețe sau urîțenie fizice etc.

Dar cazul dumneavoastră mă depășește. Cu ce fel de nepăsare pentru dumneavoastră înșivă veți fi suferit — căci ați afirmat-o — încît frica să vă schimonosească gîndirea și sentimentele, lăsîndu-vă intactă COAJA? Cu cît miez ați hrănit viermele compromisului, venerabile domn, reușind să vă salvați PIELIȚA, atînsă doar de avarii naturale?

Unde este, înapoia frunții înalte și senine, Memoria? Să fie craniul împodobit cu păr alb un sipet gol? Ce lăsați zestre celor ce doresc azi să știe cum ați trăit, cum ați supraviețuit, ce era ÎNAINTE?

Ce aveți de pierdut, BĂTRÎNE DOMN? Cafeaua, prăjiturile, locuința, pensia...? nici măcar nu e adevărat. Vă este încă frică, deoarece știți că deocamdată a cîștigat cealaltă „continuitate”, inaugurată acum 44 de ani.

Și cum m-ați primit pe mine, așa îi primiți și pe actualii ei reprezentanți, ospitalier, desigur mai obsecvios, cu zîmbetul pe buze, cu fruntea senină etc. Am văzut-o.

În numele cărei speranțe? Pentru ce fel de urmași, pentru ce fel de viitor al nației de la ale cărei rădăcini vechi vă reclamați? Și vorbind de viitor, poate că pretindeți încrederea tinerilor pe care îi improșcați cu insulte...

Repet: îmi recunosc naivitatea, vi-ciul iluzionării. Dar părăsindu-vă și mulțumindu-vă pentru ospitalitate și pentru lecția inversă pe care mi-ați dat-o, țin să vă asigur că nu aș schimba cu dumneavoastră și că voi persista să cred în idealul unei venerabilități ale cărei bogății de experiență, memorie și înțelepciune să fie împărțite tinerilor în agora. În idealul unei venerabilități-persoană. Nu personaj factice.

Rodica Iulian

minimax

Extremismul de centru

Pocnește-l dară în cap ori de cite ori îți va părea că se dedau viciului nesupușeniei, iar iscoadele tale aflătoare printre ei să le zăpăcescă mereu mințile.
(Invățăturile Împăratului Roșu către fiul său).

de cită vreme, pe la întruniri, mese rotunde, conferințe și altele, mai mult ori mai puțin politice, prilejuite sau nu de aniversări și comemorări (căci intruna e cite ceva / cineva de aniversat / comemorat), prin mass-media, în cele două odăi ale Parlamentului și, cine știe, poate și prin tramvaie oîntuie un soi de iritare aparte, ceva ca și cum oamenii cei de bine au intrat în alertă și nemiaputînd suportarea iau prompt atitudine. **Achtung nach Extremisten!** Atenție la extremiști! Doamne, după teroriști și spioni (de care în veci n-om scăpa) numai extremiști mai lipseau! Aștia și traficanții de droguri, fiindcă prostituate și gangsteri avem de mult. Într-adevăr, libertatea își are chipurile ei urite. Povața istoriei este însă că, în această privință, a extremiștilor, nu trebuie glumit. Căci gluma presupune toleranță și, oricît am fi de buni creștini (deși deocamdată mai mult voim a fi, unii, decît sintem), există însă anumite păcate față de care toleranța este neavenită. (Pînă și la **Cațavencu** a fost abandonată, pare-se, atitudinea șugubeață din moment ce televiziunea a comis o relatare despre parece dezbateri organizată acolo pe chestiunea în cauză).

Dar tocmai aplecarea cu seriozitatea cuvenită asupra subiectului întru găsirea realelor explicații și a celor cu adevărat răspunzători: cine sînt cei care spun și fac, ce spun și ce fac, astăzi încît s-a ajuns la concluzia că în România pe lîngă altele bîntuie și molima terorismului, tocmai căutarea perseverentă a răspunsului la asemenea întrebări indică posibilitatea ca, încă o dată, aparențele să fie înșelătoare. Altfel spus, deși așa se cam arată, că adică s-ar manifesta o tendință socială

întru extremism, privită mai de aproape și mai atent, extremismul ăsta parcă parcă este cumva făcut. Inclînăm a crede astfel în primul rînd datorită firii românilor, mai curînd trist-meditativă, în varianța gravă, sau propice tîndărilor (care vine de la nemțescul tändlen = a glumi), în varianta relaxată. Deși oricum nepotrivită extremismului. Însă istoria?! Legionarii?! Pogromul de la Iași?! Comuniștii?! Fără a uita că românii români au perfecționat în Europa comunismul prin „experimentul Pitești”. (Cumplit este că tot românii români, deși acum nu se mai pot scuza că nu cunosc unde duce comunismul, au mai putut vorbi și mai vorbesc despre „nobilele idealuri”!) Și atunci? Atunci cum mai rămîne cu firea românului? Rămîne. Adică rămîne amestecul cumva ciudat de tristețe meditativă, chiar profund meditativă, cu tîndăleala. Iar o astfel de fire, tocmai pentru că este așa plămădită, în momente istorice vitrege putîndu-se manifesta cumva potrivit față de sine, cedînd unor porniri ce vin din străfundurile abjecte ale umanismului. Dar tot istoria românilor, în chiar momentele vitrege, de înfrăiere, îndeamnă la reținere în privința acuzației de extremism. (Dacă Eminentă Sa

dl. Moses Rosen l-a lăsat fără replică pe un funcționar din televiziune povestindu-i cum i-a căsăpît Antonescu pe evrei, asta s-a putut întîmpla numai deoarece funcționarul acela, altfel bun cunoscător în de-ale sportului — gurile rele zic și comerțului —, a citit mai puțină istorie și a citit în genere puțin, căci altfel n-ar fi făcut milc ci, cu blindețe în glas, ar fi răspuns, Eminentă, uitați însă ce spun istoricii și nu doar ei, putîndu-se sluji inclusiv de, să zicem, dar nu la întîmplare, de jurnalul lui N. Steinhardt).

Așadar, barem în ce ne privește, îndoiala că acum ar fi proprie societății românești apetența pentru extremism, persistă. Iar odată iscată bănuiala, de bună seamă că gîndul nu mai poate fi oprit să facă pasul deductiv următor în căutarea păpușarului ce smucește sforile.

Pe calea de mai sus, arătîndu-se imediat indicatorul ATENȚIE! NISIPURI MIȘCĂTOARE, nevoia unor repere certe îndeamnă la rememorarea faptelor. Adică, din decembrie '89 încoace, faptic, cînd și ce s-a întîmplat încît să fie îndreptățită acuzația de extremism? Amintindu-ne că după ce s-a terminat cu teroriștii (singurii care, deocamdată, n-au revenit în seama opoziției), prima dată, dl. Ion Iliescu ne-a avertizat de pericolul legionarilor, în februarie '90 cînd a început confruntarea cu partidele istorice și cînd prima dată au apărut niște personaje tare ciudate, gata să facă orice, pînă și să spargă geamurile groase de la Palatul Victoria cu capul. Atunci domnia sa a vorbit minerilor și țării despre un manifest legionar. Au urmat evenimentele de la Tg. Mureș. Despre ce s-a întîmplat exact atunci nu există o relatare oficială. Mulți au aflat adevărul și încet, încet îl va afla toată lumea. Foarte bine. De reținut este însă că drept urmare au apărut **Vatra Românească** și **România**

Mare. Atenție deci la unguri! Ulterior, acuzația FSN = PCR = dus la universiadă, la punctul 8 și în final la lovitură de stat de tip legionar, nu chiar legionară ci doar de tip legionar, determinîndu-l pe președintele proaspăt ales să-i cheme pe mineri, care nu de capu' lor au făcut ce-au făcut. Prăpăd. La extremismul opoziției (căci le-a dat dolari și droguri golanilor iar apoi i-a îndemnat să atace instituțiile statului, stranie fiind doar reapariția personajelor ciudate din februarie) era perfect legitimă și îndreptățită reacția extremă a Puterii. Care însă extremism al opoziției, încă mai trebuie dovedit. (Recent, **Expres** a publicat mărturia cîtorva oșteni care, spun ei, în urma unei încăierări dure cu poliția, au incendiat în 13 iunie '90 autobuzele poliției). Iar de-atunci, de-a lungul unui întreg an și ceva, în domeniul mass-media **România Mare** iar apoi **Europa** (și nu sînt singurele) au funcționat cu motoarele-n plin. Atenție la unguri, la evrei, la legionari, poate mai ales la intelectualii vînduți spionajului occidental. Dar nu dinspre alde **România Mare** se propagă teze extremiste, ci dinspre legionarii de la 22 sau **România liberă**. În această privință, punctul de vedere al cotidianului partidului de guvernămînt fiind cît se poate de fără echivoc. De altfel și în rest relațiile Puterii cu **Vatra Românească** și **România Mare** fiind cordiale. Și trecînd peste multe alte evenimente, din lipsă de spațiu, ajungem astfel la prezent cînd, gata, „F.S.N. apelează la partidele politice reprezentate în Parlament să coopereze la fundamentarea unei poziții ferme și coerente de combatere a extremismului”. Cine sînt cei ce propagă teze extremiste, cu caracter naționalist-șovin, deputatul fesenist din a cărui declarație am citat, n-a spus-o. Să fie, bunăoară, **Europa**? Greu de crezut, căci nu i-ar fi acordat tocmai ministrul apărării un interviu. Atunci? Fiecare cetățean are dreptul să se gîndească el cu mintea lui la cine crede că e extremist. Iar la chemarea conducătorilor țării să ia poziție.

Și totuși, viața politică din România este într-adevăr bîntuită de extremism. Numai că cel evident este doar reflexul unui extremism mai original, mai de centru. O democrație originală, un extremism original.

10 iulie 1991.

Șerban Lănescu

Metamorfoza unor preferințe literare (III)

O pinile lui Marin Preda sînt, în general, „favorabile”, inclusiv față de autorii care vor susține, în ultimul său roman, păreri necruțătoare: Sartre, de pildă, este admirat, deoarece, își amintește prozatorul, „după război (...) mi se părea atunci, și cred că nu mă înșelam, că existențialismul este una dintre mișcărilor majore ale primei jumătăți a secolului nostru, alături de influența care continuă din sec. XIX a lui Nietzsche și Freud”. „Admirația” este pusă, ce e drept, la timpul trecut... (Aproape) inevitabil, este adus imediat în discuție și Camus, considerat la superlativ din binecunoscuta perspectivă morală: „El a reacționat mereu, cu aceeași sensibilitate cutremurată, față de tot ce a ofensat aspirația morală spre care trebuie să tindă oamenii pentru ca să se poată salva”; amintindu-se o afirmație a acestuia despre Malraux (pe care Camus îl considera „mon maître de toujours”), estimarea operii camusiene este făcătoare (și) prin raportarea ei la cea dată de mentorul său: „Incontestabil că față de un Céline și un Malraux, Camus este un scriitor cu o operă mai puțin impunătoare” ca și, după cum se vede, a altui mare autor francez... Atenția pe care i-a acordat-o Marin Preda este, la rîndul ei, deloc neglijiabilă: considerat „un scriitor mai întunecat, dacă nu cu totul întunecat, dar cu o forță de expresie mai mare, cu o personalitate mai puternică decît a lui Camus”, Louis-Ferdinand Céline este absolut de culpa ce i-a fost atribuită de către opinia publică franceză, la sfîrșitul celui de al doilea război mondial și, încă o dată, apreciat la modul categoric: „un mare scriitor și într-adevăr o conștiință asaltată de întineric, care în primele sale două romane (și cele mai bune) cutremură din punct de vedere moral mult mai tare pe cititor decît o conștiință luminoasă...”, pentru a conchide: „cel mai original scriitor francez al secolului 20”. Într-o „sinteză” ce-l înglobează într-un context mai larg, Céline și Sartre apar încă o dată în dizertațiile scriitorului, cu accentul pus pe ultimul: „Operele unor scriitori moderni ca Joyce, Céline, Genet și chiar Sartre — spune Marin Preda unui tînar debutant, Alexandru Papilian — abundă de trivialități” după care este descris cazul lui Sartre: „Autorul vrînd adică să sugereze infantilismul eroului, care, asemeni copiilor, nu distinge, în fazele prin care trece, materia, ceea ce e degradat iar în momentul cînd această plăcere îl părăsește, apare răul de existență, greața, adică, și nu cum crede cititorul obișnuit că a- trebui să apară această greață cînd sfîșie acea ziare. Foarte subtil! (...) Sartre la (...) lucrurile cu totul în serios, filozofic!”. Admirația față de scriitorul francez nu aparține, totuși, exclusiv momentului trecut... (Reținerea față de el se datorează, printre altele, după dezvăluirile scriitorului, prefetei scrise la Operele lui Jean Genet. — Saint-Genet, comédien et martyr — profund admirate de existențialistul fran-

cez, Genet preferînd, (pentru a spune astfel), după cum se știe, în viață ca și în literatură, medii și tendințe puțin obișnuite).

Un autor agreat în cadrul literaturii universale este William Faulkner — observîndu-se și în privința lui acea metamorfoză a opiniei de care vorbeam (în legătură cu al cărui debut se relatează o anecdotă în care este implicat Sherwood Anderson), plasat la un moment dat alături de Hemingway, contemporanul său, de care, însă, îl deosebește modul de lucru, ce îl apropie de Balzac: „Ca și Balzac, Faulkner a trăit o inspirație continuă, lucru care se datorează regiunii în care se afla, o regiune foarte interesantă săracă, în sudul Statelor Unite...”. El este considerat important îndeosebi prin „relatările sale despre meseria de scriitor”, din care se desprind cu predilecție „modul de a se documenta”, datorită căruia a putut cunoaște „material uman sub forma celei mai veridice panorame la care poate visa un scriitor, societatea văzută prin vicilele ei...”. Aprecierile asupra literaturii sale sînt ceva mai reticente: „Eroii lui nu sînt simpatici”, declară Preda, adăugînd: „Sînt eroi de Comedie umană, e greu să te atașezi de vreunul din ei...”. Dintre toate romanele, Lumină de august intrunește adevărul total al scriitorului: „O carte din care citești cu pasiune, la orice pagină ai deschide-o, foarte concentrată și foarte bogată”, în timp ce Zgomotul și fura „este o performanță artistică uluitoare, dar nu mi se pare atât de atractivă la lectură. N-ăs zice să poți să o ții la căpătii și să citești din ea cu plăcere. Cînd am citit-o prima oară, mi-a cerut un efort care a fost recompensat, dar ne care n-am simțit nevoia să lăsăm pe...”. Totuși, o „cedare” există: „Însă are cărti frumoase, de care te poți atînga”, ce reprezintă, poate, un efort, de obiectivitate maximă. Hemingway se bucură constant de bunăvoință, în interviul pomenit anterior ca și în Imposibilitatea întoarcere, într-un eseu scris, probabil, recent după moartea scriitorului american: „A murit Hemingway, autorul oricîmului și soarele răsare, și al unor mici dar splendide povestiri dintre care una (Bătrînul și marea) l-a adus Premiul Nobel (prilej de care Preda profită pentru a a mai infiera o dată tendințele proletariaste: „Despre el Gorki zicea că e un «divers» (...) indignat că literatura acestor autori nu se ocupă de proletariatul țării lor...”) și al altui destin, deosebit, cum suncam, de al contemporanului său Faulkner, este scris în evidență: „A umbat și a colindat tot pămîntul”, și dacă nu umbra, este sigur că nu ar fi scris nimic.” Aceeași bunăvoință constantă îl vizează deopotrivă pe Kafka, admirat pentru că „nu numai că a știut să vadă esența societății timpului său, dar a văzut prea multe”, opera citită cu predilecție fiind Me amorfoza („dînd o imagine atât de înșămăntătoare asupra înstrăinării omului de natura sa...”). Balzac nu este nici el trecut cu vederea: într-o înșiruire substanțială a opere-

lor sale, nu toate se bucură de simpatia autorului român, care însă îl recunoaște valoarea fără ezitări, considerîndu-l „cel mai mare dintre scriitorii, cu toate că el un ne cutremurată nicăieri ca în Moartea lui Ivan III, a lui Tolstoi”. Urmează o opinie deosebită, am spune aproape frapantă: „E și firesc — continuă autorul, explicîndu-și afirmația precedentă — creația trebuie admirată. Dacă ne cutremurăm, curînd nu ne va mai cutremura. Dar dacă o admirăm, o vom admira din ce în ce mai mult.” Dincolo de caracterul ei insolit, opinia rămîne, totuși, discutabilă. Marin Preda oferă apoi o „listă” impresionantă nu atît prin densitatea ei, cit prin continuitatea enumerării autorilor și a operelor lor atente, ca și prin mărturisirea motivului care l-a determinat să o facă („Am uitat parcă tot ce am citit, nu mai știu exact cine e Homer, Shakespeare, Dante, Corneille, Racine, Moliere, Stendhal, Voltaire, Rousseau, Balzac, Tolstoi, Dolstovskii, Sadoveanu”, ceea ce îl silește să se simtă „ca și cînd aș fi comis ceva care mă face să scad în privirea mea ochi”, dîndu-i „o senzație de vovăție” (s.n.). Mărturisire profund semnificativă prin afirmarea necesității prezenței permanente a valorilor culturale, îndeosebi pentru profesioniștii de scriitori. O „re-vedere” rapidă a autorilor îl liniștește, oferindu-ne totodată imaginea unei veritabile galerii a literaturii universale, pe care prozatorul o parcurge găbit și atent, vrînd să se asigure că operele cunoscute au rămas așa cum le știa el).

Un loc aparte, bine definit, îl ocupă, în dizertațiile despre scriitori, autorii români — disipați, ca semn al egalității valorice, printre autorii literaturii universale — dintre care se detasează (menționați, unii, cu insistență), I.L. Caragiale, Sadoveanu, Mateiu Caragiale, Rebreanu, G. Călinescu. Sadoveanu este numit „un român nu o viziune grandioasă”, iar lectura „fără de dincolo de negură” îl face să „ărnin” în transă, ca „și în general toate povestirile în care omul apare singur în mijlocul naturii...”, ceea ce pare să trădeze o predispoziție secretă a lui Preda, ilustrată cu discreție de Victor Petrin: „...plimbările mele solitare pe la marginea orașului, pe poteci”, își amintește el nostalgic. În timpul reclusiunii ce amenință să devină „perpetuă”, la întrebarea acestuia, „ce este omul?”, adresată scriitorilor români, Marin Preda răspunde făcînd o caracterizare succintă a operelor cititorului național, respectiv a viziunii lor specifice (Eminescu, Caragiale, Bacovia, Arghezi, Rebreanu — considerat a avea, ca o formulă uluitoare și de mare forță, o „operă tăcută” (s.n.) — pentru a conchide: „Nu am îndoieli: de la Creangă la Mateiu Caragiale, găsîm un răspuns la eterna întrebare, în literatura noastră”, Rebreanu (pe care Preda îl considera într-un interviu din 1974, „Model, da, Idol, nu. Era un precursor ilustrat, dar nu un idol căruia să mă închin”; „Rebreanu rămîndu-l...”, înțîrîrit în memorie printr-un sentiment de neaderență”, a căruia realitate literară, însă „era formidabilă”) sporește, împreună cu Caragiale, ca exemplu al „efectului negativ al popularizării opereii de artă”, amîndoi redusi fiind „la rolul de mici propagandisti” de către sociologismul vulgar al deceniului 5... în timp ce „umbra marelui Mateiu” va tremura auzînd cit de la modul sînt Craii săi la aștepta decenii, cînd alții dispar sau intră, clasicizati, în manualele școlare și nu mai discută nimeni despre ei”. Purîndu-l în contrast, din punctul de vedere al capacității de receptare din partea tinerii generații, cu Ion Creangă Preda declară: „L-am preferat și pe Rebreanu. Pe Rebreanu și pe Camil Petrescu. Am citit Creangă foarte tîrziu. Contrar opiniei curente, nici Creangă nu este un scriitor accesibil tineretului, ci un mare artist care trebuie savurat la maturitate.” După cum se vede încă o dată, referirile la autori diferiți se înlanțuie cu ușurință, trecerea de la unul la celălalt, total deosebiți ca factură, fă-

cîndu-se cu suplețe, pe baza celor mai diverse criterii și asociații, de multe ori exact prin „lipsa de asemănare” ce-i opune. La Caragiale — cu care, susține un critic, Preda se intrudează prin finețea de percepere a rostirii — este evidențiat substituirea Comediei umane cu o comedie a cuvîntului, mențiune aflată într-un text ce a devenit prefața ediției artistice pe care Preda a dăruit-o opereii clasice române. Pe Odobescu, prozatorul îl consideră, din cîte înțelegem, un scriitor „suficient real” at: „mare scriitor, care scris atît de puțin. Talent remarcabil, mare cultură, și n-a scris decît două sau trei (...), care nu sînt la înălțimea talentului său”. În strîșit, comentariile a creează un portret al Hortensiei Papadopol-Bengescu, realizat din postura de marionetă ocular; întîlnînd-o atunci cînd se află spre sfîrșitul vieții, ajunsă într-un arcentuat declin nu numai spiritual, Preda constată că celebra scriitoare interbelică (pe care o cunoscuse la cenaclul lui Eugen Lovinescu, cu mulți ani în urmă) este „nu atât foarte bătrînă cît foarte retrasă și foarte absentă”. Impresionantă este referirea la moarea ei, ca și aluzia la „serul nu de întrebare” pe care scriitorul pare să-l fi adresat generației acelor ani. Din pariația lui Miron Parascchescu lasă, și e regretat adînci: „Cînd scriu aceste rînduri pe patru dimineața și pe masa mea cînt în șoaptă un mic tranzistor. Ascult și văd în adîncul ființei mele: pentru el, prietenul meu care a murit, nimic nu va mai conta. Lumea în care mă mișc s-a micșorat”, regrete datorate nu numai îndelur gabei prietnii care i-a unit explicînd „cînd l-am vizitat odată, a crezut că cuvîntul că trebuie să-mi spună din cînd în cînd minute, fără nici o legătură cu discuția, de care de altfel nu avea nici un chef: «Știi, nu se mai întorc vremurile socialismului va fi învingător...» (...) Am început să rîd: «Si de-aia sinteți Dv. săf tîminal optimist?», ei și rarei trăsături morale ce a stat la baza ei: „După Eugen Lovinescu, explică Marin Preda, nimeni n-a iubit mai mult la noi profesia mea de scriitor și nimeni n-a luptat mai mult să-i păstreze întregă noblețea”. M. Parascchescu „Admirat pentru înalțimea intelectuală, G. Călinescu nu se bucură, el, de simpatie, de fiecare dată cînd este numit, direct ori aluziv: re-mancierul (îndeosebi) care a fost necesar întunece opoziția și antipatia inebriabilă a prozatorului. „Omul pe care îl admirăm demult, G. Călinescu, se ținea de parte de generația mea...” afirmă Marin Preda. Aprecierea omului de cultură autor al Istoriei... (ale cărei „scurte portrete geniale” (s.n.), estimează Preda, aruncă „fulgere de lumină revelatoare” asupra „nu numai vieții ei și opereii” autorilor oferînd „o viziune totală”), coexistă cu iritația pentru omul, să-i zicem, soci din deceniul 5, dublat totodată, în romanele scrise atunci, de binecunoscutul protagonist-arhitect, iritare la care nu a năunțat niciodată.

Apetența pentru scriitori, pentru, altfel spus, literatură în general, cunoscute unui număr impunător de titluri, tratate într-o manieră profundă și extrem de originală, verva intelectuală ce se desprind din paginile de eseuri și dialoguri despre „cărțile lumii” și autorii lor, evidențiază limpede un aspect important al spiritului lui celui ce a fost Marin Preda: disponibilitatea largă ce-l stăpînea pe acest prozator, el însuși dotat cu o puternică personalitate pentru precursorii din toate timpurile, caracterizați printr-o formulă literară mai mult sau mai puțin apropiată — ori aflată cu totul în contradicție — de cea proprie. Disponibilitate (așa cum s-a văzut din analiza efectuată asupra prezenței scriitorilor „incluși” în romanele sale) din referirile înstrăinate considerabil de aceea, mult redusă, care l-a domnat pe „ulimul Preda”.

1987

Nicolae Baltă

povestea vorbeli

Pitoresc și ironie

de mai mulți ani, bine cunoscut subiect de discuție culturală a fost cel privind șansele de cunoaștere a literaturii române în străinătate; mai întotdeauna, în analiza stărilor de fapt intervenea o observație, deloc nouă: prozatorul român e prea „stilist” și estetizant, numeroase cărți remarcabile mizează prea mult pe limbaj (și nu pe o mai transparentă asumare a marilor teme universale) — devenind astfel aproape intraductibile; în orice caz, pierzînd foarte mult prin traducere. Pentru a realiza relativitatea oricărei teorii, acestea — cuprinzînd probabil foarte mult adevăr — îi poate urma o prelungită lectură din Paul Goma. În privința virtuozității stilistice în jocul cu cuvintele nu sînt mulți din prozatorii români contemporani care să-l concureze. Se poate observa că temele opresiunii și rezistenței și registrul ludic al limbajului nu se exclud din principiu. Ne mai putem

pune și întrebarea (fără răspuns, cel puțin deocamdată) în ce măsură o tendință proprie și individualizatoare de manevrare inventivă a cuvintelor a putut fi intensificată de relația specială cu limba maternă a scriitorului exilat: un mod de a o lua în posesie mai deplină și intrucitivă „filologic” — după ce ea își restrînge alte utilizări și rămîne spațiul definitiv al literaturii. Dacă un asemenea fenomen s-ar dovedi măcar în parte real, și-ar putea recunoaște drept prototip situația lui Caragiale scriînd Kir Ianulea.

La Paul Goma numeroasele creații și variații lexicale sînt incluse într-o tactică narativă — de ascundere a detaliului relevant pentru progresia (de fapt, pentru reconstituirea) acțiunii: aceasta înaintea a ceea ce, sufocată de ficțiunii și supoziții care fac tot mai greu de recunoscut planul „real”; întîmplările se rescriu de dragul acumulării de amănunte, în limbaj manifestîndu-se simultan tendința concentrării și cea a reluării. Concentrată e cel mai adesea expresia aluzivă, în care o determinare explicativă e condensată într-un compus sau într-o derivare inedită; atributul devine adesea inutil, fiind absorbit de nume, complementul — de verb sau de adjectiv: „bătrînătușa junepoatei” (Sabina, Cluj, Apostrof, 1991, p.

135), „săniem” (p. 160) etc. Formele nou create intră însă cel mai adesea în serii în care principii de bază e reluarea (parțială): „Genunchii, Nodurunchii, Amărunchii.” (p. 191). În sintaxă, reluarea — și consecința ei normală, elipsa — sînt, în asociere cu intreruperile, cu deseale intercalări, modelul de construcție dominant. Crearea de cuvinte imediat abandonate, aproape niciodată redate identic, funcționează ca un indice de subiectivitate accentuată. Se formează, cu ușurință limbii vorbite, substantive: noatecăda-ul delaoasăii, teriziu, cinevaul, oraștalinle-nii (Sabina, p. 53, 18, 9, 42, 31). Drum-fără pulberea (Bonificia, București Omega, 1991, p. 133). Surprinzătoare și ingenioasă e, de pildă, coprențea articolelor hotărît și nehotărît, cel din urmă absorbit de substantiv în virtutea valorii lui semantice: „rămăsesem în fata odoamnei de la pupitru” (Sabina, p. 15, s.n.); stabilitatea formeii „odoamnă” presupune conflictul între regulile de utilizare textuală, anaforică ale articolului (la reluare, substantivul primește articol hotărît pentru a înregistra coreferențialitatea) și valorile sale semantice („odoamnă” rămîne o necunoscută, o persoană oarecare). E curentă și contopirea elipsei, astfel substantivizate: „neîndes-tuldeprețuital” (Bonificia, p. 141). O listă selectivă de exemple poate fi pitorescă — dar și deformatoare, în măsura în care face abstracție de context; aproape fiecare din termenii citați mai jos e pregătit și motivat contextual: toalează (Sabina, p. 15) îi urmează lui paranteză; Vremcoșbuc și George Elzorab (p. 156, 159) apar într-un șir de aluzii și citate parțiale din opera clasicii; acumularea însăși dă o cheie de lectură cuvintelor care, izolate, își pierd semnificația și hazul. Un adjectiv ca dealvaletic pare obscur sau cel puțin artificial și cam excentric; doar progresia seriei în care apare în text îl motivează — prin ironizarea frecventului recurs la clișeu „spațiului mioritic”: „ro-

mâni verzo-tricolorați și fanși și mioritici și dealvaletici” (Sabina, 190). Că aceste precizări, putem totuși înregistra (din romanul cel mai recent, Sabina) alte cuvinte (nediferențindu-le după modul lor divers de formare): substantive: toccocuri, femelina, moșcolonele vădanoșe, locatariaș, toaleză, făt-hide habjectă, babacră, babestie, elonunchi... adjective: odorositor, piniindă, tromponne-intrunhăfărăhal, patruurmătorul ghiuclos, răgustirbit, ornamentalic, trudtorese, naționab, cătunesc, buricocentri mătușofrenă, colocoliale („garsonul limtatof și colocoliale”, p. 18); verbe: Hacaparceam, am fircolit, se dessecretează are să arzalarfoculească etc. Jocul combinatoriu e aproape întotdeauna interesant din punct de vedere lingvistic; e exemplu — cînd constă în experimentare a două variante de aplicare succesivă a două sufixe, rezultînd cuvintele porcotalărie și porcărială (p.159).

Mulțimea exemplorilor nu trebuie totuși să creeze imaginea unui permanent delir verbal, a unui jargon auto-suficient și obscur; e uneori așa, mai ales în formule rimate și „coplărite”, în care ironia pare diminuată de un anume, macat, sentimentalism; de obicei însă învenția lexicală — mai ales în serii „viperita”, „sovietita-inamita”, „cleța” cu care se „iperitează” cărțile — e răspunde unor nuclee de subiectivitate (în care domină starea de iritare dubla de o anume detașare amuzată) cu funcție narativă evidentă; stilul combinatoriu e un simplu ornament și nici nu acaparează întregul discurs, făcîndu-l ilizibil. Un ultim exemplu dovedește că parodier prin deformare fonică a clișeeilor un epoci poate crea secvențe aproape surprizătoare: „viperă rubrică, șagal imperalist, blacheu al capitalismului muribondial” (Bonificia, p. 142).

Rodica Zafiu

6 + 13 trandafiri

Mircea Eliade ; 19 TRANDAFIRI,
Editura Românul, București, 1991

În 1940, când Mircea Eliade publica **Secretul doctorului Honigberger**, o cronică literară din **Viața Românească** așeza nuvela sub semnul genului **polițist**, reproșându-i caracterul prea acuzat senzational, aerul provocator, teribilismul. Cei ce analizează astăzi **Noaptea le Sânziene** și **Nouăsprezece trandafiri**, texte aflate în aceeași categorie cu **Noaptea la Serampore** sau cu **Secretul doctorului Honigberger**, pun dimpotrivă accentul pe structura savantă a prozei, pe modul în care acestea au reușit să camufleze sacrul, pe ezoterismul lor. Așa procedează Roxana Sorescu, într-un studiu din **Revista de istorie și teorie literară** („Fețele lui Ianus”, în nr. 2-3/1986) și foarte recent Marta Petreu, într-un capitol din volumul **Teze neterminate**.

Între aceste perspective critice, atât deosebite în esență, s-au scurs aproximativ cincizeci de ani. Dar în timp ce în cazul criticilor se poate vorbi de o schimbare radicală de mentalitate, în cazul lui Mircea Eliade trebuie să constatăm un interes constant pentru același gen de probleme, reductibile în esență la relația dintre **sacru și profan**, tema centrală a întregii sale literaturi.

Nouăsprezece trandafiri apare pentru prima dată în România, la „Editura Românul”, după ce Ioan Cușa a editat artea în 1980 la Paris. E vorba de un mic roman plin de întâmplări extraorlinare, care se petrec în țara noastră a sfârșitului anilor '60. În rezumat, „cel mai mare scriitor român în viață”, Anghel D. Pandele (A.D.P.) primește în ocuința sa din București vizita unor ineri actori, Laurian Serdaru și Niculina Nicolaie, care încearcă să-i aducă aminte de o întâmplare petrecută la Sibiu, în decembrie 1938. Aici ar fi urmat să se joace singura piesă a lui A.D.P., **Orfeu și Euridice**, dar în Ajunul Trăciunului repetițiile sînt intrerupte de piesa înlocuită cu **Steaua sus răsare**, „comedia anti-obscurantistă” a unui alt dramaturg. Cu acest prilej, scriitorul s-ar fi îndrăgostit de mama lui Laurian, actrița care ar fi trebuit s-o in-

terpreteze pe Euridice. Laurian a venit deci la tatăl său pentru a-i cere consimțământul său înainte de a se căsători cu Niculina, dar A.D.P. nu e în stare să-și mai readucă aminte de întâmplarea de la Sibiu. Cu ajutorul unei forme de teatru magic, de care scriitorul însuși se va îndrăgosti, și cu ajutorul lui Ieronim Thanase, care conduce o „tabără de creație” unde se experimentează formula acestei dramaturgii (în realitate, o tehnică de inițiere, bazată pe practicarea unor exerciții de anamneză), A.D.P. se va reîntoarce pînă la urmă la Sibiu, va retrăi scena din 1938, dar va dispărea fără urmă, împreună cu Laurian și cu Niculina, care l-au însoțit. Toată această poveste e relatată de secretarul lui A.D.P., Eusebiu Damian, pe care enigmaticul Emanoil Albini, de la Securitate, îl va chestiona de mai multe ori în legătură cu dispariția Maestrului. Din perspectiva lui Albini, grupul actorilor, conduși de Ieronim și protejați de fiul „Numărului Doi”, reprezintă o disidență primejdioasă („Elemente nesigure, tineri exaltați, lipsiți de maturitate, victime ușoare ale oricărei ideologii desuete pe primejdioase.”), de care scriitorul ar fi trebuit să se ferească. De aceea, conform interpretărilor lui Albini, A.D.P. n-a dispărut pur și simplu, ci a trecut clandestin granița, cu un număr de documente secrete prin care să-l compromită pe „Numărul Unu”. Pe de altă parte, Albini e convins că noile piese de teatru ale lui A.D.P. sînt scrise într-un cod secret, tocmai pentru că ascund o formulă de subminare a statului: „Cînd vom descoperi codul, spune el, — căci un cod nu poate rezista specialiștilor și computerelor — cînd îl vom descoperi și vom înțelege cele patru piese, vom ști ce planuri își făcuse Pandele pentru noaptea de 24 către 25 Decembrie...”

La capătul acestei lecturi, cea dinții tentație e de a considera **Nouăsprezece trandafiri** un mic roman fantastic, în tradiția inaugurată la noi de Eminescu prin **Sărmanul Dionis**. Și pînă la un punct, el chiar reprezintă o ast-

fel de scriere. Diferența constă însă în numărul mult mai mare de registre în care textul a fost compus. În fond, **Nouăsprezece trandafiri** începe ca un roman sentimental, și dacă facem abstracție de renumele rău pe care îl are specia, ca o adevărată **melodramă**. Doi orfani, Laurian și Niculina, își caută părinții pierduți, cu ajutorul unui relicve de familie, o cruculiță de argint și o carte pe care mama lui Laurian a scris o dedicație ciudată. În această serie se mai înscriu și detaliile de recuzită semiotică ale romanului popular, roșeața bruscă a unor personaje, paloarea, zîmbetul misterios. Urmează ingredientele codului **enigmatic**, cu elemente de intrigă polițistă și de spionaj, mesajele transmise prin curieri secreți, care se prezintă conspirativ, la ore fixe, telefoanele inopinate, ofițerii Securității și agenții urmăritorii. **Romanul politic**, alt versant al cărții, e făcut din aluziile la lupta pentru putere dintre Numerele Unu, Doi și Trei. Dar și aceasta e o politică scoasă parcă mai puțin din viață, cît din paginile unui roman de mistere sau de tovarășii masonice și cărvunrești. Vin la rînd emblemele **literaturii S.F.** de secol XX, cu cîteva forme pe care Mircea Eliade le-a avut evident în vedere: ficțiunea politică, lumile paralele, călătoria în timp.

Dacă toate aceste elemente fac parte din recuzita romanului popular, există pe de altă parte în **Nouăsprezece trandafiri** și indicii ai romanului fantastic, ezoteric, mitic. Mai întii, mulțimea cifrelor simbolice, analizate pe larg și de Marta Petreu, cu **Dicționarul de simboluri** în mină. Laurian și Niculina se prezintă la A.D.P. după 243 zile de așteptare înfrigurată; din cei 19 trandafiri cumpărați de scriitor pentru cununia celor doi tineri 6 se vor usca și 13 vor rămîne proaspeți; A.D.P. va pleca de acasă după ce va fuma exact 19 țigări și va scrie o **Introducere** la „o dramaturgie posibilă” care va avea 99 de pagini („număr enigmatic”, va spune el). Ceva mai explicite sînt aluziile prin titluri, prin nume emblematice sau prin citate. În primul rînd Orfeu și Euridice, **Călușarii**, legenda indiană a lui

Matsiendranath, „prizonierul amnezic al femeilor din țara Kadali”, despre care specialistul a vorbit și în **Istoria credințelor și ideilor religioase**, în fine, Hegel, comentat pe larg de Ieronim Thanase (alt nume simbolic) și pus în legătură directă cu teoria lui Mircea Eliade despre **sacru și profan**. Cu ajutorul acestor elemente, personajele lui Mircea Eliade (Ieronim și A.D.P. în primul rînd) ajung la o teorie a libertății absolute, care îl îngrozește pe Albini nu atît prin caracterul ei politic sau social, cît prin capacitatea pe care o are de a se împotrivi, în orice circumstanțe, totalitarismului și alienării. „Urmașii noștri, spune la un moment dat Ieronim, dacă nu vor ști să descopere tehnicile de evadare și să utilizeze **libertatea absolută**, care ne este dată în însăși structura condiției noastre, de ființe libere deși încarnate, urmașii noștri se vor considera cu adevărat captivi pe viață într-o temniță fără uși și fără ferestre — și, în cele din urmă, vor muri.”

Această tehnică a eliberării, care ar trebui să fie considerată ca o ilustrare specială a teoriei despre sacru și profan, mai cunoaște în **Nouăsprezece trandafiri** o variantă. Cînd A.D.P. îi explică secretarului său că „spectacolul dramatic ar putea deveni foarte curînd, o nouă eschatologie, sau o sotiriologie, o tehnică a mintuirii”, Ieronim observă numaidecît, că lucrul fiind adevărat, termenii ar urma să fie evitați, pentru a nu atrage atenția oficialității. „Eschatologie și sotiriologie”, spune el, aparțin vocabularului așa-ziselor ideologi obscurantiste...”. În filigranul romanului s-a insinuat deci și schița unui program de artă subversivă sau esopica și chiar acesta e titlul filmului pe care îl face Ieronim. Considerat la început „cel mai bun film socialist al secolului”, **Copiii nimănui** va fi interzis după ce va fi premiat la Cannes, și după ce critica occidentală va descoperi în el „cea mai virulentă satiră a sistemului socialist”.

Față de nuvela **Pe strada Mintuleasa** sau față de clasicul **La Tîgănel**, romanul **Nouăsprezece trandafiri** este făcut dintr-o urzeală cu incomparabil mai multe fire, în așa fel încît de la stereotipile (căutate) ale **melodramei** să se poată ajunge la **anamneză, sotiriologie, eschatologie și metanoiă**. E un drum complicat, cu un rol mult mai mare acordat calculului narativ, adesea artificial sau în orice caz opus spontaneității. Dar indiferent de modul în care îi vom evalua performanța estetică, este sigur că pe acest drum Mircea Eliade ajunge la o formulă extrem de personală, pe care va reuși s-o impună chiar dacă artistul nu ne va lăsa întotdeauna impresia că o stăpînește perfect.

Florin Manolescu

ERATĂ. În cronică literară din nr. 28/1991, la cartea lui Marian Papahagi, **Cumpănă și semn**, în prima coloană, jos, corect este „citită”, nu „citată”, în coloana a doua, în rîndul care precede ultimul paragraf, „senzația”, nu „senzații”, în coloana a treia, sus, „Domeniul”, nu „Documentul” și jos, în ultimele rînduri, „romanul ei este”, nu „romanul este” și „preferință”, nu „prefață”.

dicționarul amorului

Prima dragoste

Prima dragoste înseamnă chiar prima dragoste, iar nu prima persoană iubită. Noi substituim însă realitatea psihologică a iubirii cu numele persoanei care a declanșat-o. În memoria noastră se fixează mai degrabă realitatea lingvistică a numelui decît incitarea senzațiilor. Prima dragoste este experiența prin care luăm act de deea de dragoste.

Îndrăgostiți de acele momente, noi nu sîntem îndrăgostiți atît de persoana are ni le-a dăruit, ci de dragostea în sine. Uneori ne e dat să rămînem cu această iubire abstractă toată viața. Ni e întâmplă atunci ceea ce-a observat ordul Henry despre Dorian Gray al lui Oscar Wilde: „Totdeauna vei fi ubit și totdeauna vei fi îndrăgostit de dragoste”.

O singură dragoste face cît o obsesie. Despre cei obsedați de iubirea unică, Daniel Sibony, un psihanalist care a onscrat multe studii alchimiei sentimentului, crede că aceștia trăiesc dragostea ca pe o absență, ca pe o

dată și care devine «data» pe care ei o iubesc, cea care n-are altădată”.

Pe unii oameni prima dragoste îi face vulnerabili. Nu mai pot depăși experiența, se blochează în unicitate și, din spaima de a nu putea repeta miracolul, idealizează actul, îl fetișizează. Energia imaginației naște atunci monștri psihologici, precum iubirea ca formă de ură. A iubi cu ură. A ofensa prin dragoste.

Flința de care se leagă prima noastră dragoste devine cu timpul amintirea unui reflex condiționat. Ne gîndim la ea și trupul ni se inundă degrabă de senzații violente. Refacem cu greu imaginea chipului ei, căci corpul n-are memorie vizuală.

Repetată la intervale mari de timp, cu aceeași persoană, prima dragoste

pare mai degrabă un act culpabil, o dorință vinovată.

Cea mai curioasă amintire pe care ne-o poate lăsa prima noapte de dragoste este transfigurarea neverosimilă a chipului celuilalt, pînă cînd înfățișarea capătă contururile unei frumuseți străine.

De cele mai multe ori, prima dragoste devine un mod al comparației. Partenerii își povestesc adesea circumstanțele acestei întâmplări pentru a le denigra și pentru a-și face, în acest fel, complimente reciproce.

În **Prima dragoste** a lui Beckett, naratorul notează la un moment dat că mariajul său, în realitate un concubinaj cu o desfrînată, se asociază în timp cu moartea tatălui. Substratul psihanalitic e cît se poate de transparent. Prima dragoste îi revelează fiului posibilitatea de a deveni el însuși tată. Conflictul clasic dintre cei doi rămîne, aparent, fără obiect. E momentul potențial în care relația se poate oricînd inversa. Prima dragoste îl scapă pe fiu de coșmarul tutelei, îl eliberează temporar, pentru a-l arunca din nou într-o altă stare conflictuală, căci, devenit tată, el va putea da naștere în orice clipă unui alt rival. Dragostea țese la nesfîrșit nu doar intrigi, ci și înfruntări între stăpîni și sclavi, subtile omucideri.

Rădu G. Țeposu

dan laurențiu

Aceasta este
puterea trupului tău

Nu-ți cunoșc puterea trupului
decît prin puterea revelației
sufletului meu
din sufletul meu s-a născut trupul
tău

asa cum din valurile albastre ale unei
mări

de la mijlocul pămîntului
și-a făcut apariția veșnic
virgîna curviștina Afrodita

în sufletul meu
bate un vînt de nebunie
din valurile mării
eu încerc să salvez de la inec

o himeră inotînd printre umbre
o femeie îmi pare acum
cînd o văd de aproape
cu sinii de argint și coadă de pește

O sirenă s-a rătăcit
în marea impasibilă a unei inimi
albastre

dedicate cunoașterii absolute
un leu de mare a pornit pe urmele
sale

și aceste urme duc în deșert
Ca a păsării în văzduh
a corăbiei în re
și a bărbatului în femeie

dar eu nu-ți cunoșc încă
puterea trupului tău de sirenă
che-nindu-mă în adîncurile mării
pentru mîntuirea sufletului insetat de
moarte

Zei care au plecat
după tine

Goală este viața mea
din seara cînd am ascultat prima oară
murmurul sacru al trupului tău
înălțîndu-se din valurile gigantice

ale oceanului
goală este viața mea fără tine
au plecat zeii care-mi făceau curte
în fiecare dimineață ca unui adevărat

prinț al celor trei concepte
cărora m-am devotat ca un călugăr
bucuria extazului beatitudinea
gol este cerul albastru fără

cei
trei
zei
mititel

Grădina
sufletului meu

Tu știi că nu mai pot trăi
decît la umbra dragostei tale

tu te-ai retras ca o călugăriță
în templul sfînt al suferinței

în această grădină a Domnului
unde-ți duci viața
frunzele se nasc primăvara
și cad din cerurile mohorite toamna

pe urmele lor cu fruntea plecată
se duc îngerii spre un paradis
al rugăciunii acolo unde înfloresc
surisul indiferenței mele absolute

dar tu știi că eu nu pot trăi
fără să simt bătaia inimii tale
în pieptul meu aruncă-ți de pe umeri
veșmintele de călugăriță

și râmii ca arborii
goi toamna
cînd își aruncă frunzele vraiste
în cele patru vînturi cardinale

Leul de la
picioarele tale

Eu sînt rege în grădina animalelor
dar la picioarele tale
femeie

mă fac mic și tremur ca un iepuraș
de Angora

se apropie seara
în sufletele noastre
și eu trebuie să ascult
glasul tău fără sunet

porunca ta inflexibilă
înscrisă în privirea
aruncată spre ușă
pe acolo trebuie să dispar eu

regele animalelor
cel la al cărui răget disperat
toată jungla se cutremură
și se preface într-un diamant

Pe sub crepuscul

Cu teamă poetul sosește la tine
cînd din ceruri coboară umbrele serii
un suris palid îi flutură pe buze
și în loc de floare el poartă luna la
butonieră

la orele serii luna îți bate la ușă
tu deschizi duci mina la gură te înecă
plînsul
pe șoldul ei de aur se clatină umbra
pocului
ca o floare de mătăasă neagră

CĂRȚILE SĂPTĂMÎNII

**Mihail Grănescu
PHREERIA**
Ed. Porto-Franco

Subintitulat „epopee exotică” romanul lui Mihail Grănescu — unul din cei mai talentați autori de S.F. ai momentului — a fost scris, pare-se, cu mai mulți ani în urmă. Cred asta întrucît prin materie, romanul are un caracter politic subiacent celui științifico-fantastic, trimițînd cu gîndul la universul orwelian, în genere la literatura „gulagului”, cu „ochiri” relativ transparente la realitatea românească din vremea dictaturii comuniste. „Phreeria” e un tînuț planetar organizat după reguli fixe și imuabile, ai cărui locuitori sînt permanent sub control, departe de orice posibilitate de exercitare a liberului arbitru, reduși la o condiție cvasivegetală și lipsiți de orice orizont și chiar de orice velenitate, trăind sub regimul unei terori care le-a devenit o a doua natură. Dincolo de toate întîmplările de tip S.F., dincolo de recuzita genului, povestea „phreeriei” e a unei lumi care și-a pierdut memoria afectivă și, odată cu ea, capacitatea de înțelegere corectă a rostului. În ciuda unei terminologii pe alocuri excesiv de științifico-fantastică și a „topos”-urilor aferente, Mihail Grănescu izbuteste să imprime discursului epic acea tensiune a viului, grație căreia romanul se citește ca o proză realistă, dimensiunea S.F. avînd rolul de a potența, precum la Stanis-

lav Lem bunăoară, semnificația general-umană.

**Alexandru Petria
NEGUȚĂTORUL DE AROME**
Ed. Litera

Un debut poetic demn de atenție (din nou editura „Litera” se arată deopotrivă mai exigentă și mai generoasă decît celelalte edituri) al unui tînăr transilvănean din Dej care scrie oarecum în contra-timp cu congenerii săi, cultivînd un imaginerie de tip oniric uneori, urmuzian alteori (un ciclu se și cheamă „Hotel urmuz”), aparent dezlegat de realitatea imediată în favoarea unei legături mai strînse cu realitatea mediată de o imaginație alertă, deloc conformistă, fără a fi însă incoerentă sau livrată gratuității: „în haine de ploaie cuvintele / se odihnesc pe o bancă / pașii le intră în cameră (uneori) / iar întrebările administratorului se aliniază / precum termitele / un tînăr la o intersecție / prietene / simte tăcerea ce se așează pe vene / nemairămînindu-i / decît să rescrie / melancolia / oceanului scufundîndu-se”. O juvenilă înclinație spre evatare îl face pe poet să caute asociațiile șocante, de aspect suprarealist, izbutînd nu o dată secvențe expresive și, totodată, pline de miez, ca, de pildă, în această „bibliotecă de fulgere”: „prin ușa întredeschisă intri în / mansarda iernii — cuvintele / atîșesc pe tavan // un tramvai fără ferestre / coboară de-a lungul coloanei vertebrale / poemul se rupe”.

**Anolie Panis
PISICI PENTRU EXPORT**
Ed. Porto-Franco

Volum de nuvele al unui prozator din speța realiștilor, acomodat atît cu rigurile prozei scurte cît și cu cele ale romanului. Spiritul de observație și firescul detalierei epice (de la relatare la

dialog) sînt remarcabile, lor adăugîndu-li-se în această carte și un anume patos satiric cu adresă social-politică. Fiecare din cele cinci texte dezvoltă un simbul epic inspirat din lumea cea de toate zilele, fie că e a pădurarilor (pe care prozatorul a investigat-o și în alte cărți) fie că e a constructorilor ori a adolescenților, interesul major al autorului fiind îndreptat spre revelarea reacțiilor de comportament și spre descrierea de situații. Îndeobște accentul observației sociale cade asupra unor personaje și evenimente din existența așa-zicînd familială, de unde și jocul subtil de planuri, interferența faptului divers cu faptul senzational, alternarea privirii crude realiste cu privirea duioasă, poetizantă, în fine prelungirea relației de tip obiectiv cu comentariul de tip subiectiv. Într-un atare sens ilustrativă e nuvela **Camera cu oglinzi**, după cum pentru registrul satiric ilustrativă e nuvela titulară, cu adaosul, din parte-mi, că pe

sub unda criticistă a narațiunii. Anatolie Panis face uneori să circule și o undă afectivă, de compasiune sau de zeflemea, după caz.

**Viorel Stirbu
PAZNICI LA DRUMUL MARE**
Ed. Eminescu

Sub acest titlu ce evocă, prin parafrază, o expresie foarte cunoscută, opusă semantic (e vorba de „hoț la drumul mare”), și o evocă nu întîmplător, Viorel Stirbu a construit un roman satiric avînd ca obiect realitatea „epocii de aur” a socialismului multilateral subdezvoltat, Corupția, birocratismul, ipocrizia și falsitatea relațiilor sociale sînt puse sub lupă într-un mediu cît se poate de specific autohton, anume „agenția de proiectări I.D.P.O.C.B.S.A.F. sau „mai pe scurt”, (cum spune, cu umor, autorul), „Institutul de proiectări Oi Capre Bovine Și Animale Furajate”. De la ironia subțire la sarcasm, nici o modalitate satirică nu e lăsată de-o parte pentru a zugrăvi în culorile cele mai potrivite mizeria morală a acestui mediu în care „omul nou” s-a tot construit pe sine prin abandonarea treptată dar fermă a tuturor însușirilor care deosebeau odinioară speța umană de speța cu care se ocupa respectivă agenție de proiectare. O mulțime de întîmplări, situații și personaje se perindă sub ochii cititorului configurînd expresiv degringolada spirituală și materială a unei lumi care și-a pierdut criteriile naturale, înlocuindu-le cu arbitrarul și plasa ghimpată a abuzurilor acoperite prin demagogia de partid și, mai ales, prin obișnuinta catastrofală de a vieții în duplicitate. Romanul e un fel de oglindă în care ne putem privi pentru a vedea cît de urîți am putut fi, cît de urît am putut trăi în anii „socialismului victorios”. Un aide-memoire, așadar, pe cît de exact în detaliile lui, pe atît de necesar purificării la care tînjim.

Mircea Moga

Paratextul Țiganiadei

SUBTILITATEA COMPOZIȚIONALĂ este unul din instrumentele favorite ale scriitorului. Plasarea „locului strategic” al textului în subsolul paginii îl ajută să ocolească excesiva aglomerare ideologizantă care ar fi subminat, fatal, epicul. Epic pe care, altă eschivă prudentă, Budai-Deleanu nu-l intenționează în sine, ci ca pretext al satirei. Fals labirint, fiecare dedublare constituind un pas pe care sintem obligați să-l facem în întimpinarea intenționalității scriitorului, opera subjugă. „Țiganiada” nu se poate preta prea multor moduri de lectură fără a altera percepția unor straturi, implicit a întregului. Pentru că poemationul, operă nu atât singulară cât deplină, funcționează ca un sistem de relații epic-etice-estetic foarte fin mediate și cu funcții precis delimitate. Din acest punct de vedere cel puțin, nu ne-am feri să o apropiem de „Istoria neoglică”.

E O LUME GUREȘĂ, dar nu forfotitoare, lumea „Țiganiadei”. Epicul este cursiv, dar sărac în cînturi, fiind cu totul alungat din subsolul paginii. A vorbi în locul lui a acționa, iată ce este caracteristic Țiganiului, dar și altora „carii tocma așa au făcut și fac, ca și Țigani oarecînd”. O epopee a Țiganilor îi oferă lui I. Budai-Deleanu șansa de a transpune estetic ideile iluminismului european. Dar intenția lui nu a fost de a face din opera literară un simplu pretext pentru ideologie — scriitorul militând consecvent în și prin operă pentru autonomia esteticului, logic vorbind, un nou „Supplex” nu ar fi avut sens, Budai-Deleanu luînd parte la redactarea respectivului document la 1791. I. Budai-Deleanu a intenționat să supună unei analize spectrale tocmai ideile iluministe ale unui „Supplex” rămas doar un document de demnitate națională. Atunci a apelat la paratext.

FUNCȚIA ACESTUI PARATEXT este didascalică, normativă prin excelență, elorînd atenția lectorului, aplicată asupra esteticului, cu intenționalitatea ideatică subsidiară a scriitorului. Fără-ndoială, „Țiganiada” își revendică un lector pe măsura ei, capabil a distinge satira de ironie și a citi printre rînduri, minimalizarea ascunzînd, de cele mai multe ori, chei ale înțelegerii textului. Simplificînd, unul din participanții la „divanul” paratextual, glosează pe marginea unei cereri a lui Gogoman către Vlad Tepeș: „Cu adevărat vrednică cerere de un gogoman... Eu cred că de la acest Gogoman s'au luat pe unele locuri, de zic nătărăilor gogomani... Inșă oricum să fie, ori poeticul nostru, ori izvoditorul cel dintîi, de la care au luat această poveste, au vrut de bună samă să suguiască în batjocura Țiganilor”. Nu de la acel Gogoman li se spune nătărăilor gogomani, numele personajelor lui I. Budai-Deleanu sînt adevărate măști semnificante, nu izvoditorul de la Cioara, ci poetul este autorul acestui discurs pe care l-a compus nicidecum în batjocura Țiganilor, ci spre a dialoga polemic cu ideologia epocii, incapabilă să treacă de la rostire la acțiune.

ESTE UN INCONTESTABIL SEMN AL CLASICISMULUI FORMEI discursului acestui divan pe care scriitorul îl organizza-

ză și, fără-ndoială, îl prezidează în subsolul paginii. Platon, cu ale sale „Dialoguri” (reluete în spirit iluminist și de Voltaire), inaugurează o atare modalitate de discurs auctorial. Procedeu este prin excelență didactic, ideea vizată de scriitor regăsindu-se bine conturată și avantajos subliniată de opiniile diferite ale interlocutorilor. Secolul raționalist al luminilor a reluat cu entuziasm dialogul, el oferind șansa deplină motivării raționale, metodice, a ideii, tip de discurs pe care romantismul îl va înlătura pentru a face să se audă orgolioasă, vocea autorului-profet.

Budai-Deleanu nu este un profet, deși minimalizează cu bună-știință, prin abilitate onomastică, opinia adversarului său. Se numește Idiotiseanul detractorul autorului și intervențiile lui sînt pe măsura numelui. Europeanizarea poeziei autohtone, susținută poetic de Budai-Deleanu prin apelul la structuri ale marilor poezii clasice (procedeu explicat teoretic de un alter ego al autorului, Mitru Perea — anagrama numelui lui Petru Maior) este combătută de Idiotiseanul de pe poziția folclorului. Improvizînd ad-hoc niște versuri evident inferioare criticății sextine 9 din cîntecul I, acesta conchide: „Iată, toate, în scurt, fără a se lăți pe la haos și urgiu sau nu știu ce țări pustii”. Simplificînd, adept al demonstrației carteziene — o altă coordonată a gândirii autorului — îl ironizează și îl anihilează: „Dar lasă frate, nu critici cele ce nu înțelegi, ca să nu te faci de ris, că așa judecînd ca tine, trebuie să defăimăm toți poezicii și să cîntăm purure «frunză verde»”. Să încercăm o secțiune transversală a acestui dialog spre a proceda la o analiză de profunzime. Ni se relevă cartezianismul gânditorului care a constat eșecul, în plan practic vorbind, unei rostiri depline și definitive. „Supplexul”. Singura certitudine a lui Budai-Deleanu este îndoiala, propriile idei sînt mai întîi dezbătute și abia ulterior validate. Cultura clasic-enciclopedică îi este un instrument toldeana fidel spre a-și susține teza (este vorba de modelul marilor poezii grecești și latine în cazul nostru), iar ide-

ile propuse sînt, în esență, post-iluministe, europeanizarea poeziei nefiind o renunțare la valorile naționale. Scopul nu este descalificarea folclorului, ci delimitarea celor două condiții, cultă și orală, ale literaturii. În sfîrșit, dialogul dezvăluie un alt procedeu cu multiple implicații estetice, ranforsarea operii prin conceperea paralelă și concomitentă a aparatului teoretic necesar definirii noii condiții a literaturii, de ea ilustrată.

ÎN PLANUL REFLECȚIEI, Budai-Deleanu rămîne, în mare măsură, aproape de ideile iluministe. Acestea apar ca inadecvate abia în plan practic și doar în finalul operii scriitorul le va aplica un greu semn de întrebare. Rappel-ul de tip enciclopedic nu lasă nici o îndoială asupra epocii. M. Perea și Erudiția excelează în excursuri culturale. Iată un model (Cîntecul al IX-lea sextina 34), despre cîntecul de nuntă: „Acest felu de cîntări de nuntă, și la neamurile politice, precum la greci și la romani au fost obicinuite cu multă slobozie, ba și țărani noștri astăzi au ale sale cîntări de nuntă din bătrîni. Și toate asemenea cîntări, cite am cetit, toate le-am aflat unsuroase, adecă cu multă slobozie, cu mult mai tare decît aceste țigănești, de care avem să mulțămim învățatul Talalău, care întregindu-le, le-au însemnat la marginile izvodului, căci multe locuri care s-au părut unor evlavnici călugări de la Cioara, cu prepus, au fost cu totul șterse și au trebuit să se imprumute din izvodul Zănoaghei”. Într-un singur fragment (și nu dintre cele mai semnificative): informații folcloristice, de istorie a miturilor, de istorie culturală românească (Budai-Deleanu citește cronici manuscrise ale românilor de peste munți) și o foarte modernă metodă de refacere a textului, prin analiza comparativă a manuscriselor. În atari condiții, intervențiile lui Idiotiseanul și ale alter-ego-ului său, Onochefalos (cap de măgar) trec ca și neobservate.

Ceilalți „divanți” sînt specialiști în literatură și estetică literară. Strategia onomastică funcționează cu evidente implicații și aici, ei se numesc Musofilos, Criticos, Filologos, Apologhios, etc. De fapt, divanții nu sînt personaje, ci actanți. Dacă poeticul și satiricul îl fură pe scriitor în cînturi, în josul paginii le este refuzată divanților orice tentativă de evaziune din cadrele fixate de Budai-Deleanu. Independența paratextului este retezată chiar din momentul concepției lucrării: ea este un sistem specular în care conflictele epice se obiectivează sub forma dezbaterii de idei, imprimîndu-i acesteia nu numai coeziune, ci și sens.

OPERA CA SISTEM SPECULAR pierde în plan epic și cîștigă în plan psihologic și cognitiv. Se solicită o atenție distributivă, oferindu-se în schimb complexitate și profunzime. Partii-pris-ul pe care scriitorul și-l propune, ține, sistemul specular funcționează pînă la capăt. O „Țiganiada” fără subsoluri ar fi o operă infirmă, ceva de genul anterioarei „Treii viteji” pentru că o ceată de țigani n-ar fi putut purta discuția în zone de interes ale spiritului. Părinți ca Agnosie, Ascritcanul, Disdimonescul, Evlaviosul, Filologos, Orthodoxos poartă discuții pe teme teologice, în care subiectul favorit este existența și esența Satanei: „De-acelea să cunoască că au fost lucru diavolese, că adunat acele atitea copile tinere și cu tinerii depreună ca să-i tragă la păcate. Păr. Disdemon. a) Cine știe, doară toate acele fete au fost drăculeți în chip de om”. P. Agnosie (Cîntecul al III-lea, sext. 71).

Actanților li se refuză personalizarea pînă la condiția de incognito. Un comentariu important și de întindere este ne-

semnat. La sfîrșitul cîntecului I, Budai-Deleanu, numindu-se pe sine „poeticul nostru”, găsește de cuviință să-și explice lucrarea. Primul imbold a fost necesitatea îmbogățirii și innoirii patrimoniului literar românesc cu o specie inexistentă: „au vrut să aducă în limba noastră un felu de poezie noavă”. Dar o epopee clasică n-ar mai fi fost posibilă la noi spune el, datorită limitelor obiective ale limbii. O eschivă: nici vorbă că nu pragul lingvistic l-a împiedicat pe Budai-Deleanu într-o atare întreprindere, ci propria sa conștiință a ales acest drum îngust, dar pînă la urmă fructuos. Nu se insistă asupra argumentului, în schimb se la în serios (spre a produce efecte contrare) discuția referitoare la tehnica poetică. Se trece repede peste amănunte demascîndu-l pe Budai-Deleanu inovatorul, pe Budai-Deleanu cunosătorul deplin al literaturii naționale și mai ales pe Budai-Deleanu poetul de geniu, cu intuiții esențiale. O întreagă mistificare îl acoperă pe scriitor și-l apără de ochi indiscreți. O întreagă tactică a dezvăluirii incomplete este aici exersată. Am rostit aici „dissimulatio” autorul fiind, incontestabil, un spirit baroc. Divanții deconspiră lecturile autorului, nenumînd însă modelul său cel mai apropiat. Desigur, în economia operii contează Homer, Vergilius, Tassoni, Casti, Tasso, Milton, dar Voltaire, cel invidiat în secret de Budai-Deleanu, de la care a preluat procedeu paratextual didascalice de tip dialogat (prezent și în epopeile burlești poloneze și ucrainene, cu care Budai-Deleanu a luat contact), este absent. Să fie acesta semnul lui „dubito”? Al „dubito”-ului unui autor neincercător în valoarea vreunui model anume, unui autor ce dorea afirmarea caracterului național al literaturii române? Singurul răspuns posibil la această întrebare e tot „dubito”.

ACEEȘI CONCLUZIE RĂMINE ȘI LA SFÎRȘITUL LECTURII. Opera dialoghează cu ideologia epocii și este neîndoișor că finalul nedecis, bătaia cu adevărat țigănească, apasă asupra ideilor din subsol, aplicîndu-le un semn de întrebare, firesc la urma urmel. „Supplex”-ul a rămas documentul demnității naționale (doar atît, din păcate), datorită lipsei de coeziune a celor mențiți a-1 împlini (să ne reamintim rolul nefast al episcopului unit Bob), datorită impermeabilității conducătorilor Imperiului habsburgic, în fond datorită absenței segmentului care l-ar fi dus de la rostire la acțiune. Acest semn de întrebare este al unui pre-romantic. „Divanului” pretextual îi dă un sens programatic Romândor, erou din stîrpea Vladimirescului. O îndepărtare de iluminism, poate tocmai în folosul iluminismului. Din acest punct de vedere...

„OPERA FIINTEAZĂ ESTETIC DOAR PRIN ÎNTILNIREA PAGINII CU SUBSOLUL. În fond, paratextul singur, chiar cu multiplele sale ramificații și dedublări nu poate da măsura deplină a modului de existență a „Țiganiadei”. „Lumea” subsolului îmbogățește „Țiganiada” și o fereste de ratarea epocii „Treii viteji”, dar fără evenimentul epic dezbaterii de idei ar fi fost sterilă, am fi avut de-a face cu o operă filosofico-ideologică, nicidecum literară. Iar opera fără acest paratext ar fi cu-adevărat o „jucărea” cum, orgolios și auto-ironic o anunța scriitorul. Opera născîndu-se din funcționarea acestui sistem specular funcția paratextului devine aceea de oglindă adecvată în care noi trebuie să primim textul. Epicul ca etic.

Răzvan Voncu

spectator

„Visul unei nopți de vară” la Teatrul Bulandra

„**V**isul unei nopți de vară” mi se pare o piesă deosebit de modernă prin tot ce spune ea diferit astăzi față de acum cîțiva ani, și o să ne spună peste cîțiva ani. Spectacolul corespunde etapei mele de gîndire asupra lumii în momentul de față. Cu aceste cuvinte a deschis Liviu Ciulei, conferința de presă de la UNITER, organizată imediat după premiera Teatrului Bulandra. Spectacolul dezvăluie un regizor sensibil schimbat, în ceea ce privește capacitatea de analiză și de translație în termeni teatrali, de o luciditate meditativă mult mai acutizată și o forță de imaginație proprie doar marilor spirite. Mai toate comentariile vorbeau de un spectacol armonios, în care toate se împacă și curg lin către final. Nu sintem de acord cu acest punct de vedere. În acord cu regizorul care a discutat tot timpul de existența unei „dizarmonii” interioare în ansamblul acestei opere atât de armonice, mărturisim că am receptat spectacolul în termeni de mare conflictualitate. Regizorul conștient de relațiile evidente de discordanță dintre personaje, de nepotrivire și ceartă, re-compune scenic gîndul său în legătură cu această stare de lucruri și efectul ultim al ei. Spectacolul începe cu un conflict

(disagreement) cu o posibilă condamnare la moarte, deci dizarmonie. „Cearta dintre Oberon și Titania (Claudiu Stănescu, Mariana Buruiană) reflectă dezordinea care merge pînă la nivel cosmic, produsă de cearta oamenilor” afirmă Ciulei pentru care monologul Titaniei, în care se vorbește despre confuzia anotimpurilor și efectul de seră, reprezintă premoniția dezastrului atomic „povestită atît de fantastic cum nu a mai fost niciodată realizată în secolul nostru”.

Acest monolog reușește să fie un punct pregnant al spectacolului, să transmită asistenței pericolul dezastrului produs de „discordanță”, înfierînd-o. Imaginea scenică realizată de cuplul regizor-actriță (Mariana Buruiană) are grandoare. Spectacolul nu are nimic calm și liniștitor, cum nici o operă imaginată cu luciditate nu poate avea.

De la început, scena intrării Hippolytei (Mihaela Caracș) în salopeta de războinic care-i este smulșă și îmbrăcată în ușoara rochie de mireasă cu nesfîrșita ei trenă, se joacă violent, în forță, cu o mare precizie a atitudinii. Puck (Anca Sigartău) nu este doar un spiriduș, ci este unul al naibii de a-furisit care se bucură enorm cînd poate face rău. În spectacolul acesta Puck are un soi de cruzime iar rela-

țiile dintre Helena (Oana Pelea) Demetrius (Marcel Iureș), Lysander (Răzvan Vasilescu) și Hermia (Manuela Ciucur) nu sînt deloc lipsite de o anumite isterie care numai la calm și armonie nu te face să gîndești. Vechea imagine a spectacolului feeric pe care o aveam în legătură cu „Visul unei nopți de vară” a lui Shakespeare este total spulberată în această viziune. În primul rînd din punct de vedere scenografic autor tot Liviu Ciulei ni se oferă un cadru însingurat (culoarea roșu aprins inundă scena) în care albul rochiilor este și mai violent decupat. Apoi Puck îi farmecă pe tineri nu printr-o ușoară stoarcere a buruianei ci prin apăsarea brutală a eșarfei pe ochi. Relațiile de dragoste dintre tineri au ceva brutal, de permanentă neînțelegere și împăcare. Nimic în acest spectacol nu este confortant, dimpotrivă tulbură, neliniștește, naște o anumite agitație. Liviu Ciulei nu contemplă ci atacă opera shakespeareană în toate registrele ei de înțelesuri. Frumusețea demonstrației scenice stă tocmai în permanenta dezvăluire a unui sens; un sens al ideii pe care ni se părea c-o știm, un sens al cuvîntului care ni se părea intuit precis. Toate sînt tulburate în demonstrația lui Ciulei, cuvintele (grație traducerii Ninei Cassian) sînt pline de sevă și sensuri noi, relațiile sînt în permanentă prefacere, oamenii, personajele ne surprind prin atît de fireasca lor nestare.

Liviu Ciulei este un regizor care nu poate realiza decît opera lui, indiferent că pornește de la Shakespeare sau Racine. Dar această operă este mai ales a clipei acesteia tulburate mereu de un viitor neclar. Grupul actorilor care prezintă în spectacol povestea lui

Pyramm, și Thisbea cu un V. Rebenjiuc enorm, copleșitor de mare actor, colorează și decupează ferm episodul de restul piesei. Și modalitatea în care rostesc replicile sau se mișcă în scenă este diferită în această secvență jucată de Sandu Mihai Gruia, Ion Constantin, Cornel Scripcă, Paul Chiribuță. Prin tot ce se întîmplă în scenă spectacolul se constituie într-o înaltă școală de teatru, fie la nivelul actorilor, scenografiei sau regiei. Toate elementele funcționează perfect. Culoarea, platformele (Puck supraveghează de sus viermuiala oamenilor, Titania își trăiește desprinsă de pămînt visul ei de dragoste, etc.) mișcările, intrările și ieșirile actorilor, lumina. Credem că starea de armonie de care este acuzat acest spectacol al nestării vine de la eleganța impunătoare cu care este gîndit, și care ca orice operă de artă perfect construită oricîte colțuri sau neregularități ar avea aparent prin ritmica interioară perfectă instalează în privitor calmul necesar actului receptării. Ar trebui să încheiem numînd alături de interpreții amintiți pe cei egali în joc cu ei în această performanță în care nimeni nu distonează (Ion Cocieru — Ego, Ion Besoiu — Theseu, Petre Lupu — Philostrate; George Ivașcu, Maria Ieremia, Delia Nartea, Adrian Ciobanu — în suita Titaniei) și să începem o nouă cronică a frumoasei traducerii semnata de Nina Cassian. Dar asta ar însemna altă poveste.

Liana Cojocar

• TRANZIȚIA POLITICĂ ACTUALĂ METAMORFOZA UNUI SISTEM DE

XV VIZIUNEA GLOBALĂ

Erich Fromm a emis cindva opinia că sursa evoluției nevrotice a personalității constă în idealizare. Subiectul uman insuficient maturizat, insuficient evoluat interior — încă nu cu totul născut, spunea marele psihanalist — confundă realul cu idealul. Nu are importanță cum este dobîndită conștiința unei anumite idealități. Purtăm, poate în noi imaginea divinității dintr-o fabuloasă călătorie prenatală, făcută dincolo de bolți și de astre, așa cum presupunea Platon — eventual cu deplină convingere, eventual doar în jocul unei metafore. Este posibil ca educatorii noștri, la o vîrstă sensibilă pentru un astfel de act, să ne fi inoculat principiile constitutive ale unei ipotetice lumi ideale. Nu are importanță, pentru considerațiile pe care le întreprindem acum, care este adevărul asupra originii imaginilor și structurilor idealului care se află în noi. Esențialul este că acestea există și că pot fi nu doar proiectate asupra realului ci, pur și simplu, substituite acestuia. Confuzia real-ideal este aducătoare de dezadaptări, deziluzii, generatoare de stres interior și implicit, a nevrotizării. Se idealizează orice: omul de lingă tînc, un personaj cultural, un partid, o dogmă, o teorie, un conducător. Nimic însă din ceea ce aparține realului, prin însăși natura sa nu intră în sfera ideală. De ce? Pentru că lumea aparține timpului și deci dualității. Idealul există, dar există ca real dincolo de real. Dacă ar fi fost să fie un singur plan al realului atunci configurația acestuia s-ar fi organizat simplu, permanent, entropic. Încercarea a tot ce înțelegem de a trece dincolo de sine, într-un spațiu virtual dar cu atât mai puternic este cea care conferă energie aducătoare de entropie negativă, de structuri care evoluează, de viață. Idealizarea realului înseamnă colapsul distanței separatoare a celor două planuri, înseamnă stagnare psihică prin excluderea motivației. Nevroza celui care idealizează este similară pasivității unei divinități satisfăcută de sine — este însă, de această dată vorba, desigur, doar despre o falsă divinitate.

Social au loc, este evident oricui, idealizări la fel de primejdioase pe cit și cele care alterează viața individuală. Idealul este făcut să rămînă ideal, centru de atracție și nu concretitudine tangibilă, dar mari mulțimi de oameni pot nu doar să idealizeze ci, simplu și dezastruos în același timp, să idealizeze la unison. Un real oarecare este transferat, aparent, în zonă ideală. Apare astfel un dictator ce se pretinde providențial și este o vreme acceptat ca atare, un partid atotputernic, o instituție infailibilă etc. Se ajunge însă, în paralel cu idealizarea realului sau independent de aceasta la un transfer în real al idealului. Această obiectualizare a ideii nu este mai puțin nocivă decît procesul transferului invers despre care a fost vorba mai sus. O observație se cere făcută însă. Pentru Kant, idealul este o idee personificată, dar ideea kantiană nu implică reprezentarea. Ceea ce este localizant, personificant, este reprezentarea și

atit. Personalizarea în sensul lui Immanuel Kant nu revine la o placare a ideii pe concretul material. Obiectualizarea ideii și deci a idealului poate însemna, de exemplu, a-ți imagina ca dreptatea sau democrația ca principii, se pot realiza efectiv și integral în act, dar nu într-un act definit, ci în orice act care le poate presupune. Eroarea gândirii care obiectualizează abstracția ideii este globalismul — totul este conceput ca fiind inclus în structuri, imagini și reprezentări integrale. Se alcătuește astfel un gen de totalitarism al conștiinței: o idee, de vreme ce este bună, din moment ce participă la constituirea unui ideal, va trebui să fie oriunde prezentă, a toate organizațiile, în fiecare clipă și în fiecare loc dominantă.

Trebuie să fim realiști, să vedem adevărul lumii în care trăim: tot ceea ce ajunge să ocupe întregul cîmpul unei conștiințe, precum și tot ceea ce se impune tuturor conștiințelor, nu neapărat, ca singur subiect al ideii, dar, oricum, prevalent în raport cu alte interese ce se oferă conștiinței, este nociv, este distructiv, este dezastruos. De bună seamă, aceasta nu înseamnă că ar fi defavorabil aplecarea, cu pasiune, a omului asupra unei anume preocupări, că devotamentul profund, interesul infinit față de o idee ar fi condamnabil. Tot ce se cere observat este însă că nicidecum universul, nicidecum întreaga experiență a realului nu pot fi cuprinse într-o structură conceptuală unică și nici nu pot fi tratate printr-o singură atitudine mentală, prin intermediul unei singure forme de organizare a conștiinței. În fond, orice formă de globalism nu este altceva decît proba unei tendințe de frînare a efortului cognitiv, de reducere a necesității diversității de reacție în fața enormei și ireductibile diversități a realului. Modul în care ai procedat acum, aici, devine, în interiorul unei cunoștințe acaparate de o viziune globală asupra lumii, sursa unei continui, compulsive, reiterări de comportament. Totul este la fel, totul aparține unei singure clase a posibilului — deci în toate ocaziile se poate aplica una și aceeași schemă de acțiuni stereotipe. Dacă Freud

are dreptate că omul tinde la confort prin inacțiune (incluzînd aici stereotipia pe care Sartre avea să o denumească practico-inerție), atunci viziunile globale nu au cum fi decît excelente modalități de realizare a acestei întoarceri către pasivitate — pasivitate care, în final, nu este decît tanatica tendință înspre inanimat. Atit de vitalul Otto vom Bismarck întrebă fiind care a fost principiul esențial al vieții sale a răspuns că în oricare circumstanță a avut grijă să păstreze pentru sine măcar două căi. A vedea lucrurile în forma unei alternative este — cu mult înainte de a fi devenit un principiu pragmatic — nucleul gândirii lui Platon. Atunci cînd marii maeștrii ai educației filosofice au afirmat, în chip repetat, uneori la secole distanță unul de altul, că doresc să transmită altora filosofia și nu filosofia ei chiar aceasta au și spus: că încearcă a fi promotorii unei gândiri constînd în clădirea de variante ale interpretărilor posibile: și totuși filosofia a căutat mult prea adesea să elaboreze sisteme, să definească integral și absolut prin lumea, prin intermediul unei gândiri teoretice globale. Din fericire, multă vreme filosofia a fost o disciplină elitistă. Concepțiile filosofice sistematice globale au pervertit puțin mințile. La un moment dat însă, ca urmare a extinderii educației publice, un sistem filosofic a putut să fie propagat la scară largă și în final să fie impus unui întreg popor, apoi mai multor popoare. Nu are importanță cum a fost această filosofie — bună sau rea, elevată sau vulgară — ea nu a putut să devină decît vulgară și rea întrucît era un globalism și anume unui intolerant în tendința sa generalizatoare. Desigur, această filosofie care a acaparat educația populară pe o semnificativă suprafață a planetei s-a numit marxism sau, cu un cuvînt încă mai curent, comunism.

În acest moment al istoriei noastre este neîndoielnic faptul că în comunism ceea ce ne respinge și ne dezgustă este chiar natura sa proprie, internă, și nimic altceva. În realitate însă, mai grav decît absurdul conținut în el însuși, comunismul

implică viciul ideii globale, al pretului de a fi (în planul conștiinței în primul rînd) efectiv totul. Ne putem alcătui imagine asupra globalismului amănunțit de cuvîntul califului care a mat în toate cărțile, cu excepția Coranului, trebuie distrușe căci sint sau inuti măsura în care nu fac decît să r Coranul, sau dăunătoare, dacă dife acesta.

Viziunea globală este deficitară printr-o insuficiență logică, este deficitară tocmai din cauza acestei logici. Ea e însă nocivă mai ales prin consecințele fapt ce se poate vedea înainte de toată istoria creștinismului. Moise sparge mele table ale legii. Iisus strigă și torul „Eli, lama sabactani”. Mai r frămîntările unui Blaise Pascal sa unui François Mauriac nu sint de loanele cuposute ale unui drum de adevăr și autenticitate. Credința țează prin indoială. Mai mult: cre se răspîndește, cucerește, dobîndește vărata universalitate (nu una fals un globalism care nu este decît distr rea ansamblului de către parte) pr nuanțare la sine și chiar prin dezice sine. Iisus propăvăduiește să nu pî lești nici cu gîndul, dar acordă cu rință absolvirea de păcate. Nimic în tinism nu poate fi înțeles fără cuvî „Cred Doamne, ajută necredința” și „Cine își pierde sufletul și-l va Aceasta este calea veșniciei creștî lui. A existat însă și epoca în care gî noastră s-a afirmat ca globalism balismul creștin în acțiune s-a nurr chizit. Ce a urmat constituirea și în activitate a Inchiziției se știe. On este om decît atunci cînd trăieș perspectiva neființei, căci aceasta s ieste adevărul său cel mai durabil în neființă contrariile nu doar că t să ființeze, ele se obligă unul pe a existențe trecătoare, alternante sau lele, precum observaseră un Anaxin sau un Lao Tze. Statistica inexiste nivelului de zero înseamnă înd anulare reciprocă a unei opoziții ante, în care pulsul suscită minu tot așa.

leo butnaru

Între mizerie și sărbătoare

Că artiștii au dus-o din prost în mai deplorabil e o axiomă genială de tristă. Unul din ei chiar definise splendid mizeria: „Am”, striga, „o imensă experiență a sărăciei”, după ce zise ce zise Eminescu despre poezie și sărăcie. Iar pianistul ăsta aproape de renume cînd interpretează, par exemple, „Sonata lunii” sub brumatele clape ale pianului strivește plosnițe și gîndaci de bucătărie cuibăriți pretutindeni și cu nemiluita în frigurosul birlog comunal, — constati tu și, cu citeva clipe înainte de a izbucni în sudalmă, reușești totuși să-ți dezamorșezi ura ca, după alte citeva clipe, de izbinda acestei mizere isprăvi întîme mai să strigi, ne-întîm: „Ura-a-a! ura-a-a!” — tu, necuceritor de nimic, dar stăpînitor de sine și compătimitor de ceilalți care-ți seamănă în destin păgubos și pentru care totdeauna sacrifici deznădăjduit partea ta de bucurie. Infimă, dar necesară...

În fața ultimei porți

În zori cînd de pe creștele blocurilor urbane se retrag ochii pisicilor luminători ca becuțele ascensoarelor care dintr-o rivnă periculoasă au străbătut tavanul de beton ajungînd pe acoperiș; în zori cînd prin răzoare asfixiate roua acidă botează florile prin care au fost comiși copiii din flori în trecătoare, nebnatică stare injectată

cu silabe de „ah”-uri, „of”-uri și icniture de patimă, sugrumate din frica să nu le audă cumva poliția — Maica-Tereza-cea-adevădatoare-de-necontrafăcută îndurerare acceptă conștiința mutului ce este un glosar de cuvinte asasinat, conștiința orbului ce este un bizar muzeu de naturi moarte lipsindu-se astfel de orice posibilitate de a răspunde în fața ultimei porți pentru care merite i-a fost decernat Premiul Nobel.

Zero grade

Albul hirtiei — nici frig de fulg, nici căldură de păpădie — așa, un zero grade al emoției e albul hirtiei, pe ea barem cu vreun cuvînt ce-ar înălța ori ar prăbuși temperatura existenței noastre sovrănielnice.

Vacarm chișinăuian

Aguzi urbani spre seară populați de păsări foarte-nîmplătoare — corcitură din două-trei-patru semînții zburătoare pe cale de neființă (să zicem,

din lebădă-vrabie-gaiță), unele din care încă n-au intrat în Cartea Roșie-singe. Răsare neonul. Ziua se stinge huliță parcă de vacarmul guralivelor-foc, certărețelor corcitură de coțofano-vrăbii ce s-au îmbătat de borhoțul agudelor răscoapte, dospinde sus, în rami atîgosi, jos, pe asfaltul lucios ca lama de șis. Ciș, ciș! strigă sectoristul enervat de acest vacarm neautorizat. Stolul de corcitură foarte întîmplătoare se zburătăcește doar pentru a popula aguzii poluați din partea opusă a străzii. Gardianul dă din mină a pagubă, gîndindu-se mai cu deloc plăcere că miine are de supravegheat un vacarm și mai ireal, dar adevărat: cel de la expunerea inter-părerilor despre dreptul la babilonie a foarte întîmplătoarelor corcitură din două-trei-patru semînții de multe ori — tîritoare. (Cam atit despre ceea ce Mintuitorul încă n-a mintuit...).

Oiștea

Pegas, trăpaș penit, de pripas, mîndru cum ești mai slujești poezilor, dar astăzi nu mai contează — poezia e citită din ce în ce mai puțin. Doar că foștii cititori cu ajutorul ei (al poeziei) urmăresc cu gura căscată de nedumerire cum, inhămați la cosmea oiștea a turnului de televiziune, niște trăpași-nepegași încearcă să ducă nu se știe unde sarea civilizației.

Regula generală

Poezie, dulce-amăruie, pe nimeni nu l-ai făcut cu adevărat fericit, ci doar (mulțam și pentru atit) mai puțin nefericit l-ai făcut.

NIFICAȚII

ncapacitatea de a privi ireductibila meritata a destinului uman se traduce in psihologia atașamentului dramatic de viziunile globale — să vrei, de da, ca omul să fie numai spirit, anudu-i corpul sau invers. Tragediile astre, cele ale privirii înapoi, în anii — șanse, fără prea multă viață, fără evăr, ai totalitarismului, se leagă firesc tragedia cealaltă a imposibilității acotării adevăratei noastre condiții murire — am avut prea puțin, nu putem rde și această viață — imposibilitate venita apetitul trist al perspectivelor obaliste.

După primele scole de creștinism ndid și deschis, propice cultivării mari- valori umane, eliminării sclaviei, cel țin în formele sale antice, renunțării de tre cel puternic la ideea atotputerni- i sale ca la credința în apartenența sa rectă și electivă la Divinitate) se așează apra comunității creștine o oarecare ziluzie. Viața veșnică nu este oferită odinciosului, cel puțin în vremurile ute, ca o imediată, simplă prelungire a eții, cită vreme prin viață se înțelegea riciparea corporală la cotidian. Incapa- teea de a accepta infinita dramă a altității moarte—nemurire, preschimbă eștinismul, o vreme, într-un globalism. a globalism atrage după sine un altul. oți fi salvat decât dacă ești în chip absolut, infailibil, creștin. De ce ? ntru că păcatul însuși este omnipre- nt, este total. Iată două globalisme : ul pozitiv și altul negativ, unul pro- lențial și altul demonic. Un globalism eamă mereu un altul care să l se opună. ata veșnică directă și tangibilă ar fi buit să fie leșirea din dilemă. nsa persistenței în lumea propriilor rinte — în lumea inafantismului spi- ului — a fost păstrată cu prețul aban- nulul condiției umane, în calitate de ditie a maturității și eficienței.

Desigur, se poate, răspunde, că nu istă credință autentică, fie ea creștină i oricum altfel care să nu implice ralizarea, divinizarea, întregii lumi și uturor activităților. Ar fi de afirmat că nic, în lumea umanului, nu este decit balism și în nici un caz credința nu e cum fi altfel. Această modalitate de eciere a lucrurilor este însă o gravă șeală. O realitate, o acțiune pot fi di- zitate dar nu trebuie uitat că ele nu rezintă simple apariții lipsite de pro- zime, precum imaginile pe un ecran — prin chiar ontologia, cu totul sigură, concretului — constau dintr-o suită de muri de apariție. Divinul nu ar fi o parte ntică în toate aceste planuri ale lumii. ziunea globală a creștinismului, sau a cărei credințe, cșuează, pișă în cele i urmă, chiar dacă nu o recunoaște, r-un panteism constringător și absurd. pă toate acestea, vin pentru o vreme, gurile, anchetele sub tortură, războae religioase. Credința își redobindește usul și se transformă iar într-o cale re divinitate atunci când redescoperă ioiala.

Omul fusese, timp de o întreagă orie propriul său artefact. Omul ca eră de artă este o realitate istorică — indiscutabil — umanitatea poate mindră de aceasta. Nu este însă mai țin adevărat, că tot ceea ce înseamnă istrucție, proiecte înspire lume este evare a unei preexistențe, trecerea act a ceva care se prealcătuse ca tență. Opera nu aparține clipei, ea artine originii. Omul aparține vieții, ita există în devenire, este neîntre- ctă prezentă. Omul nu poate fi doar eră, pentru că vrea să își aparțină și, cel care este aici și acum. Exis- se deci un om al legii, cel care a minat Evul Mediu. A existat apoi ul-operă al Renașterii. Trebuia să ară omul liber a cărui natură ordonă și intenției creative, organi- du-le, și nu se supune acestora lăsin- -se afectată, eventual mutilată. leutica acestui proces de apariție a ului liber, a omului natural, s-a torat lui Jean Jacques-Rousseau. nic nu poate fi înțeles cu privire la nea modernă fără a se lua în consi- ație contribuția spirituală a lui usseau. Whitehead a spus cindva că rega filosofie europeană constă din nentarii pe seama textelor lui Platon. general, este indiscutabil așa, dar istă o enormă excepție — aceasta se meste filosofia rousseauistă. Ea poate acceptată sau contrazisă, poate fi eată sau detestată, dar cu siguranță — unică în această privință — ea nu un corăspondenț antic. Neacceptată mult, compromisă de faptul de a fi prezentat religia unui Maximilien bespierre și — se pare — a unui urx, această filosofie perfect indife- ită la niște triste devoțiuni a făurit egral sufletul lumii occidentale de

azi. Evoluției spirituale care începe cu Jean Jacques Rausseau i se datorează carta drepurilor omului, votul universal, reintinerirea sufletului umanității, ega- litate sexelor, a confesiunilor, dreptul la exprimarea totală de sine. Omul își respectă, deci, natura. În baza acestei atitudini au apărut psihanaliza, existen- tialismul, revoluțiile morală și estetică moderne. Dar naturalismul rousseauist a devenit un globalism. Să nu existe oare în natura umană necesitatea legii și nici aceea a autocreării, ca operă ? Să nu însemne natura umană decit ceea ce omul are în comun cu alte ființe naturale și nimic din ceea ce îi aparține în exclusivitate? Ajuns să fie adoptată ca viziune globală, adorarea condiției omului natural a generat vaga- bondajul sexual modern, toxicomania ca fenomen social, indiferețismul, și izolarea ființei umane în marile aglo- merări, reducerea catastrofică, în toate populațiile, a interesului și răspunderii legate de muncă. Distanța care scapără rousseauismul luminos, generos și inte- ligenț, care a făcut să apară lumea modernă de pornografia publică și debandada generalizată social, nu este alta decit distanța dintre o teorie inte- ligență, îndreptățită și autodelimitată, ca sferă de aplicare și varianta sa glo- balistă.

Tot ceea ce există în lumea intelec- tului și spiritului ca fapt important poate fi obiectul unei inflații globaliste. În viziuni globale se pot transforma ideile de revoluție, de reformă, de schimbare, de libertate, de liberă expri- mare, de rațiune, de orice. O mare valoare — o spune în alți termeni Blaise Pascal — include cu necesitate contrariul său, într-un totul egal va- loric, ori se transformă în contrariul său ca viciu. Rațiunea are nevoie de ira- ționalul afectiv de „rațiunile inimii“. Revoluția trebuie să cheme în scena istoriei legea. Libertatea se cere dublată de autocontrol. Altminteri rațiunea devine paranoie, revoluția devine tero- roare, iar libertatea, destrămarea socială. Viziunile globale pindesc oricum în existența noastră de azi, a noastră ca specie, dar mai ales a noastră ca oameni ai epocii post-comuniste. Ne-am petrecut un timp inadmisibil de lung sub teroarea comunistă. Timpul nu se mai întoarce — dar timpul încetează să fie important dacă ne lășăm legănați de viziuni globale.

Dacă ființa umană a acestui sfârșit de mileniu aduce un element a adevărat nou în lunga istorie a umanității, atunci acest lucru nou este generalizarea — potențială cel puțin — a democrației politice. Omul actual poate fi mandru de faptul că pentru prima oară democrația devine o valoare planetară. Dar nici măcar nu s-a produs bine această răspindire cvasi — completă a principiului democratic și iată încercări peste încercări de a face din democrație o viziune globală. Cind democrația ia ca- racterul unei viziuni și, implicit, al unei revendicări globale ea se numește popu- lism. Ca globalism, democrația reiterează căile și metodele proletcultismului. În varianta populistă de a opera decizia este pusă înaintea analizei informației și chiar înaintea simplei informări. Un act esențial într-o democrație ar trebui să fie — și adesea chiar este — neparticiparea la vot. Condamnabilă cind este făcută cu inconș- tiență sau cu rea voință, ea este demnă de respect cind, ocazională, reflectă totuși convingerea alegătorului, despre sine in- suși, că în acest proces electoral, el nu a făcut ce trebuie să facă, nelinformindu-se suficient spre a fi apt să discrimineze inteligent între candidații propuși. Omul dispune, cind dispune, doar de două tipuri de drepturi : unele prin care își determină propria viață și altele prin care odată cu viața sa o determină și pe a altora. Dreptul la inviolabilitatea domiciliului aparține primei categorii. Dreptul de a alege apar- ține categoriei a doua de drepturi. Dreptul la liberă exprimare aparține ambelor cate- gorii — mai mult uneia sau alteia după calea de exprimare folosită. O democrație aparține unei viziuni globale, precauțioasă și destructivă, eventual grotescă, atunci cind drepturile din cele două categorii, precum și cele din grupul mixt sint folo- site cu un dispreț total pentru semenii. Omul are datoria de a se utiliza la maxi- mum ca putere de cunoaștere și înțelegere atunci cind uzează de un drept prin care influențează viața întregii societăți, pre- cum dreptul de a alege sau acela de liberă exprimare. A opta fără o convingere in- terioară cinstit elaborată, a te exprima pu- blic fără a crede sincer în adevărul spu- selor tale nu este simplă neglijență ci a- gresivitate și, poate, aversiune împotriva semenilor tăi. Democrația trebuie să în- semne informare, reflexie și răspundere. Altminteri ea va subsista doar ca un mit global care va aduce pe cel ce este educat împotriva educatorului, pe neștiu- tor împotriva știutorului, pe leneș împo- triva celui harnic, pe necinstit împotriva celui cinstit. Marile valori umane nu se exprimă în spațiul cantităților ci în acela al unei fine adaptări a ideii la lume.

Curind vom uita poate și numele comu- nismului, dar primejdia de a fi corupți de simplitatea, ieftinătatea și vulgaritatea unor viziuni globale va persista. Așa precum altădată teoria troțchistă și maoistă a revoluției continue : așa precum în aceste zile teoria demagogică și dema- gogic-globalistă a unei opoziții continue. Manicheismul este prezent oriunde lupta dintre bine și rău poate să-și găsească o meserie aptă să o utilizeze (să o stimu- leze ?) abil și mercantil. Dincolo de mani- cheism este adevărul care aparține dife- rențierii și nuanței.

Caius Dragomir

anghel dumbrăveanu

'Seara de unde

putea să-l vadă pe Dumnezeu

**În prietenie dorul de înălțime e mai pur
decit în iubire își spuse Axios tracul
amintindu-și indurerat
umila trădare a generoșilor**

**Acum îi petrece la vale cu gândul
dar poarta rămâne închisă Fiecare
își ispășește greșelile în remușcări tănuite
Cei avizi să prade întâmplările vremii
ii răsturnaseră vasul cu suave tulpini
inflonite în privirea ferestrei de unde
seara putea să-l vadă pe Dumnezeu**

**Aceia osteneșc și azi în zadar
să refacă din cioburi
minunea-implinită prin surisul celui din cer**

**Axios ar vrea să le spună mergeți în grijile voastre
și săvirșiți-vă rostul ce vi s-a dat
Noi rămânem aici cu enigmatul riului
și cu mirarea din țipătul păsării singure —
citeodată iubirea e mult mai curată
decit universul mirabil al prieteniei**

**Aceasta v-o dezvălui Axios tracul
întors de pe mare cu barca scinteind de scrumbii
după o viață bogată numai în rarele doruri
ale prieteniei
și-ale unei iubiri nemuritoare**

Axios refuzând moartea

**Axios tracul adus
într-un cimitir fără margini al vremii**

**Nimeni dintre cei adunați nu găsi să se mire
că Axios pleacă. După ce fusese-alungat
dintre murii cetății, prea puțini își amintiseră
că el își cerne singur anii în casa de lângă riu
și mult mai puțini îi trecuseră pragul**

**Înfășurat în tăcere de parc-ar fi uitat să vorbească
Axios își ține ochii închisi
pregătit de drumul fără întoarcere
țearpă de mindru cu gândul plecat înalțe
spre lumea unde fusese gonit mai de mult
de cei cu care-mpărțise piinea cuvintul lumina**

**Două funii coboară din cer tronul lui Axios
Cei din jur amuțesc**

Fringhiile se derulează citeva veacuri

**E un frig pustiu în toți cei veniți să-l petreacă
Frigul din ei se exprimă brumind pământul și arborii**

**Ce se întâmplă cu Axios ? cutează unul să-ntrebe
după mai multe decenii de ce nu mai ajunge
în adincul așteptărilor lutului ?**

**Funiile curg din infinit
sau din vrerea lui Dumnezeu ?**

**Printr-un fenomen neînteles
odgoanele își schimbaseră sensul
depănate pe osia lumii Coșciugul acum fără capac
reapără la suprafața gropii cu Axios zimbînd între
flori**

**Inviase prin puterea de-a fi refuzat moartea
sau grația divină se revărsase asupra-i ?**

**Nu vrea să-l primească pământul gândi
mai tare decit se cuvenea un amăgit**

**Axios se frecă la ochi privi mirabil în jur
ceru să i se tragă tronul la mal
și-i îmbrățișă pe toți e-un suris**

Înțeleșeră că Axios îi aștepta în casa unde-l uitaseră

Lucrașorul

„BALUL OPEREI“

Aurel State s-a născut în comuna Codreni în anul 1922. Pleacă voluntar pe front la 20 de ani pentru ca atunci „când se va instala peste noi samavolnicia inamicului, desfigurându-ne copiii noștri, va trebui să știu că am luptat ca să preîntîmpin siluirea“.

Prizonier, se întoarce după 12 ani de lagăr în țară. Arestat în 1958. Tentativă de sinucidere în închisoare. Condamnat la 18 ani. Eliberat în 1964 cu ultimul lot de deținuți politici grațiați.

Arestat și anchetat în martie 1983. Moare în izolare și suferință.

Fragmentul de față face parte din volumul I al „Drumului crucii“ care va apare în curînd la o editură bucureșteană.

Eugen Uricaru

George Fonea, prietenul și poetul George Fonea, refuză în această „noapte de pomîină“. invitația maiorului Zigler, luptător cu faimă al armatei germane, de a se salva în vedeta rapidă, pusă la dispoziția acestuia din ordinul Marelui Cartier al Führerului. E adevărat că nu pot mintui pe nimeni și-a zis el alergînd înspre viață și moarte, dar ce vor gîndi acești nefericiți „restul vieții“ amintindu-și că în ceasul de cumpănă, eu i-am părăsit. Cavalerul crucii de fier „făcătorul de miracole“, căruia numai transformarea ciurucurilor într-o divizie luptătoare nu i-a reușit, a ajuns la Constanța, în ceasurile cînd prietenul lui de „trei zile“, George Fonea, mai încerca numai cu cițiva luptători să oprească ul rusesc cu pușca. Îl mobilizase un căpitan neamț rănit, strigînd din fărîmul înalt: „camarazi, nu aruncați armele!“ La primele carlușe, infanteria inamică s-a oprit și și-a pornit blindatele să parcheze pe punte, ultima de uscat, iar el George Fonea, acum de mult buruienii sau ucele — s-a întors la cei pe care nu putea să-i mintuie „ca să primească semnul necbirșit din tata / pe care-l port sub frunte cu mindrie / de cruciat ce-și dete jertfei plata“.

O schijă dintr-un proiectil anticar care i-a rupt măruntaiele căpitanului Georgescu, i-a golit lumina ochiului stîng. Cu obrazul umezit ca de-un șiroi de ploaie, George, aiurit, își pipăia pistolul în centură, cînd bunul „moș Ion Roată“, care nu avusese loc în Țara Românească, i-a apucat la timp brațul și a încercat — după ce i-a desprins crucea de fier din piept — să-i scoată și tresa de căpitan, să-l pregătească pentru „viață“, dar smuls brusc de pe „Chersonet“, plecă într-o neștiută călătorie. Din forțul „Maxim Gorki“ ticsit de gemete de răniți, stația de radio încercase zadarnic toată noaptea legătura cu Constanța și Bucureștiul. După ce la ora 11 punct, concomitent cu **Opernball**, ordonară flotei, care trebuia să ne întoarcă acasă, să părăsească apele Sevastopolului, „misiunea fiind îndeplinită“, domnii din comandamentele de acasă au „ieșit în oraș“ ori s-au culcat. Țara dormea în noaptea aceea. Poate ceea ce auzeam noi pe „Chersonet“ era ecoul sforăiturilor somnului general, amplificate de o sensibilitate bolnavă, care refuză acordurile ample ale balului de operă, unde George mă vedea în pelerina albă a Ordinului. Căpitanul statmajorit Lupu lansează înainte de-a-și repezi cizma în măruntaiele savante ale radiofoniei moderne, care nu reușise nici un lucru elementar omenesc: să răspundă o singură vorbă semenului căzut în nenorocire, atunci cînd șeful de stație a plecat să se culce — ultima radiogramă: **inecat stop țigan stop maj stop**.

Stați, iubiți cititori, nu vă duceți și dv. la culcare. Balul operii nu s-a terminat. Participanții trebuie conduși acasă. Ne pare sincer rău că galea nu s-a desfășurat conform programului, dar nu uitați că aveți de-a face cu oameni și aceste fapte nu renunță ușor, chiar în situații limită, să plece de pe „Chersonet“ și să ajungă la Constanța. Sint doar 300 Km de drum pe apă. Și dacă nu vin vapoarele, n-o să ne prăpădim aici. N-așteptați să se facă ziuă, ci se pregătesc pentru plecare, ca la drum lung, cu noaptea în cap. Cei cu spirit colectiv găsesc niște capete de scîndură, le leagă de bidoane golite și își iau star-

tul în doi, în trei, cît ține platforma. Visle se găsesc și apoi nu înotăm cu aripile. Cel care crede că omul e mai tare singur, pleacă pe loc și demonstrează spectatorilor, lăsînd plutele în urmă, că o să-i aștepte la Constanța cu uniforma deja călcată, dacă n-a fost ca alții dezbrăcat. Sigur și marea e bătută cu foc, dar e mare, nu pune „Ivan“ mîna pe tine și ea te duce spre libertate. Cu hidrofobii e mai complicat și sint și cei mai mulți. Pe uscat, e așa cum e; — toată lumea ar pleca —, pe apă, nu; din cer vine moartea. Trebuie găsit altceva. Și ochii caută în cenușul dimineții, peste întinsul nepăsător al mării — cum au putut oamenii să creadă că natura este cutia de rezonanță a sufletului uman? — și vîd de departe, apropiindu-se în linie, vedete rapide. Efectul descoperirii e emoționant și general. Din fărîmul abrupt, în care încercam să supraviețuim, oamenii cheamă frenetic vedetele. Un rănit cu un pansament de mîntuială peste umărul drept — nu știu ce în afară de fașă îi mai ținea brațul în articulație — apucă binocul din mîna unui ofițer străin cu stînga și scuturat de frisoane, cu buzele cretoase, dar răvășit de-o mare bucurie, agitîndu-se grotesc ca un supporter sportiv, exaltat țipa încercîndu-se: vin vedetele, vin vedetele! Punctele aliniate căpătau cu lumina zorilor evidență, se micșorau în ritmul valurilor, dar cu trecerea clipeilor era limpede că nu se apropiau, ci doar se spoiu cu lumina crepusculară crescîndă. Erau cail împușcați și aruncați în mare ca să nu cadă în mîna inamicului, pe care valurile îi aliniaseră și-i ritmău.

Fiindcă în ziua de 12 Mai 1944 nu mai rămăsese loc pentru speranță, ea fu programată pentru noaptea următoare: vedete rapide vor veni să culeagă de-a lungul falezei pe ultimii apărători ai Sevastopolului, în vederea primirii triumfale pe care le-o pregătește Patria.

Se luminase de ziuă. Tărimurile abrupte erau bătute de artileria antiaeriană în cadențe infernale. Aviația dădea ocol acestui ultim colț de uscat. Pregăteau și ei date pentru un ultim reportaj destinate altei instanțe decît cea în fața căreia urma să mă înfățișez curînd, foarte curînd. Întîrziaseam atît ca să consemnez reacții felurite ale oșebitelor chipuri de oameni, împinși pe traiectorii diferite spre aceeași situație limită. Îmi închipuiam că „dincolo“ setea de cunoaștere a omului chiar sub forma reportajului primitiv ar putea fi răsplătită altcumva decît cu un veșnic „Chersonet“. De ce sint oamenii interesați de veșnicie nu știm a răspunde. Stăteau confuz sub foc, în fața celui „gol“ căruia din obișnuință îi spuneam și eu viața de dincolo... Parcă departe, peste valurile mișcătoare în spre răsărit era credința ca o icoană veche, de lemn afumat din casa copi-

lăriei în care ar fi putut fi Maica Domnului cu Isus după cum îmi aminteam... Îmi alesesem piatra după care să plec „dincolo“ — era mai departe de fărîm — dar un om străin pentru mine, însă bun și credincios cum nu știu să mai fi întîlnit, mama, parcă mi-ar fi spus și acum ceva, auzit de la ea de multe ori: că viața e furr, dar că îndurarea Domnului îi iartă omului toate rătăcirile de care se căiește, cu condiția ca viața pe care nu a făcut-o el să nu și-o ia singur. Arion m-a chemat la colonel, pe care-l descoperise prin apropiere, după ce mi-a aruncat samavolnic în apă pistolul de la centură, ca să aud acolo de la el și justificarea teoretică a altui mod de existență decît cel care se socotește, ca fiind al libertății.

„Am împlinit toate misiunile și pe cele neverosimile. Prin ordin, am părăsit ultima poziție. Prin ordin am distrus armamentul și muniția și am venit numai cu ce aveam pe noi pentru a fi îmbrăcați în vederea altor misiuni. Totul mi se poate contesta, dar nu și faptul că sint un om de onoare. Oricît de amară e trecerea pe sub furcile caud'ne și oricum va fi existența mai departe, voi încerca să rămîn om, nu un om înțelegător de circumstanțe atenuante, care explică totul, ci un om de care să nu-mi fie mie rușine, să zicem mîine —, dacă va exista un mîine peste ce ne înghite în aceste minute. Vă cer favoarea, în numele acestui sfîrșit, să mă urmați, cît s-o putea.“

Pe scara de lemn dulgherită grosolan și trainic care urca de la vaporul naufragiat, înfipt în fărîmul stîncos pe puntea „Chersonetului“, țipa un sortiment de oameni de proveniență euro-asiatică, dominînd gălăgia de țîrg de vite a zilei, un cuvînt nerăzboinic, străin: **Uhr! Uhr!** Brațele încercate pînă sub umăr cu ceasuri de tot felul, ca și traista agățată de gît în care zvîrleau obolul de trecere a Styxului, parcă trezeau un soi de speranță, dar cum s-o porți printre împușcături, urlete, tancuri, căruțe și incilceala neverosimilă de scene dezgolate fără cruțare de soarele orbitor. Oamenii se jucău ciudat, în felurite chipuri. Nu le lipseau decît spectatori care să-i aplaude și spațiul de desfășurare. Pe o întindere cît un joc de șotron făceau cițiva pași către mare o linie de învinși — ca în orice joc erau două tabere — și în spatele lor se mișeau învingătorii dintr-un joc și-i ținteau din pistol ca dintr-un pușcoi de soc în ceafă. Lîngă ei erau cruci dintr-un cimitir — nu multe —, dar pămînt era și învinșii erau așezați cumînți ca-n groapă și-ntr-o clipă nu mai erau bunii de joacă; tabăra învingătorilor își alegea alții. Alții din cei ce iubeau lozincile — în secolul XX patima acestora a fost generală — întii îi îngenunecheau pe învinși și le cereau să scandeze: **Hitler kaput**. Unii învinși, cu inițiativă, o făceau înainte de a li se cere, cu speranța tainică de a manevra legea jocului.

Dacă înfățișarea colonelului-prefect n-ar fi strîns în jurul nostru un grup de ofițeri sovietici, am fi mai avut de văzut și de „trăit“. Îl luam drept general, iar unii îl numeau general Mociulski. Mîinî dibace i-au deschiat dintr-o alunecare mantaua, i-au netezit buzunarul de ceas. Am descoperit atunci că fostul nostru șef n-avea destul humor. Cînd curelușa ceasului nu s-a desprins de la sine și i-a fost smulsă, nu mai semăna cu domnul prefect. De unde să știe el că alături colonelul Vasilescu a fost liniștit ca să-i scoată cizmele cu-n cartuș în pîntec. Apariția unui general spătos, fără gît, ras pe capul zdravîn de măcelar, dar cu o panoplie de decorații pe fața vestonului dintre centură și guler, a dus la suirea noastră într-o mașină de campanie care încerca să-și facă loc prin forfota de iarmaroc de care

deborda scena de „altădată“. Cîți au putut, ofițerii s-au agățat ciorchine cu iscusința copiilor de mașina, care culmea, ținea. Dar ce nu ținea la ei? Mă temeam că-mi pierd mințile. Dorința de a avea în buzunar o grenadă pe care s-o dezasigur pe tăcute era așa de mare, încît, cred că de aceea s-a întors generalul către locul din spate și ne-a aruncat pe noi „adjuțanții“, în larg, dincolo de limbul Chersonet. Veneau căruțe, mulțimi ca la țîrg, lălăind, împușcînd, privind cu binocul capturat de la cițiva pași, grupele mici de prizonieri escortați de pistolari. Arion, descult și fără tunică, m-a împins la sfîrșitul unei coloane ca să scăpăm de urgia liniei a doua, pornită pe distracție. Gheare dintr-o subunitate de femei, spoite gros cu unsori cosmetice capturate, altele cu Schoka-Kola, de le rămăsese numai găvanul ochilor alb, reușeau cu toată împotrivirea ceasovoilor (convoierilor), să smulgă ici și colo cite un nefericit din care zburau fășile din uniformă ca penele orătăniilor peste care tabăra păsările de pradă.

Din turela deschisă a unui tanc, un pistolar trimitea rafale scurte asupra celor ce atingeau intersecția a două drumeaguri. Mormanul de victime opri și coloana noastră. Dar convoierii ne imbrînceau brutal cu patul puștii peste obstacol. Seriiile scurte luau tributul cu precizii de automat. Pe drumul care urca spre capul Fiolet, unde se încheiasă în '42 misiunea vinătorilor de la Sinaia, trei grupe de învingători practicau înarmați cu prăjini alt joc. Alegeau din coloanele care se îndreptau spre Balaclavă doitrei învinși și-i împingeau unul cite unul cu pari lungi în prăpastie. Cînd victimele prelungeau, eschivîndu-se de împunsăturile din spate, prea mult scena, erau amețite cu lovituri și împinse ca o legătură de boarfe în golul înalt. Speram fierbinte să fiu ales, dar un maior dintre cei ce animau „competiția“ a preferat numai pe nemți. Primul ales, un sobofițer blond, înalt, descoperit, cu un pansament peste frunte, a pornit brusc ca lașuta de metri și cu un salt spectaculos, ca la trambulină, s-a înălțat o clipă biruitor peste toate, ca în clipa următoare să scape sub linia orizontului nostru. Al doilea, bondoc, cu o vioiciune de nevăstuică, desfășura o incredibilă suită de fente și eschive, scăpînd pentru a doua oară din marginea prăpastiei în urletele de turbare ale celor care veneau peste cîmp, la spectacol. „Îngerii noștri păzitori“ ne-au împins mai departe, temîndu-se poate să nu ne piardă pe toți pe drum. Nu departe, în contrapanta domoală, zăceau sub pază citeva sute de supraviețuitori, înghesuți și fără legătură între ei ca hîrburi bune de aruncat. Un ofițer sovietic din silă, din milă, din omenie, sau din motive de ordine ne-a strigat prin translator: „Sînteți soldați. Cum puteți să arătați ca ne-oamenii? Nici o existență nu se începe în halul ăsta. Adunați-vă! Oamenii pot renaște. Ne-ați făcut destul rău. Noi vă dăm viața. Un ofițer să ia comanda!“ Căpitanul Crin, rănit la cap, s-a ridicat și a ordonat: „Dețasament ascultă comanda la mine. Încolonarea! Înainte marș!“ Cei care nu mai puteau merge și rămîneau de coloană erau împușcați. George Fonea, cu legătura peste ochiul stîng, însîngerat și total absent, stîrni mila unui convoier mai vîrstnic care de trei ori îi scoase din coloană, convingîndu-l cu bunătate: „te termin repede, nici n-ai să simți“, dar soldații cunoscuți l-au oprit strigînd: „nu-l împușca nacialnic, a fost om bun, lasă-l, că poate scapă cu viață.“ Arion nu mă slăbea ca nu cumva să rămîn la urma coloanei. Ne-au oprit pe un loc viran, între casele bombardate din marginea Balaclavei. Un colonel sovietic ne-a declarat după sosire: „N-am așteptat oaspeți! Nu veți avea deocamdată masă. Postiți și meditați la viața pe care ați dus-o. Noi vă vom ajuta să găsiți drumul bun.“

Prin amintire trecea pierzîndu-se ca un zbor, un vers al lui George Fonea: „trec în salturi limpezi vinătorii / cum îl știa inima de ieri“ // Prin viața trecuse o zi care-mi pingărise tinerețea vînturată prin țara nimă-nui.

Noaptea cădea ca o prelată surpată peste capetele învinșilor. Undeva se stîngeau împușcături. Poate prin amintire. Cortul vieții mele se prăbușise peste mine. Pricepeam prea tîrziu că nu setea de cunoaștere îl ținea înalt. Pentru ea se deschidea doar o altă lume, care oricum ar fi, e cu oameni și merită osteneala exploatării. Dar eu nu vroiam să cunosc această lume și știam doar că, fără opțiune, viața e iad. Ce știam sau mi se părea că știu, acum însă, nu mai avea nici o importanță. Pentru singurătatea și bezna din jur trebuia înălțat un cer. Trebuiau nuse stelele ne cer.

Adam și Eva (Lecția de sculptură)

(II)

Să reflectăm atenț la aceste mărturii de credință, asupra cărora exegeza critică nu pare întotdeauna a fi zăbovit îndeajuns, pentru a încerca să le determinăm finalitatea majoră. Opera lui Brâncuși, situată în centrul de neclintit al artei moderne, după calificarea lui Herbert Read, a fost adesea, în mod paradoxal comentată prin raportări la curente estetice având drept inițiatori și teoreticieni, artiști de primă mărime, inconfundabili cu Brâncuși. Dobândește într-un atare context valoare anecdotică, definiția pe care o schița Alexandru Balaci cu două decenii în urmă pentru a fixa specificul operei maestrului: „nebarocă, neonică, neabstractă, neprimitivistă — neexaltând în nimic necesitatea întoarcerii spre primitivi, „nefuturistă...“ Reiterarea negației nu subliniază aici ireductibila vocație a libertății, saturind universul brâncușian până și în intimele sale structuri teoretice, ci, mai prozaic și mai pozitiv, absența unui concept apt să îl circumscrie convingător, delimitându-l din mulțimea de genuri proxime. **Geniu anonim**, supărătoarea sintagmă mocnește ocul sub elegantul titlu al cărții lui Dan Hăulică, alertând cugetul asupra unor pericole nenumite.

Doar conștiința unei descoperiri ieșite din comun, uimitoare prin deschiderile ce le proiecta spre viitor, putea insufla tăcutului, modestului Brâncuși cutezanța unor declarații enorme — ca bunăoară negarea, practic a înaintașilor: „în sculptură nu au existat decât artizani...“ —, curajul de a lua totul de la început, raliindu-se reformatorilor din artă celor mai radicali. Hildebrand mai aproape în spirit de Michelangelo decât se dorise a fi Rodin, chemase cel dintîi **înapoi la piatră**, remarcă Rudolf Wittkower. La duritatea ei, ce-i părea mai fertilizantă pentru spirit decât docilitatea la plămădit a lutului. Dar pentru Brâncuși, **la taille directe**, deși revendică o aceeași intenție, merge mai departe, căci se constituie într-un demers de stăruitoare, obsedantă căutare, cu simțurile la pîndă, ascuțite, în recunoașterea reală, directă, a vocii profunde, neabătute prin timp, veșnice, asemeni poate doar dumnezeirii, cu care ne cheamă spre ele, materne, materiile.

Dincolo de rafinată elaborare a sintaxei formelor, aura de mister ce emană din chiar masa sculpturală a lucrării aici discutate, dubla columnă a lui **Adam și Eva**, semnaleză prezența unor sensuri mai adînci, ce par subit, în lumina considerațiilor de mai sus, devenite accesibile interogărilor noastre. Sintem de fapt îndemnați spre o cale a inițierii, pe care cei sinceri și sirguitori, pășind atenț pe urmele maestrului, vor depinde ceva din limba lemnului, apoi la rînd a pietrelor și a metalelor, apropiindu-se din nou, întocmai ca în primele veacuri, dar cu sporită înțelegere și iubire, de ființa Naturii.

În „Scrisoare despre umanism“ Heidegger întrebîndu-se în ce constă omenscul omului, își răspundea: „în esența omului“. Brâncuși ne propune să ne redescoperim făptura, proiectînd-o ca într-o oglindă în imaginea de netulburat a arhetipului, și ni-l explică pe acesta ca esență, apelînd inopinant la un limbaj al **esențelor**. Aici, anume al esențelor de lemn: pentru figurarea **Evei** castanul, pentru intruchiparea lui Adam stejarul definesc la un nivel superior posibilităților percepției imediate, antiteza celor două personaje în termenii antitezei de împredictibilitate — sensibilităților citadine — complexitate ce separă tandrețea fibrei de castan, de înverșunarea nedomolită a stejarului. Vom fi adevărați, pare a voi să ne spună Brâncuși, în măsura

care vom dori neabătut să ne apropiem continuu de arhetip. Lă se cuvin, lui Adam și Eva, declară el, nu doar considerație tacită, ca pentru o amintire prețioasă păstrată din strămoși. Trebuie permanent să ne păstrăm viu interesul de a-i gândi ca precedîndu-ne, etern, fiind, prin puterea legendei, nu doar în trecut, ci și în viitor, să-i presimțim neconținut în fața noastră, modele vii, pilde vrednice de urmat. Dar cum am putea spera să-i înțelegem în adevărata lor, uriașă, dimensiune atîta vreme cît ne limităm să-i referim doar la actul de o clipă al neascultării? Din forța lui Adam și din slăbiciunea molică a Evei s-au iscat prin timp, cu fiecare nouă generație de oameni, asemeni unor galaxii născute de demiurgi, tot mai bogate rîuri de sensuri și valori. Domeniul **masculinului** și cel al **femininului** sînt enorme, așa cum o atestă în limbă, în cazul substantivelor, categoria genului. Există o pedagogie complementară, paralelă mitului, indispensabilă tilcuirii lui. La aceasta se va fi gândit artistul atunci cînd declara: „În filosofia mea asupra vieții, separarea materiei de spirit și orice formă de dualitate rămîne o iluzie. Sufletul și lutul formează o unitate“. Ideea de **tărie** ca opusă **moliciei** ca și oricare dintre perechile de determinări ce ne structurează gîndirea, li s-au lămurit perpetuu oamenilor, va fi înțeles artistul din confruntarea cu etaloul indestuctibil al materiilor. Concrețetea realului și abstracțiunile cugetului se interpenetrează neîncetat unul, bunăoară, contemplînd masa sobră a stejarului, desluși semnificațiile durității. Mai mult, este vital pentru noi, proclamă o vizionară impetuozitate sculptorul, de vrem să rămînem noi înșine, de vrem să ne ferim sufletele de secătuire să continuăm a înțelege **tăria** examinînd substanța densă a stejarului, **veșnicia** pipăind cu degetul grăuntele neschimbat al pietrei, strălucirea fixînd cu privirea incandescența flăcării.

Cît ochiul parcurge din nou sculptura lui **Adam**, putem încerca să ne închipuim cum va fi arătat trunchiul de stejar înainte ca artistul să înceapă a-l lucra. Ne răsună parcă în urechi cuvintele lui: „materialele dețin în ele sculptura pe care omul o dorește... Nu trebuie să le silim să vorbească limba noastră — ci să le ducem pînă la acel punct unde alții vor înțelege limba lor...“ Oare stejarul nu e făcut să domnească, voievod în lumea verde, mereu mai falnic și mai înțelept și mai dirz, sfidînd curgerea anilor, de parcă ar fi fost hărăzit cu darul nemuririi? Cum de apare atunci aici, în fața ochilor noștri uimiți, prăbușit cu capul în jos, el deprins să simtă prin ramuri, bărbătește, în glas de vînt, mîngîierile nobile aspre ale înaltului? Ca, milostivă, o salcie să-și plece crăcile spre tremurul neputincios al unui lac, se poate înțelege. Ca un braț, vitregit de bolovanul în care și-a înfipt rădăcina ca într-o stîncă temeinică și care peste ani, înșelător, se răstoarnă, obligîndu-l să-și reînceapă, obidit, urcușul spre lumină, se poate de asemeni înțelege.

Un stejar care s-a sumețit prea sus spre azur poate fi pedepsit doar de zeu, trăsîndu-l. Dar un stejar răsturnat, cu fruntea ochită spre țărîna, pus să o scurme, ca preschimbat în rădăcină, cu forța ce-i fusese dăruită să proptească cerul, ce groaznic blestem, ce insuportabilă ocară!

Silueta mîndră a unui stejar bătrîn dominînd o poiană liniștită, să ne imaginăm o clipă priveliștea acesta. Cei din vechime interpretau dansul nebun al crăcilor de stejar urcînd spre țării asemeni unor fulgere negre răzbătînd aici și colo prin bolta hirsută, de verdea-

ță ca semn al preferinței pentru arbore a marelui stăpîn. Și azi, în contorsionarea neguros insurgență a ramurilor sale intuim, ca pe o obsesie, premoniția furtunii — o vocație a înfruntărilor înscrisă adînc în însăși corpul lemnului. Un destin de vexații continue altoit unui caracter apt să triumfe asupra lor. Pînă și frunza de stejar, doji sau trei lobi mărunți la început, continuați prin evazarea amplă a lobilor maturi, pînă și frunza, fiecare din mile de frunze, repetă în conturul său zigzagat — în succesivele sugrumări ale suprafeței verzi, urmate regulat de expansiunile altor lobi, ce se nasc ca tot atîtea victorii ale vieții — aceeași, mereu aceeași poveste, a unor lupte reluate la nesfîrșit. Dar acum ne așteaptă o surpriză: o frunză de stejar așternută în palmă, cu codița îndreptată în sus, spre virful degetelor, contemplată atent, cu gîndul la sculptura închinată de Brâncuși lui **Adam** relevă o neabătută similaritate morfologică cu jocul de cioplitori al lucrării. În **Adam se repetă desenul unei frunze de stejar!** Sculptînd stejarul, Brâncuși reține forme inerente lui. Iată, poate, ce înțelegea artistul prin nevoia de a descoperi limba lemnului, forma ascunsă în material, spre care acesta tinde. Orice alt demers implică o siluire a materiei, conține virtualitatea unei disonanțe, capabile să oculteze spiritului sensurile adînci ale lumii. În concepția lui Brâncuși, așadar nu doar materialul trebuie să ajungă să vorbească despre lucrare, ci și lucrarea despre material, stejarul să glăsuiască despre Adam și Adam să glăsuiască despre stejar.

Constatări de față ar trebui să fie coroborate într-o măsură sau alta, pentru a fi valabile, în segmentul superior al lucrării de care ne ocupăm. Artistul va fi conchis după îndelungă chibzuire să opună, în corpul statuii, castanul stejarului ca pe o culminație a feminității unei culminații a forței virile. Arbore eminent ornamentat, cochet în toată ființa lui, pornind de la desenul limpede și grațios al ramurilor ce evită subite, dezechilibrante reorientări în spațiu; în rectitudinea lor transpare ca o aureolă de calm și puritate. Iar frunzele sale prelungi, de un verde solar, deschis, aerodinamic ca formă, asemeni unei picături de apă în cădere, cu zimți de broderie fină la margini, unite în palmele, cite trei sau cinci pe o aceeași codiță, îmbracă cocpaul cu o coroană bogată, asemeni unei coafuri atent montate. Dar toate acestea nu sînt nimic pe lîngă taina fructului. Iată, Brâncuși ne cere să ne bucurăm ca niște copii, să redevenim ce-am fost pentru a privi cu ochi proaspeți frumusețile din jur. Fructele castanului, protejate de coaja verde și țepoasă, ai zice, sute de mici buzdu-gane expuse ca pe o panoplie, nu se vor oare, prin veșmintul care le apără „fructe oprite“? Spinii mărunți dar ascuțiți enunță fiecare, poruncitor, un **noi! me tangere**, ce devine desuet în momentul coacerii, cînd coaja se sparge pentru a lăsa să se ivească, ca minune dintr-o lume aparte, castana. Toate aceste atribute, se observă, sînt eminentamente feminine. Chiar în climatul tern al orașelor, în care deopotrivă arborii și casele și oamenii par să-și piardă identitatea contopiți în tumultul cotidianului ca într-o ceață de indiferență, sezonul coacerii castanelor, pocnetul lor sec pe caldarîm, nu poate trece neobservat. Fruct rotund, cu epiderma lăcuită, gravată, precum agatele în ape de brun și negru virînd pînă la ivoriu, fiecare din ele unice în felul lor, întocmai precum amprente pe palmare, castana rămîne o indescrîpibilă bucurie a mîinii și ochilor. Brâncuși s-a născut într-o regiune de castani și cunoștea fără îndoială bine reacția copiilor. Graba lor de a le culege proaspăt căzute, extazul contemplării, durînd minute în șir, preț de timp în care, asemeni unei flăcări, vie la început, dar pîlînd apoi rapid și stingîndu-se într-un licăr de jar, tentele se estompează, pe măsura oxidării pigmentilor, naufragiînd în banalitatea unui maron murdar. Apoi, pe măsură ce mirajul se risipește, imaginația ticluiește micuțelor bile utilizările cele mai felurite: numărătoare, sau proiectile în instantaneu simulate conflicte între nații; sau... materie ideală de sculptură. Păpușa de castane și bețe de chibrit e **prima sculptură a fiecărui copil**. Adam și Eva nu se numărau și ei, în alt mod, printre sculpturile dinții ale Creatorului? Să nu ne mirăm de cutezanța artistului, ci să o acceptăm așa cum se cer primite povețele unui înțelept. E în recursul lui Brâncuși la limbajul materiei, se recunoaște fără complezență, un accent de intensitate, calitativ diferit de practicile consacrate în sculptura europeană de pînă atunci. Cu care generațiile ulterioare de artiști, intuiindu-i valoarea, se vor familiariza treptat, transformîndu-l în marcă distinctivă a viziunii

contemporane în plastică. Frapant, contrastul de stil al compozițiilor din lemn i-a ispitit cîteodată pe critici să-l înțeleagă ca autonom, ca rupt de modalitățile de expresie în piatră sau metal, grăbit considerate a fi mai specifice brâncușiene. „Dialectul“ compozițiilor în lemn, cum îl numea bunăoară Zanini, nu poate fi judecat ca atare decît prin prisma categoriilor și clasificărilor stilistice pe care, nu trebuie uitat, Brâncuși le recuză cu neabătută vehemență. E de aceea o veritabilă capcană a gîndirii să urmărești să descoperi în ciopliturile groșiere în lemn sau în ritmica reiterării unui motiv doar **obirșia** influențelor. A afirma de pildă înrudirea lor, a acestor lucrări cu tradițiile folclorului românesc sau cu exotismul african, după cum o fac unii critici printre care și Radu Varia, duce la impasul nerecunoașterii nivelului infinit superior aici — deoarece e conștientizat — de articulare a mesajului estetic. Sculpturile lui Brâncuși **vorbesc** nu doar conotează. Ele nu imită, nu preiau, ci reelaborează din temelii forma ca formă semnificativă. De altfel soclurile de lemn ale compozițiilor în piatră și metal, sau soclurile de piatră ale compozițiilor în lemn confirmă ierutabil unitatea intimă a limbajului plastic brâncușian. Prezența unor procedee similare de codificare, pe care le identificăm prin 1985 în creația lui Ovidiu Meistec*) — opere a căror sintaxă plastică nu poate fi cuprinsă cu adevărat fără un apel la semantica materialului din care sînt confecționate — ne determina să propunem încă de atunci, pentru a facilita analiza lor sistematică, termenul de simbolism hylesic (de la grecescul **hyle** ce desemnează generic materia). Primii pași hotărîtori în această direcție, se cuvine a-i recunoaște deplinătatea meritului, îi sînt datoraji lui Brâncuși. Iar în cuprinsul creației sale, printre operele ce invită insistent spre o hermeneutică hylesică, se înscrie pregnant și sculptura de care ne-am ocupat în rîndurile de față.

Ce cuvinte anume, încercăm a ne reaminti, folosea maestrul pentru a o caracteriza pe **Eva**? „Un boboc care se deschide, o floare care poartă fructul“... așa îi apăruse în cuget femeia dintîi. Nu-i fără motiv, își va fi spus el, că legenda insistă asupra detaliului, inconfortabil imaginării, al facerii Evei din coasta lui Adam. De ce în fond tocmai așa, de ce tocmai dintr-o coastă? Trupul de firav cilindru al **Evei** trădează îndeajuns prin sine intransigența artistului față de litera textului. Căci dincolo de florid euforica verticalitate a tulpinii, se ghicesc parcă antecedentele mai umile, de profil încovoat și secțiune aplatizată, ca ale osului cu pricina, pe care Făcătorul, replămadindu-l inspirat, l-a preschimbat, se zice, în femeie. Da, artistul pare a fi reușit să meargă mai departe: „**Eva** se află sus...“ în lapidarul ca de sentință al afirmației, intuim un avertisment, sculptorul vorbește cu sentimentul de a fi pătruns, ca pe o enigmă, inima femeii: iată, deasupra turmentării turburi a lui **Adam**, eroziune serafică a **Evei**. Asemeni unui arc încordat, **coasta nu a fost oare menită să cheme vîzduhul în noi**, materie prin excelență a tuturor zborurilor? Gestul femeii, de a-l împinge pe bărbat să urce deasupra condiției hotărîte lui, era înscris dintru început în însăși obirșia ei. Eva era ursită să ne salte, pentru a ne prăbuși ulterior tot ea, respingător, dar nicidecum zadarnic, înapoi în lume — ca pentru a împlini ciclul unei respirații — o lume asumînd de-abia acum atributele realității conștientizate. Eva este zborul, deci **visul**, visarea, extazul pare a afirma artistul, tot ceea ce nu transpune într-un univers distinct în care spațio-temporalității i-au fost rezecate toate constrîngerile. Ce poate fi mai minunat în fond decât faptul că existența concretă, trudirea aspră, de zi cu zi a țărîinii, care în aparență ne obosește și sleiește trupurile, contribuie fundamental la germinarea ipostazei ideale, ireale, ce crește din noi spre soare, **chipul de vis**, ursit să ne înobileze umanitatea. Bipartiția între masculin și feminin este pretutindeni operantă, nu doar la nivel uman, căci privește dară modalități universale ale existenței. Putem așadar continua să vedem în **Adam și Eva** un pom, așa cum o propuneam la începutul analizei, dar să-l închipuim de-acum ca pe marele arbore cosmic, pomenit în mitologie, legînd cerul de pămînt și să îl gîndim, urmînd îndemnul artistului, ca pe o ilustrare a adevărului profund că omul și lumea nu este doar ceea ce este ci și ceea ce rîvnește a fi prin visele sale.

Matei G. Crăciun

În căutarea unor explicații

Una dintre cele mai grave erori pe care le poate comite un viitor istoriograf al literaturii române din ultima ei jumătate de veac e aceea de a încerca să o abordeze cu armele „logicii”, să-i „raționalizeze” existența, să explice datul așa cum s-a înfățișat el drept rezultatul unui program, unui plan preconcept. Pare ciudat avertismentul nostru, deoarece e în firea oricărei cercetări, din orice domeniu, să creadă în explicația rațională și aceasta cu atât mai virtuos cînd acea epocă a fost dominată de dogma marxistă: pare firesc să se plece de la ea în orice explicație, indiferent că ar fi vorba de planul politic, social, economic sau spiritual. Și, într-adevăr, există o serie de naivi, de spirite bine intenționate, care-și mai închipuie că pentru a înțelege ce s-a petrecut la noi sau în Rusia comunistă în deceniile trecute, este necesar să se studieze marxismul, clasicii acestei doctrine, ba chiar să se pornească de la lectura obligatorie, deși ucigătoare, a *Capitalului* lui Marx. E o atitudine care nouă, românilor ne trezește zimbetul, rămînind scuzabilă doar pentru cei care nu au trăit în comunism. (Logicismul acesta are și un revers: după cum se știe, el stă și la baza tuturor utopiilor și, în acest sens, o victimă a lui e și cartea lui George Orwell, 1984, pe care continuăm a o vedea citată ca o autoritate de o sumedenie de persoane care vor să „înțeleagă” viața oamenilor într-un regim totalitar.)

Mulți își închipuie instaurarea comunismului la noi în țară ca un fel de catastrofă cosmică, asemeni căderii unui mare bolid, neașteptat și fără nici o motivație, din eter. Cataclismul ar fi dus la rezultate previzibile, ar fi produs marea colosală, ieșirea apelor din vaduri sau secarea lor, cutremure devastatoare, incendii, schimbarea regimului ploilor etc. Totul ar fi fost urmarea „logicii” a unui punct de pornire fie el și absurd. În comunism n-a fost așa, încît lipsa de realism, de sesizare a realității, falsele explicații, acceptarea de formule gata făcute (de tipul „obsedantul deceniu”) ne îndeamnă să facem unele observații de martor, dacă se poate înțelegător și lucid, al unei epoci, — o poziție mult mai rară decît se crede printre cei cu care să zicem că am fost contemporani.

Instaurarea unui regim „de stînga” în orice țară aduce în mod așteptat o ridicare a cotei valorice (estetice, modelatoare, educaționale) a scriitorilor de acest tip; este tot atât de firesc să-i vedem pe cei „de dreapta” coboriți pe treapta considerației oficiale. Or, în ciuda „principialității” aplicate cît mai consecvent și cu toată strictețea, ideologii noștri au fost obligați dintru început să facă unele concesii atît aliaților lor oportuniști, cît și opiniei publice, din a cărei stimă un Eminescu, de pildă, nu putea fi scos așa de simplu. Dar prima categorie a oferit exemplele cele mai stridente... Și astfel l-am

văzut instalat în virful stimei oficiale și impus subordonațiilor pe Sadoveanu, un scriitor de formulă paseistă, reacționară, în disprețul idealurilor „revo-luționare” ale momentului. Se vorbea mereu de democratismul său, fără a se putea cita exemple concludente, depășind o vagă simpatie pentru cei „de jos” reală fiind în opera sa doar aceea mai accentuată față de reprezentanții vechii societăți patriarhale, dominată de boiernași, răzeși și anumite elemente de virf ale cavalerismului eroic, pentru a nu mai vorbi de voievozi de tip Ștefan cel Mare și Ion Vodă cel Cumplit, mai curînd autoritari și răz-boinici decît iubitori ai „poporului”. Se menționa că operele lui au fost arse în piața publică de fasciști, dar nu se preciza că aceasta s-a datorat prezenței sale bine răsplătite în lojile masoneriei (pe care comuniștii o condamnaseră la exterminare) și de director onorific al unor gazete (pe care tot comuniștii le suprimaseră definitiv în acei ani, arestînd aproape întreg colectivul redacțional). În sfîrșit nu se precizau opțiunile sale politice mai degrabă pro-carliste decît autentice democratice din ultimul deceniu.

În acest timp, un scriitor cu o vîină mult mai realistă și cu o atitudine net mai democratică, de observație și simpatie față de cei „mulți umili”, precum Rebreanu, se vedea scos din circulație pînă pe la mijlocul deceniului VI, iar cel mai de „stînga” prozator al nostru atît prin orientarea operei sale cît și prin atitudinea civică (l-am numit pe Panait Istrati) era considerat un personaj atît de periculos încît nu i se putea pomeni nici măcar negativ numele.

În critica literară, domeniu prin excelență al „ideologicului”, domnea aceeași situație paradoxală. Cel mai de stînga critic, un spirit care combătuse constant ideologia fadizantă și se situase pe poziții ce depășeau democratismul burghez al unui Lovinescu, anume Șerban Cioculescu, a fost interzis aproape un deceniu și apoi, încă unul, marginalizat pînă a fi obligat să-și schimbe domeniul preocupărilor și să rămînă pe o linie neutrală, totul datorită luărilor sale de poziție împotriva comunismului, în ziarul *Dreapta*, înainte de 1948. În schimb, un G. Călinescu, spirit profund nedemocratic și disprețuitor deschis al poporului (ca să nu mai vorbim de atitudinea sa admirativă față de regimul de autoritate regală) a fost împins pe primul plan, a slujit instaurarea comunismului și a ajuns în situația de a fi răsplătit cu mari onoruri, fără să-și poată verifica adevărata operă critică, dominată de un esteism absolut. (De altfel, și el ca și Camil Petrescu, ba chiar și Sadoveanu erau simple „nume” de fațadă, opera lor nu era recunoscută și valorificată decît prin unele fabricate recente.)

Curînd el se va dovedi a fi fost doar un util și temporar „tovarăș de drum” și, încă de la începutul anilor '50 va

O gheată în zăpadă — alături
o pată de soare.
Uimite privindu-se !

GLOSSE

Zi tornă din care nimeni nu iese. Nici Nori nici cer senin, o împicelală în care frunze și oameni se confundă. Te vrei dus departe, dincolo de limitele oricărei priviri. Nu să evadezi, ci pur și simplu să te afli deja acolo. Mai curînd o inversare a spațiilor în jurul tău, o rostogolire a ochilor nu a zarurilor.

Dacă te uiți la ceas poți afla ora, minutul. Dacă fixezi cerul poți uneori surprinde miracolul simțirii o-menești. Dacă te uiți la tine însuși în oglindă, nu te recunoști. Ești mai apropiat de tot ce e în jur, tot ce e în jur te apropie mai mult de tine. Dar de fapt tu însuși nu ști cine ești. Tu însuși poți fi un gol perfect, care roteste tot mai strîns lucrurile în jurul lui.

O pasăre ascunsă în frunziș. Zboară de pe-o creangă pe alta, mereu ascunsă. Văluirile masei verzi, tra-

scul fulgurant al zborurilor scurte, tunelul elastic, invizibil. O închisoare benevolă? Monolog al propriei forme. Obscur comentariu întretăiat O viață interioară dedusă din pură exterioritate.

Zăpada n-are martori, așa cum o oglinda n-are nici un chip. Acuitatea simțurilor e o rază de soare care pătrunde sau se reflectă — oricum, dispăre fără urme. Eternitatea ca memorie a lucrurilor ne-intimplante, ca răboj al purei virtualități. Te oprești și privirea îți cade pe-un fragment de viață, timbru al mișcării. Vei ajunge cîndva să spui tot despre el, adică să-l evapori, să-l ancantizezi. Și pasărea intră din nou în frunziș, pierzîndu-și forma sub vîlul altor forme.

Atîtea umbre cite surse de lumînă ! Atîtea ogîndiri cite fragmente de ogîndă. Atîtea iubiri cite intîlniri insolite. Atîtea tăceri citi copaci despicați de trîznec. O, Doamne, și nici una, nici o umbră, ogîndire, iubire, tăcere — a mea. Toate roind în juru-mi străine. O, Doamne, să fiu oare tot atît de dezabusat ca și tine ?

Constantin Abăluță

întra într-o eclipsă, urmînd să-și „clarifice poziția”, în timp ce la Universitatea ce lui Călinescu îi va rămîne interzisă ani de-a rîndul se va ridica steaua lui Tudor Vianu, un vechi aderent la cercurile gîndiriste, compromis (dacă se poate spune așa) prin aderența la prima formație guvernamentală de nuanță fascistă din istoria democrației noastre. Acestea se întîmplau în timp ce universitari cu o constantă atitudine democratică, precum Mircea Florian și Anton Dumitriu cunoșteau rigorile închisorii, primul din cauza convingerilor sale socialiste, întîmplător nu însă de nuanța dorită de regim, iar cel de al doilea din cauza aderențelor sale notorii la democrația de tip liberal.

Dar cazul cel mai pilduitor pentru că rămîne cel mai inexplicabil în anomalia de diverse grade și atît de larg generalizată a momentul politic este cel al lui Petre Pandrea, unul dintre rarii noștri esești marxști, care se manifestase vehement împotriva „drep-tei” și promitea a deveni o personalitate ideologică de primă mărime în cadrul sărăcăcios al comunismului românesc. Și totuși Pandrea dispăre în închisorile regimului prin 1949 și va izbuti să reapară în publicistică abia un deceniu și jumătate mai tîrziu. (Nu mai punem la socoteală situația unor esești de constantă orientare democratică precum D. I. Suchianu și Petru Comarnescu, „îndepărtați” din viața publică, închiși pentru o vreme, apoi marginalizați sau puși în situația de a nu se putea manifesta.)

Ce au toate acestea cu ideologia ? Sunt ele deductibile din vreun program politic cît de cît coerent și justificabil ? Nu vom înțelege nimic din cazul unui Pandrea, aflat în pușcărie într-un moment cînd triumfau ideile lui politice și nici din situația lui Vianu, dacă (renunțînd la explicația ideologică) nu vom cunoaște realitatea foarte simplă : că primul era cumnatul lui Pătrășcanu și avea de suferit pentru aceasta, iar celălalt a rămas pe o anu-

mită poziție nu doar din cauza unui anume oportunism bine inspirat și nici a antecedentelor pe care le ofereau opera lui de pînă atunci, ci pentru că a avut sprijinul permanent și extrem de eficace al lui Mihai Ralea.

Regimul comunist nu s-a prezentat ca un „bloc” unitar absolut, așa cum s-ar putea deduce din principiile sale dogmatice și din puțința care i-a stat permanent la îndemînă de a îndruma, controla și teroriza întreaga populație, inclusiv cea intelectuală. Tabloul pestriț, derutant, pe care-l oferă literatura română în primul ei deceniu sub comunism este produsul deviat, de multe ori monstruos al unei „linii” ideologice foarte ferme, foarte precizate care ar fi trebuit să dea cu totul alte rezultate. Viclenia realității pare să fi dejuțat logica programelor și intențiile programatorilor. În tot cazul, cataclismul a produs efecte neașteptate : a incendiat mai degrabă monumentele de piatră, nu pe cele ușor inflamabile, apele revărsate au inundat piscurile, lăsînd neatins pe ici pe colo zonele joase, cutremurele au doborît clădirile pitice, nu totdeauna pe cele foarte înalte.

Este mult mai mult decît ceea ce admiseseră din capul locului înșiși ideologii marxști : „relativa independenței a artei de structură”. Tot ceea ce a fost real în acea epocă rămîne produsul aleatoriu, care a scăpat printre chingile mortifiante ale „sistemului”. Desigur că putem lua în cele din urmă „realizările” drept niște rezultate ferice, indiferent de felul în care s-au produs, drept un fapt pozitiv și să le inventariem neutru, ca atare. O serie de scrieri de bună calitate au apărut în literatura noastră din ultimele decenii și fenomenul rămîne atît de neașteptat de parcă interdicțiile și îndrumările nu ar fi existat sau nu ar fi funcționat cum trebuie, dînd celor care nu le cunosc mecanismul de producere senzația înșelătoare a libertății înseși.

Alexandru George

valeria deleanu

Poem pentru Maria

Lui M.H.

Presimțeam că sărbătoarea ne va dura,
răsăritul acesta e străbătut de litanii
Steaua de soartă cochetează adînc
cu lacrima, cu fîntina, cu marea.
Va inunda și va atrage depărtarea
Te rog, Maria, nu atinge ogînda,
n-o atinge, prietena mea bună,
nu mă lăsa singură în preajma cuvintelor
mirîndu-mă că nu-ți răspund
că repet doar ca un robot :
noapte bună, noapte bună.

Educație sentimentală

Vouă care treceți pe lingă mine, nepăsători
vă voi spune despre prietenia mea :
cu cealaltă vicțiuoasă
cu arborii, cu iarba neumblătoare
înlemnită de frică în fața gesturilor voastre
cu fiecare floare,
respirînd prin gîndul drept al meu,
cu pasărea albastră desăvîrșită
de miinile lui Dumnezeu
și vă voi ruga să nu le priviți cu lăcomie

iubitori numai de speța voastră,
să vă apropiați cu dulosie
de flecare formă de viață
și cîmîlii cei mai blînzi să vă-nsoțească
De veți crede că sint vrăjitoare
să nu aruncați asupra lor cu pietre.
Pentru închinare v-am pregătit lăcrimare...
și de veți fi cruzi sau nedemni
să vă oprîți la un pas de voi...
din simțurile înrăite va ieși
un bătrîn bolnav și va cugeta

la vremea de apol.

Ioana, e mai mult decît tîrziu
arde rugul rubiniu
și de trupul trist de fată
sade soarta strîns legată.
Doară nimbul singeriu
ține-n timp crezul tău viu
să-ți lăși mina de fecioară
din miresmele de vară
ca un drum, ca un izvor
pe pămîntul galilor.
Gîndul meu medieval
ține-n șa saltul de cal
să te scoată, printre soapte,
dincolo de Miază-Noapte.

Cerșetoarea

Sînt cerșetoare în haine de lux
implorînd zilnic o rază de soare
imaginînd o mare minune
cum ar fi : lumea în sărbătoare
Am certificate de bună purtare
dorinta mi-e de bine și aptă de-nfiat
Priviți-mă-n lumină sau lingă o floare albastră
Cînd încă nici o moarte nu m-a îndoliat
și nici asprimea voastră în spațiul metaforic
n-a bicuiat cuvîntul meu
Sînt cerșetoarea dintr-un țînut retoric
țînînd în palmă drumul lui Dumnezeu.

Un pictor pentru fiecare

Cînd, acum doi ani, prin îngăduința pictorului Bogdan Stîhi, deslușeam mai îndeaproape sensurile și virtuțile artei sale la mai bine de trei decenii de activitate asiduă și prolifică, aveam să constat forța și dăruirea unui incurabil poet al peisajului.

Bogdan Stîhi nu este ceea ce îndeobște numim „un maestru, un creator marcat de morga prestigiului său indestructibil, ci un deplin profesionist al artei omniaudiente. Gradul de accesibilitate al picturii practicate de artist este consecința unei vocații reale și deschise la marile resurse de sensibilitate și generozitate ale omului, dar și ale școlii de pictură pe care o are și o slujește și astăzi cu nedismulată credință și iscusință. În ceea ce ne privește, considerăm mai puțin evidentă apartenența la „crăzurile” esteticii maestrului său oficial — Adam Bălțatu — tocmai pentru că temperamental și afectiv se simte mai aproape de marea falangă a pasteliștilor interbelici în care vibrațiile postimpresioniste rezonau mai convingător cu însăși natura artistică a românului.

Venit din insoritele suduri basarabene, unde lumina doare și cîntă, tot așa cum a durut și a cîntat odinioară pentru pictorii Balicului, ai Mangaliei sau chiar ai coastelor egeene, artistul poartă în sine nobilul stigmat al acestei obirșii spirituale. Poate că nu întîmplător cele mai transparente ecouri în pictura lui Bogdan Stîhi, cea pe care ne-o propune acum, în culmea ofrandei sale creative, vin din partea unor Iser, Steriad, Dărăscu, Lucian Grigorescu, chiar și Catargi în unele marine... Bineînțeles, repere pro-

lectate pe un fundal al filogenezei artistice, resimțite afectiv și electiv, dar deplin asimilate propriului cifru estetic și stilistic. Pe acest plan, pictura lui Bogdan Stîhi are un statut greu de confundat, deși atmosfera tablourilor sale trăiește printr-o limpede retorică a figurativului și a spațiului concret, practică și de alții în alte timpuri. Cînd spuneam că peisajul lui Stîhi are virtuți poetice, nu confundam această particularitate cu lirismul. Felul de a fi al artistului ne constrînge la definirea subiectivității sale drept o ipostază specială și personală a optimismului funciar ce-l caracterizează.

Am insistat puțin asupra acestor particularități structurale ale artistului, deoarece ele ni se par semnificative în evoluția destinului său creator. Altfel privită, pictura lui Bogdan Stîhi este făcută ca să placă — o pictură pentru toți și, deopotrivă, pentru fiecare! Artistul își cunoaște prea bine potențialul și meșteșugul pentru a nu ști cum să răzbată dincolo și de cele mai comode sau reținute habititudini ale privitorului. Stîhi pictează cu frenetă, dintr-o pasiune virilă, dar nu o dată străbătută de indiciile candori, ca apoi să-și risipească rodul strădăniei creatoare cu sentimentul că săvîrșește prin aceasta un ritual sacru. Personalitatea lui se împlinește prin această generoasă dăruire, părți din ființa sa proteică și visătoare intrînd în viața celorlalți ca un crîmpel de lumină și adevăr. Nu știu dacă greșesc, artistul însuși m-ar putea combate oriînd, dar cred că Bogdan Stîhi pictează animat și de asemenea îmbolduri morale, de mare puritate, care dau limpezime și căldură discursului său

plastic. Priviți-i peisajele din expoziție (Galeria parter a „Căminului artei”) și veți regăsi locurile și clipele de fericire pe care și le-a căutat și le-a sorbit prin toată fibra sa urieșească și sensibilă acest pictor al rosturilor directe și neechivoce. O singură dată și-a îngăduit o altă modalitate de a-și regiza „spectacolul” plastic: în compoziția alegoric-metaforică „Reviem 1939” (În memoria satelor distruse), unde fiorul tragic dorit de autor nu a găsit expresia figurală cea mai potrivită, viziunea plastică fiind dominată de elemente constructive artificioase, cu totul impropriei naturii spontane și vibrante a artistului. Iată-l notînd în altă parte, cu un penel tonic, cerurile adinci și pămînturile arse ale Anatoliei ori Capadociei, ori în acorduri cordiale, ușor atinse de accente exotice, țărnișurile coastelor turcești de la Mediterana sau Marmara... Dar și imbiatoarele și atît de mult nemurite, în pinzele pictorilor, tînuturi și universuri dobrogene ori deltaice. O paletă bogată și sensibilă susține aceste prospecțiuni plastice ale artistului într-un cadru pe care-l notează cu rigoare și afectuoasă distincție. Pictorul nu-și ascunde plăcerea de a picta și de a ne restitui cît poate mai mult din farmecul văzut și nevăzut al universului pe care-l cerce-

tează. El încarcă cu o vibrație aparte fiecare tentă de culoare, ceea ce sporște atractivitatea tabloului. În portrete, cele pe care de mai multă vreme le descoperim statornic expuse drept opere de referință ale genului pentru cel ce le semnează (Autoportret; Femeia în negru; Femeia în albastru...) pictorul ni se relevă ca un temeinic analist și desenator, tratîndu-și cu minuțiozitate subiectele direct în culoare, atent la detaliile definitorii ale psihologiei personajelor pe care le portretează. În actuala expoziție o puternică impresie ne-a produs severa și expresiva compoziție „Femeia la tafas”, amintind intrucîtva de unele creații ale lui Iser și Baba. Apoi, „Hoțul de cal”, pentru austeritatea mijloacelor de expresie folosite și pentru forța cromatismului, și peisajele în care „portretează” casele sau ulițele satelor de deal sau din Delia.

Un pictor care, fără a-și uita maestrul, reușește cu fiecare nouă expoziție a sa să ne ofere imaginea vitalității sale, exuberante și blînde, desfășurată în zeci de locuri și chipuri ale unui paradis regăsit, în care nu ne vine să credem că, totuși, trăim.

Corneliu Antim

muzica

Săptămîna internațională a muzicii noi (V)

Deși am pierdut cîteva concerte importante, în special cele de la Academia de Arte (Ansamblul Hyperion și Orchestra de cameră „Concerto”), penultima zi a festivalului mă găsește cam obosit. Ar fi de discutat aici, poate, spațiul pe care ar trebui să se întindă o astfel de manifestare. Desigur, mai mare, asta dacă ți-o permit (și nu este cazul) condițiile financiare. Cît de acomodată am fi cu noile „tehnici”, cu

varietatea și, uneori, puternicele „contradicții” stilistice, muzica aceasta rămîne în bună parte și pentru mulți (împrumutînd titlul unei piese de Kotonski) o Terra incognita. Restituirea unor piese de acum trei sau chiar patru decenii completează fericit fresca sonoră a secolului, dă posibilitatea unei „panoramări” mai largi, dar îngreunează „clarificarea” chiar a unui meloman cu „deschidere”. În fond, care este muzica nouă? — se întrebă el. Am auzit o astfel de retorică interogație. Nu tocmai corectă pentru că este vorba de muzic.

Concertul redutabilului Cvarțet de coarde Bălănescu din Marea Britanie ar putea da un răspuns. Rarorii selecția pieselor a delimitat mai convingător, pentru mine, perimetrul celor mai interesante și viabile preocupări contemporane. Al noii sensibilități și al „refuzurilor” ei („continuitatea” de tip clasic — în sensul cel mai larg —, discurșivitatea, implicarea afectiv-exterioară).

Corneliu Dan Georgescu rămîne fidel tehnicii sale „minimale” de colaj din piesele simfonice. Austeritatea arhetipală (pină la răceală), contrastele puternice (absolut necesare unei astfel de

muzici „rupte”), spațiile tăcerii (permîtînd „asimilarea” structurilor) sînt tot atîtea caracteristici ce conturează un profil compozitic greu de confundat.

În Cvarțetul de John Cage descopăr o grație intonațională renescentistă „subminată” de mici complexe armonice disonante. Asimetrii ale frazelor, greu descifrabile, sugerînd un timp în flux și reflux. O „discontinuitate” ce nu fragmentează întregul. O muzică aparent nonevolutivă și lumina calmă a unui interior în care plîmbi o cameră de luat vederi.

Mai atașată ideii de cvarțet „clasic” îmi pare a fi piesa lui Adrian Iorgulescu. Transpare sub veșmintul modern, dinamic o coerență de tip, aș zice, beethovenian. Perfect logică și totuși imprevizibilă. Dînd vaga senzație a unei muzici „știute”, dar pe care nu o recunoști. Cred că este corectă scurta prezentare din cîntel program al Festivalului. „Profilul său stilistic (...) îl situează pe Adrian Iorgulescu în sfera reprezentativă a tendințelor postmoderniste, recuperatoare ale unor profunde resorturi constructive (...) conducînd spre acea stabilitate a edificiului sonor (...), indiferent de stadiul metaforic al limbajului utilizat.” (Irinel Anghel)

N-aș vrea să „dublez” inutil nici excelenta prezentare a compozitorului Ștefan Niculescu la piesa lui Luigi Nono. „Se poate vorbi, așadar, la Nono de un veritabil punctualism muzical. Paradoxal, însă, abstracțiunea aceasta s-a convertit în lirism sau în dramatism. Mai mult, ea a permis apariția unei anumite cantabilități, pe cît de inedită, pe atît de proprie spiritului italian (...) Muzica sa a evoluat însă de la tragismul unor pagini de început ale carierei spre un fel de liniște, aureolată mistic, din ultimii ani ai vieții”. As adăuga la aceste scurte observații și deschiderea muzicii lui Nono spre zone mai recente „cucerite”. Tipul de „ambiental” (tensionat, însă) la care ești mai puțin spectator și căruia i te poți integra căpătînd percepția unei noi dimensiuni a timpului. „Falsurile perspective” (înalturile multiple) creează, ce-i drept, un disconfort celui ce ascultă din orizontul „clasic”, obligă la un efort pe care doar o formație de excepție cum e Cvarțetul Bălănescu îl poate transforma în eveniment muzical.

Valentin Petculescu

tele-imaginea

Noutăți, noutăți...

Ceva, ceva noutăți mai sînt și pe micul ecran. De exemplu și-a făcut apariția un fel de „purtătoare de cuvînt” nu a domnului Răzvan Theodorescu ci a redacției „Actualități”, un grup atît de stresat de oameni încît nici pe departe nu poate fi vorba de a fi asemănați cu „oamenii de la Minolta”, cei care ne ajută la greu.

Purtătoarea de cuvînt, asemeni reclamei Gregorio Rizo, întii și-a introdus vocea, doar vocea, în universul

familiiilor noastre. O voce care ne anunță una, alta despre Ramira S.A. ori alte sereleuri, încercînd să ne convingă că trăim într-o societate aproape de consum, că avem de ales între jamboane, șunci, geai, încălțări, dulciuri, munți de unt, delicatose și pentru a ieși din dilemă ar fi bine să ciulim urechea la ce ne sfătuieste dumneaei. Altfel spus, o voce „din off” la spoturile publicitare.

Dar cum presiunea politică e în creștere, cum TVR duce lipsă acută de cadre neafiliate, probabil, la sindicatul rău văzut și rău famat, „vocea” a ieșit la lumină.

Tinără, blondă, cu o figură echilibrată, niciodată nu i s-a anunțat numele, așa cum se obișnuiește, mai ales cînd este vorba de o figură necunoscută. Apropo, întorcîndu-se de la Praga de la cea mai veselă și mai dorită înmormîntare, aceea a Tratatului de la Varșovia, domnul Președinte al României, domnul Prim-ministru al Guvernului României au dat un inter-

viu în avion. Economie de timp, eficiență și efect emoțional. Ceea ce ne-a uimit a fost faptul că dl. Mironov, mai nou cooptat în cercul consilierilor prezidențiali, sau cam așa ceva, a ținut cu tot dinadinsul să apară în cadru, forțînd o ușă, ca și cum n-ar fi știut că tocmai atunci și în acel compartiment se filmează chiar de către echipa televiziunii, al cărui apropiat este. Iar ca lucrurile să fie limpezii, cele două personalități politice au fost însoțite în apariția lor de inscripții lămuritoare privind numele și slujba domniilor lor. Să fi fost o șmecherăală a noii echipe de publicitate electorală, în vederea apropiatei campanii de alegeri?

Revenind la vocea noastră, ceva ne-a făcut să credem că o cunoaștem. Sau, măcar că o recunoaștem. De cum a făcut primele anunțuri, ne-am dat seama că, într-adevăr — recunoaștem! Recunoaștem areala, parti-pris-ul, recunoaștem stilul — una spus, alta arăți —, agresivitatea, încercarea de a dădăci pe telespectator și de-a intimida

pe cei care au o oareșce îndolală în privința obiectivității TVR. O școală, domnilor, prin emisiunea Actualități, s-a făcut o adevărată școală a informației partizane, a deformării nu neapărat prin conținut cît prin prezentarea acestuia! Și cînd te gîndești că „vocea” este abia la începutul carierei sale! În curînd îl va depăși chiar și pe maestrul Roșianu în a ne face cu ochiul ori în a ne acri ziua cu o singură grimasă. O fi vorba de o dedicare a tinerei prezentatoare stilului inconfundabil al eroinei noastre televiziunii ori numai de un simplu exces de zel din pricina creșterii vertiginose a ratei șomajului?

Eugen Uricaru

ULTIMUL ȚAR ROȘU?

Ruși, ucraineni, bieloruși, lituanieni, letoni, estoni, moldoveni, gruzini, abhazi, armeni, azeri, ossetini, evrei, calmuți, cecenoinguzi, bașkiri, tătari, cazaci, nemți, mordvini, turkmeni, uzbeki, tadjiți, kirghizi, buriați, iakuți, carelieni, ajari, khakazi... „Strîns unit în jurul ideologiei marxist-leniniste, a internaționalismului proletar.” Membri ai „familiei” sovietice. Aluatul uman al celei mai greu digerabile plăcinte de pe harta lumii. Coparticipanți, cu sau fără voia lor, la cea mai falimentară utopie a istoriei. Regrupați, sub șenilele tancurilor glorioasei armate bolșevice, în 15 republici sovietice socialiste, în numeroase republici și regiuni autonome, ale căror granițe interne au fost trasate arbitrar de Stalin și Lenin, în ideea de a limita la maximum omogenitatea grupurilor naționale pe teritoriile date. Omogenitate amenințată și de transferurile, „civilizatoare” sau punitive, de populație, realizate mai ales după a doua conflagrație mondială. (De pildă, „colaboraționistii” tătari, germani, meshki, ceceno-inguzi ș.a.m.d.). Ba chiar, tăicuțul Stalin ar fi visat, la un moment dat, la o deportare totală a ucrainenilor, însă numărul acestora era, totuși, prea mare! În plus, implantările de coloni ruși, cadre de nădejde ale P.C.U.S. (b), au dus la modificarea proporțiilor demografice în republici. Astfel, în Moldova ei reprezentă azi 13 la sută, în Letonia și Estonia circa 30—33 la sută, în Kazahstan — 37,6 la sută, în Kirghizia — 21,4

la sută. În concluzie, un amalgam etnic aproape inimaginabil, o structură a populației eterogenă, compozită și niște ficțiuni teritorial-administrative (republicile și regiunile) care amenință să se spargă în bucăți la cea mai mică adiere de liberalism. Cum ar fi, de pildă, **perestroika**...

Doamna Helène Carrère d'Encausse (membră a Academiei Franceze), unul din cei mai importanți sovietologi de azi, este autoarea unei suite impresionante de lucrări consacrate „tristeții rusești”: **Reforma și revoluția la musulmanii Imperiului rus, Imperiul în fändări (1978), Lenin, revoluția și puterea, Stalin, ordinea și teroarea (ambele în 1979), Puterea confiscată (1980), Marele Frate (1983), Începutul destalinizării (1986), Nici pace, nici război (1986), Marea sfidare (1987) și Tristețea rusească. Eseu asupra crimei politice (1988).** Noua ei lucrare este intitulată **Gloria națiunilor sau sfârșitul Imperiului sovietic**, și a fost publicată recent la editura pariziană Fayard. Tema volumului este disoluția imperiului, dispariția „națiunii sovietice” și afirmarea națiunilor autentice, cele silite, cinci sau șapte decenii, să îndure cizma ocupantului roșu pe grumaz. Este, în fapt, o panoramă a situației naționale în toate republicile (încă) sovietice din Golf Finic în Marea Caspică și din Marea Neagră la Marea Ohoțk. Mări ne-ruse atinse în acest secol de marea roșie, cel mai oribil eocid al istoriei!

„O perestroikă pentru Imperiu?”, se întreabă doamna d'Encausse și pur-

cede la o examinare remarcabilă, prin documentare și pertinentă comentariu, a situației concrete din fiecare unitate a acestui artificial conglomerat, în care națiunea, rasa, religia sînt tot atîtea surse de război civil. Fenomen incredibil în epoca postbelică, conflictul armat interetnic și inter-republican a devenit o realitate sovietică, poate cea mai singeroasă de după Gulag. În valea Ferghana sau în Nagorno-Karabagh, în Osetia sau în Azerbaidjean, în zona baltică sau, chiar în Moldova de dincolo de Prut, confruntarea, sub formele ei cele mai tragice, a devenit deja metodă curentă de rezolvare temporară a diferendelor care destabilizează sistemul celui dintîi și „balșoi” stat comunist. Care sistem nu este decît rezultatul unor lipituri și încropeli succesive, pe fundalul muzical al **Internaționalei**, interpretată de ansamblul simfonic special Kalașnikov. În context, poziția reformatorului Gorbaciov este cît se poate de ambiguă: independență, chiar și secesiune, însă numai în cadrul unei confederații reînnoite. Cu alte cuvinte, în cel mai pur spirit caragialean, **pot să plece dar să nu se desprindă nimeni!**

Nu mai că rolul conducător al Partidului a cam dispărut, iar Fronturile Populare, inspirate de Moscova în chip de alternativă onorabilă a puterii sovietice, s-au îndepărtat binisor de țelul propus (sprijinirea perestroikăi) și au adoptat programe cît se poate de naționaliste, cu afișate intenții secesioniste. K.G.B.-ul și Armata Roșie rămîn, în aceste condiții, singurele instrumente viabile ale statului, la care se mai adaugă unul: diversivna naționalist-șovină, dirijată de la centru, implantată în sinul naționalismului secesionist. Mozaicul etnic și religios din mai toate republicile se pretează de minune la atare diversivne și astfel apare un lanț de explozii naționaliste inter- și intra-republicane care însingurează efectiv componentele blocului super-statal comunist, com-

promițînd aspirațiile acestora spre independență. Tulburările din Kazahstan (în care rușii constituie mai mult de o treime și acaparează toate posturile rentabile), libanizarea Caucazului (Karabagh-ul armean din Azerbaidjean, Nahicevan-ul azer din Armenia, pogromul de la Sumgait, nefericitul imbroglu abhaz și frîmîntările ossetine din Georgia), răfuielele șovine cu imigranții din Uzbekistan (crimele din valea Ferghana), reacția în lanț din celelalte republici musulmane din Asia Centrală (Turkmenia, Tadjikistan și Kirghizia), acțiunile Interfrontului rușofil din țările baltice, separatismul găgăuz și nistean sînt doar probele de bază ale agitației șovine întreținute de Moscova în suburbiile Imperiului.

Dar Moscova? Poate ea părăsi „Moscova” (recte U.R.S.S.)? Dacă da, va face singură acest pas? Sau împreună cu celelalte două republici slave (Bielorusia și Ucraina)? Dar Ucraina, a cărei parte occidentală a intrat în U.R.S.S. abia după al doilea război mondial (deci, a păstrat destul de mult contactul cu Europa civilizată și cu religia catolică) și a cărei parte orientală a cunoscut foametea forțată, ordonată de Stalin în 1932—1933 și soldată cu trei milioane de victime? Hegemonia rusească asupra „fraților” bieloruși și ucraineni a cam avut întotdeauna consecințe dezastruoase pentru aceștia din urmă...

Să recapitulăm: dacă balticii, moldovenii, caucazienii, musulmanii din Asia Centrală și ucrainenii pleacă și rușii își proclamă ei înșiși autodeterminarea (sub Elfin acest lucru e foarte posibil), cu ce mai rămîne Gorbaciov, ultimul țar roșu? Cu nimic, veți spune, dar veți omite tocmai liantul acestei monstruoase aberații socio-culturale, național-religioase și geo-politice care este (cît se mai ține) Uniunea Sovietică: K.G.B.-ul și Armata Roșie. Deci, **long live Big Brother???**

Dan-Silviu Boerescu

VÁCLAV HAVEL

ULTIMA CONVORBIRE

A veam, cred, șaisprezece ani cînd am izbutit să-l înduplec pe un anume domn Jirkovskiy care, pe atunci — în adîncul anilor cincizeci — se îngrijea, la Biblioteca universitară de cărțile ce nu se dau „afară”, ca să-mi împrumute lucrarea lui Patočka „Lumea firească, o problemă filosofică”. Am citit această carte cu aceeași febrilă emoție cu care citisem pînă atunci alte citeva cărți cehe greu accesibile (de pildă vechile culegeri de versuri ale clasicului Kolar). Aceste cărți — a căror vrajă magică era sporită în sufletul meu datorită reprimării lor — au însemnat atunci totul pentru mine: adevărul, adevărata cultură și inspirație — și multă vreme ele au fost unicul lucru care, din cultura cehă modernă, se adresa cu adevărat forului meu lăuntric, fiind de altfel unicele cărți care mă ispoteau să le citesc și să le recitesc (încă o dată și încă o dată). Autorii lor trăiau în acele vremuri retrăși, departe de desfășurarea vieții publice („sub gheața epocii”, cum spunea Pasternak), și de aceea cu atît mai mult mă tulbura gîndul că ei se aflau undeva, aici, în Praga, și cine știe, poate că îi și întîlneau zilnic fără să știu că erau ei. Descoperirea lor, și primele vizite la ei acasă, au avut darul să-mi dezvăluie lumea fascinantă a gîndirii și artei moderne și au însemnat pentru mine cele mai frumoase aventuri din acele timpuri, cărora le conferă și azi, în amintirea mea, o dimensiune și o atmosferă neobișnuită: căci descoperirea și înscrierea pe hartă a acestor „ape subterane” au însemnat atunci adevărata mea viață.

Pe Patočka însă, nu m-am încumetat să-l caut, în schimb am studiat tot ceea ce am reușit să-mi procur din opera lui. În carne și oase l-am văzut pentru prima oară abia pe la sfîrșitul anilor cincizeci, cu prilejul unei prelegeri în cerc restrîns, despre Kamensky, la Muzeul național, unde m-am strecurat, Dumnezeu știe cum. Discret, cu o ținută plină de noblete, vorbea domol, și fiecare cuvînt rostit de el mă nimerea în plin. Era pentru mine acel alt limbaj, mai profund și mai veridic, care mă captivase în cărțile ce nu se dau cu împrumut, exact acel limbaj pe care-l auzeam atît de rar în lumea din jurul meu.

Personal l-am cunoscut mai tîrziu, la începutul anilor șaiszeci, cînd Ivan Vyskocil începuse să-l aducă la Teatrul de la balustradă, iar el ne vorbea acolo, pînă noaptea tîrziu, despre fenomenologie, despre existențialism și, în general, despre filosofie. Să-l ascultai, era o adevărată voluptate: vorbea domol, uneori făcea cite o pauză mai îndelungă spre a găsi cuvîntul adecvat, dar vorbea cu plăcere, captivant și cu atîta înflăcărare lăuntrică, încît pînă și actorii îl ascultau cu încordare. Forța expunerii sale nu consta doar în tot ceea ce cunoștea și în felul în care știa să pătrundă, fără ocolișuri sub învelișul fenomenelor și relațiilor, ci în întreaga sa personalitate, în veridicitatea, în modestia și umorul său neîntrecut. Aceste seminarii neoficiale te atrăgeau în lumea filosofării în sensul adevărat, originar, al cuvîntului. Nici un fel de plictiseală ce emană adeseori de la catedră, ci căutarea vie, pasionată a semnificației lucrurilor și propria luminare a situației tale în lume.

Mai tîrziu, după ce ne-am cunoscut mai bine, ne vedeam din cînd în cînd, dar eu nu mă puteam debarasa în fața lui de o anumită timiditate, care, ca o maladie cronică, îmi îngreuna întotdeauna contactul cu oamenii pe care-i prețuiesc nespun de mult; și, mai ales, cu cei ce au însemnat ceva în anii în care mi-am dobîndit, pentru prima oară, conștiința de sine. În prezența lor simt întotdeauna o ușoară înclăștare, mă încearcă mereu un fel de sfiială, și nu-mi dau seama exact de ce: poate fiindcă nu sînt atît de instruit sau atît de precis în gîndire ca ei, sau fiindcă am făcut pînă acum atît de puțin, că mă bucur pe nedrept de atenția oamenilor, fie în sens pozitiv (înainte) sau în sens negativ (acum). De cite ori l-aș mai fi căutat pe Patočka, și m-aș fi desfătat cu expunerile lui, de n-ar fi existat aceste opreliști!

Sfielile mele au prins să se risipească abia în ultima vreme, cînd începuseră să ne lege nu numai identitatea punctelor de vedere asupra anumitor lucruri ce se petreceau în jurul nostru, ci și identitatea de păreri privind modul de a acționa, și — în cele din urmă — și un pic de activitate comună. În asemenea zile tulburătoare, Patočka înceta să mai fie pentru mine doar idol, devenind mai mult om — iar eu, spre marea mea uimire, nu mă mai temeam să depășesc poziția ascultătorului devotat, adoptînd tot mai mult poziția partenerului de discuție. Abia atunci am început să-mi

dau seama cît de puțin am știut să profit de posibilitatea de a sta de vorbă cu el liber, și asta, din prostia-mi și spre paguba mea și tot atunci am început să înțeleg, în întreaga ei amploare, discretă măreție morală a acestei personalități. Era pentru mine un adevărat balsam, cînd, de pildă, un lucru pe care-l socoteam corect, dar nu eram în stare să-l fundamentez articulat (sau, dimpotrivă, argumentația era prea vastă, încît simțeam cum expunerea mea își pierde veridicitatea), el știa să-l explice atît de simplu, atît de concludent și cu o claritate de-a dreptul cristalină — încît, datorită lui mă înțelegeam pe mine și îmi atestam propria-mi poziție.

Cel mai limpede mi-am dat seama de toate astea în timpul ultimei noastre întîlniri; am petrecut împreună, — de față fiind și un al treilea cofăptaș — ultima pauză dintre audieri, în sala de așteptare a închisorii Ruzyne și am filosofat. Din clipă în clipă unul dintre noi putea fi chemat în sala de dezbateri, dar asta, pe domnul profesor nu-l deranja cîtăși de puțin; în decursul improvizatului seminar cu privire la istoria ideii nemuririi omului și a responsabilității acestuia, profesorul își cîntărea cuvintele cu aceeași grijă, de parcă am fi avut la dispoziție un timp nelimitat. Eu nu i-am pus doar întrebări, ci i-am prezentat și unele idei filosofice proprii (lucru, înainte de neînchipuit), la auzul cărora el, cel puțin așa mi s-a părut, pur și simplu s-a entuziasmat, declarînd că nu are în mine doar un auditor politic. Înainte aș fi socotit asta mai curînd un act de complizență și, din timiditate, aș fi aminat o vizită la domnul profesor; în clipa aceea însă, m-a cuprins o dorință atît de puternică de a sta de vorbă cu el despre problemele fundamentale ale ființei, încît aș fi fost fericit — în perioada aceea plină de grijă și îndoieli — să-i cer să mă primească în seara aceleiași zile, la el acasă.

Dacă aș fi făcut-o, tot n-aș fi ajuns la el: în ziua aceea nu m-am mai întors acasă de la Ruzyne și discuția cu Patočka despre nemurirea omului a rămas, pînă în clipa aceea (dacă nu pun la socoteală scurta vizită a soției mele în prezența anchetatorului), ultima convorbire pe care am avut-o cu altcineva decît cu lucrătorii ministerului de interne (anchetatorii) și ai ministerului justiției (temnicerii). De aceea, cu atît mai multă nerăbdare și bucurie așteptam momentul cînd aveam să părăsesc această sumbră clădire — și unul din primele mele drumuri mă va conduce la el, ca să reinnodăm firul discuției începute. Cîte întrebări și cîte teme nu mi-am pregătit! — acesta fiind procedeul meu preferat de a zbura pentru cîteva clipe din pustietatea aceea deprimantă și din disperata mea singurătate lăuntrică...

Pe urmă mi-a parvenit știrea că ultima mea convorbire cu Patočka va rămîne, într-adevăr, ultima. Nu voi zu-

grăvi aici cum am suportat această veste și toate prin cite am trecut după aflarea ei; voi spune doar atît că atunci cînd îl lovește pe om vestea morții unei ființe apropiate, aici, în temniță, durerea e cu mult mai mare decît în altă parte — greu de spus de ce, probabil din multe motive, printre altele și pentru faptul că, aici, nu e nimeni care ar putea să înțeleagă, măcar cu aproximație, ce s-a întîmplat. Iar pentru mine vestea aceasta a avut în plus acele ciudate și paradoxale conexiuni — a fost ultimul „din lumea noastră” pe care l-am văzut; a fost o întîlnire care a avut darul să stîrnească în mine, mai mult decît oricare dintre cele precedente, dorința fierbinte de a mă vedea cu el mai des și în decursul căreia mi-am dat abia seama cite mai voiam, de fapt, să-i spun, cite mai voiam să afl de la el; și, pe lîngă toate astea, să dezbaterem acea temă: căci, la urma urmei, vorbeam despre moarte!

De cînd mă știu, m-a șocat un lucru aparte: faptul că mor și oameni care toată viața au meditat asupra morții, oameni care au înțeles atîtea despre ea și despre semnificația ei, oameni pentru care tema ființei și neființei a constituit o temă vitală. Știu că e o naivitate ceea ce spun, dar, întotdeauna, în asemenea împrejurări, mă reîncearcă sentimentul că aceste citeva individualități, care depășesc atît de radical obișnuitul orizont al vegetării umane și se dăruiesc atît de profund — cu toată ființa lor — problemei legate de semnificația vremelniceii lor, ar trebui, într-un fel, răscumpărați sau amnistiați cu anticipație, ca și cînd moartea ar trebui să aibă, măcar față de cei al căror spirit a trăit atîta vreme cu ea într-o comuniune atît de intimă, un anumit respect sau o anumită pudoare. Și mereu, de fiecare dată, sînt din nou șocat de cunoașterea că lucrurile nu stau așa, ba, mai mult, că valabil ar fi tocmai contrariul și tocmai la cei care o presimt cel mai mult, ca și cînd aceștia ar interesa-o cel mai mult, poate de teama că, în cele din urmă ar putea să-i descopere misterele; și adeseori ea se grăbește spre ei înainte de a se îndrepta spre ceilalți.

Dar i-a dibuit oare cu adevărat? Nu sînt chiar atît de sigur; ceea ce s-a întîmplat o dată, ceea ce a fost o dată, nu se poate totuși anula sau „expedia”; într-un fel anume se află aici — acolo — undeva — și nici o apoplexie nu poate schimba nimic în această privință. Și, se pare, că asemenea individualități cum a fost profesorul Jan Patočka, cu tot ceea ce au fost, au gîndit, au făcut, continuă să existe mult mai stăruitor decît mulți dintre acei de care moartea n-are motiv să se teamă și, deci, nici motiv să se grăbească să-i ia.

Ruzyne, 1 mai 1977

În românește de
Jean Grosu

PAOLO RUFFILLI

PAOLO RUFFILLI s-a născut în 1949. A debutat cu „La quercia delle gazze”, Forum, 1972 (Stejarul coșofenelor). În 1980 editura Mondadori îi tipărește culegerea „Prodotti notevoli” (Produce remarcabile); în 1987 îi apare la „Garzanti” culegerea „Piccola colazione” (Micul dejun). Ruffilli este criticul literar al cotidianului „Il Resto di Carlino”. Despre poemele din cartea „Diario di Normandia” (Edizioni Amadeus, 1990), datele 1975—1979, s-a pronunțat Vittorio Sereni.

Ruffilli a fost desemnat câștigătorul premiului „Eugenio Montale” ediția 1990. Este o poezie a unui „imediat identificabil” cu cuvântul GASIT. Un jurnal al întâmplărilor minime, al locurilor și circumstanțelor surprinse în stare de grație și scandate dinamic în tandre recursuri.

Perplexitatea este adesea tradusă în detașare printr-un foarte rafinat artificiu bun conducător de ironică elegie.

G.V.

Între Trouville
și Honfleur,
Calvados: 12 august

povirnișuri spre mare
ale colinel
surpări de garduri vii
cer striat cenușă
gri-azur fraged
albăstrui

O coborire de meri
după curba ținutului
și-o bancă într-o rină,
la o circiumă veche.
Șezind și mincind,
se văd trecind
rave printre ramuri
și se deosebesc mereu
marinari la parapet.
Un pisoi se smotocește
sub masă:
are botul ca un bulgăre
și un miros, din el,
de pește stricat.
Chelnerița aduce
cite-o farfurie o dată
și inghină un cîntec:
„douce vipère...”

(Ce plăcere
e starea pe loc
din care urmărești din ochi
pe cineva în mișcare
mai depărtat...)

(Moale unduios singur
duios isteț și ager.
Nu-i nimic și nimeni
care să mă-nduioșeze
mai mult decît un pisoi).

(Îmi amintesc că odată
nu vroiai vin
și nu-ți îngăduiai euforia,
căci — așa cum spuneai —
era o lașitate
să renunți la luciditate.)

(Incremenesc
ori de cite ori — de puține —
pot să le număr pe degete —,
întilnesc pe cineva
cu o menire adevărată
în viață).

Saint — Aubin,
Calvados: 16 august

spinări de nisip
vinătă răsfringere
a cărării lunare
cer negru abanos
albastru negru cobalt
hîrtie de zahăr

Peste dune
vintul e mai nesigur
învolutat de tufe
și mireasma mării,
ce uneori se-nterupe,
miroase-a pepene.
Dar dragoste
nu se poate face
în această stare:
refluxul
aduce de departe
rumori de-neînțeleș
și, de la pămînt, nu se vede
bine ce este.

Aici, peste dune,
a fost gituit un marinar
iar iubita sa
n-a mai fost găsită.
Se mai aude încă
urletul înfiorător
în serile de furtună
(spaima de murdar,
de viscos, de-ntunerit).
De păienjeni mă-ngrozesc
doar privindu-l,
de insecte.
Ideea unei atingeri
îmi taie răsufierea,
e ca și cum m-aș izbi
de un zid.)

(Unde se-oprește pasul
și gestul moare,
și-nainte aleargă
doar gîndirea ta,
aici n-o să ai despre mine siguranță
sau dezamăgire.)

(Sigur că nu-mi plac
tăieturi de natură
decît din afara
scenei,
de la un convenit observator
cit de cit
fortificat

Cabourg,
Calvados: 23 august

dig de case
fin de siecle
de-a lungul mării
cer cobalt cenușu
dungat pe deasupra
cer în zdrențe

De la Grand Hotel, în vis,
pină-n țara mea.
Pe bulevardul găril
ea mă așteaptă, palidă,
pe bicicletă.
Ne-așternem la drum
sub teii în floare
Arc-o hăinuță scurtă
galbenă-căisă
mineci bufante și ochii
lucioși între plete.
Calea ferată dispăre
și, brusc, acolo

marea-ntemeiază un golf.
Totul e scufundat, în jur,
într-un roz palid.
Da, este și o stradă mare
Stau locului
sint în incurcătură.
Surizind îmi arată
ducindu-mă de mină
pe coama apei
duna îngustă de mers.
(Împrejurarea și locul.
Îi cred pe filozof:
meru și-ntotdeauna
sintem ceea ce mincăm.)

(...cu toate că mediul
mă face să prefer discreția
impunîndu-mi
acel pic de bun gust,
vicii burgheze.)

(A fost o vreme
în viața mea
cînd rămîneau la pat
zile întregi
spre a nu mă smulge
din visuri)

GREGORIO SCALISE

GREGORIO SCALISE s-a născut la Catanzaro în 1939. Locuiește la Bologna. Publică din 1968 volume de poezie, dintre care amintim „La resistenza dell' aria” (Colecția „Lo Specchio” — Mondadori, 1982) și „Danny Rose” (Edizioni Amadeus, 1989). Din acest ultim volum oferim în traducere citeva eșantioane ale codului său stilistic. Trupul fără trup al vocii recitatorului apare mereu parcă dintr-o perdea de vînt; voce cînd blîndă cînd dură a unei lucidități halucinate de sfidarea neconținută a sensului. Figuri, măști și idei ce scapără ca fărâmiturile de mercur, ca niște flăcări ce se hrănesc cu vid, iată aprecierea (oferită de Paolo Lagazzi) a jocului infinit interogativ al lui Scalise.

G.V.

Factorul poștal

Mersul obiectelor este periculos
și nestatornic: existența.
Străbate limba răspunsurilor,
dezlegată de obsesie
chiar o viață este răceala creierului:
printre colibe,
porți de tinichea, o libertate

neconținută
clatină jurnale și scrisori veninoase,
ar vrea să preîntîmpine cele mai
antipatice amintiri:
totul se desprinde
de splendoarea insulelor
dar prin puterea brațelor
ascultăm de o orăbă metaforă:
calitatea unei anatomii
marș în etape forțate,
e poate prea curînd să atingem

materia:
dar inima e singura regulă
de cînd se scurg milioane de nori;
este existențială
cînd preface obiectele în prevestiri:
întreaga sa formă este pe măsura
lapsusului
așa cum un factor poștal
viră plicuri înghețate.

Existența femeilor

3. Eul memoriei, în acea prefăcătorie,
caută un punct, între șiruri de arbori,
să ritmeze cuvînte și vise de aprilie;
aici sint femei, pline ochi de-a lor
pradă,

afătoare în locurile cele mai înalte,
pămînt nesigur în timp ce vibrează
pe un piedestal:
trupul, umflat de forme,
supraveghează acele grădini străine;
toate femeile visesc din greu pînă la
cerul

ce nu seamănă trupuri vii.
6. Corectitudinea lumii
este splendidă
în formidabila sa defejecție;
cea a femeilor, aruncate la-ntîmplare,

este un act asemănător
unui denunț:
alte idei ne despart de ele
cu manifestele-acelea buretoase
(spații ce fac inteligibil limbajul)
gesturile pe-acel zid
ce pare de neîntrecut.

7. Să trăiești numai lucrurile
cu nostalgia sinelui
reculeasă-nre miini, e o aptitudine
a femeilor: (acel semn
în minte, în noapte):
în timp ce se lungesc în urzeli
între jertfe și revolte
nu se știe de cauză
zone de viitor sau trecut:
și n-au rămas decît ele
să caute momente precise:

superbele ficțiuni nu mai sint acelea
știau că sint citadine
descoperind inele pictate de oaspeți,
dar acum ceea ce ne împacă
cu mireasma florilor e un fel de
registru contabil
cheia
e în a hotări să exiști
sau să schimbi locul plecării.

11. Stranie și confuză este legătura
între talent și dragoste:
există scaune așezate dezordonat
(în acea cameră de lacrimi
și nefericire)
și mai există ceva ce cere
care sint miinile sale
și de ce trupul nu are grosime:

existența femeilor
se rela într-un punct precis
și se pot recrea acele senzații
stringindu-le în pachete de lină
regăsindu-le mai puțin dense,
costisitoare,
pînă la sfîrșitul traversării lor.

Prezentare și traducere de
Geo Vasile

moda, altfel

Sub egida florilor (VIII)

Caprifoi — (frunza caprei) al
cărui nume științific e „mai nu știu
cum”, e „mai nu știu ce”, e lonicera.
Caprifoiul de grădină — lonicera ca-
prifolium, e originar din pădurile „du
midi de l'Europe” și e cultivat pentru
abilitatea cu care se cațără pe garduri,
pereți de case, balcoane, stilpi decora-
tivi, acoperișuri; mai are și calitatea

de a fi, prin frunze mereu verde,
măcar o parte din domnia Domniei
Sale de viață. Parfumul florilor „pier-
dere de minte” pentru albine, termen
de comparație pentru stările existen-
țiale ale multor poeți, mai ales pentru
suavitățile primului sărut. De ce e și
Floarea caprei? Poate pentru că in-
floreșcența are cornițe încăpăținate,
înțepătoare ca agresivele cornițe de
capră. „Odorul” e unic. Literatura
despre el — e mare!

Tulipan (lalea); numele de tulpine
provine din turcescul *tolipend* = tur-
ban; la noi e lalea, e plantă importan-
tă în programa analitică școlară, are
atîtea specii încît nu merită să fie
memorate. „Laleaua neagră” e litera-
tură, e film (cu Alain Delon), e
„griffe de la maison” pentru cămășile
domnilor eleganți. Olanda și-a făcut
din cultura lalelelor o profesiune de
credință și... o profesiune comercială.
Balzac a fost sensibil la situație și a
profitat de slăbiciunea eroilor săi, ima-
ginați sau reali, cei din casa Claes,

în „Căutarea absolutului”, unde lale-
lele sint ori valută forte ori schimburi
sufletești: „Cînd cîna luă sfîrșit,
doamna Claes propuse să bea cu toții
cafeaua afară, în fața tufelor de lalele
care împodobeau mijlocul grădinii.
Ghivecele de lut în care erau puse
lalele, avînd fiecare numele săpat pe
o placă de ardezie, fuseseră îngropate
și orînduite în așa chip, încît să alcă-
tuiască o piramidă în creștetul căreia
se înălța o lalea de speța gura-balau-
rului, pe care n-o avea din... thar-
zar. Această floare, numită *capra
Claesiana*, intrunea cele șapte culori și
adîncele-i arcuiri păreau aurite pe
margini. Tatăl lui Balthazar, care re-
fuzase de nenumărate ori zece mii de
fiorini, oferiri pentru ea, veghea cu
atîtea precauții să nu se poată fura o
singură sămîntă din acest soi, încît o
păstra în salon și își petrecea deseori
zile întregi contemplînd-o. Tulpina era
uriasă, dreptă ca o luminare, vînjoa-
să, de un verde admirabil; proporțiile
se aflau în armonie cu potirul, ale că-

rui culori se distingeau prin acea stră-
lucitoare limpezime, ce dădea odinioară
atîta preț acestor fastuoase flori”.

Macul își spulberă petalele la orice
adiere, tremură, se ofilește dar păș-
trează în puzderia de semințe, în cap-
sulele cu formă de mirador, — dro-
gul: „Macul singur, roș la față, doar-
me dus pe ceea lume” (V.A.). Pentru
Monet, „Cimpul cu maci” e o stare
sufletească. Din păcate, în speculațiile
vestimentare macul a fost atît de soli-
citat încît, astăzi, e apanajul costuma-
țiilor țigănești, subiectul picturilor de
„gang”, al broderiilor vulgare, în ciu-
da măiestriei tehnice. Dar lui nu-i pasă,
nimic nu-l sensibilizează, nici măcar
Kitsch-ul, indiferent cum orată la față,
„doarme dus pe ceea lume”.

Corina Cristea

GÎNDIREA CA HOBBY

fragment

Pe cînd încă mai eram copil ajungeam la concluzia că există trei grade ale gândirii; și, întrucît mai tîrziu aveam să pretînd că gîndirea este hobby-ul meu, ajungeam la o concluzie și mai stranie — anume că eu însumi nu puteam gîndi deloc.

Pentru adulții din jur trebuia să fi fost un copil care nu le-a oferit satisfacții prea mari. Mi-aduc bine aminte cît de greu de înțeles îmi apăreau ei la început dar nu și cum le apăreau eu, desigur. Cel care m-a confruntat pentru prima oară cu problema gândirii a fost directorul școlii la care învățam — deși nici în modul, nici cu rezultatul pe care îl dorise. Directorul avea în birou cîteva statuete. Acestea stăteau cocotate pe un dulap înalt din spatele mesei de scris. Una înfățișa o doamnă care nu avea pe ea decît un prosop de baie. Părea înghețată de o spaimă eternă ca nu cumva prosopul de baie să-i alunecă mai jos; și, întrucît nu avea brațe deloc, se afla în situația nefericită de a nu se putea acoperi din nou cu prosopul. Lîngă ea se ghemuia statueta unui leopard, gata să sară asupra sertarului de sus al unui fișet pe care scria A-AH. Inocența mea interpreta inscripția ca pe un ultim țipăt disperat al victimei. Dincolo de leopard se afla un domn musculos, în pielea goală, care ședea, privind în jos, cu bărbia în podul palmei și cotul pe genunchi. Arăta cît se poate de nenorocit.

La cîva timp după aceea, am aflat ce însemnau acele statuete. Directorul le plasase în așa fel încît să nu poată scăpa privirilor copiilor delincvenți, căci pentru el statuetele simbolizau esența vieții. Doamna cea goală era Venus din Milo. Ea era Dragostea. Nu-și făcea nici un fel de griji în privința prosopului. Se îngrijea doar să fie frumoasă. Leopardul era Natura și era, într-adevăr, natural. Domnul musculos, în pielea goală, nu era nenorocit. Era Gînditorul lui Rodin, o imagine a gândirii pure. Este ușor să cumperi mici imitații din ghips ale unor lucruri din care crezi că este alcătuită viața.

Aș face mai bine să adaug că eram un frecvent vizitator al biroului directorului, din cauza ultimului lucru pe care îl făceam sau îl lăsam nefăcut. Așa cum se spune acum, nu eram deloc integrat. Eram, cel puțin, dezintegrat; și mai eram și dezorientat. Pe adulți nu-i înțelegeam defel. De cîte ori luam poziția vinovatului în fața directorului, cu statuetele lucind alb deasupra lui, îmi trăgeam capul între umeri, îmi împreunam mîinile la spate și-mi frecam pantofii unul de altul. Directorul se uita opac la mine prin ochelarii lui fulgerători.

„Ce să ne facem oare cu tine?”

Ei, ce să se facă oare cu mine? Îmi mai frecam puțin pantoful și mă zgîiam la covorul ponosit.

„Privirea sus, băiete! Nu te poți uita în sus?”

Atunci mă uitam în sus, la dulap, unde doamna cea goală era înghețată de spaima ei iar domnul musculos contempla dosul leopardului într-o tristețe nesfîrșită. N-aveam nimic de spus directorului. Ochelarii lui reflectau lumina, așa că nu puteai zări nimic uman în spatele lor. Nu exista nici o posibilitate de comunicare.

„Tu chiar nu gîndești niciodată?”

Nu, nu gîndeam, în acel moment nu gîndeam, nu puteam gîndi — așteptam doar, în suferință, ca întrevăderea să ia sfîrșit.

„Atunci ai face mai bine să înveți să gîndești — nu?”

Odată chiar directorul a sărit în picioare, s-a întins după capodopera lui Rodin și a azvîrlit-o pe masa din fața mea.

„Uite așa arată un om cînd gîndește cu adevărat!”

Mi-am plimbat privirea peste domnul musculos, fără vreo urmă de interes sau de înțelegere.

„Du-te înapoi în clasă!”

În mod evident, ceva îmi lipsea. Natura înzestrase tot restul rasei umane cu un al șaselea simț iar pe mine mă lăsase pe dinafară. Așa trebuia să stau lucrurile, cugetam eu la întoarcerea în clasă, căci fie că spărgem un geam, fie că nu izbuteam să-mi amintesc. Legea lui Boyle, ori că întîrziem la școală, profesorii mei îmi ofereau unul și același răspuns matur: „De ce nu gîndești?”

Așa cum vedeam eu cazul, spărsesem geamul pentru că încercasem să-l lovesc pe Jack Arney cu o minge de cricket și dădusem greș; nu-mi puteam aminti Legea lui Boyle pentru că nu mă obosisem niciodată s-o învăț; și întîrziem la școală pentru că preferam să stau pe pod și să mă uit cum trec vasele pe sub el. Ce mai încolo și-ncoace, eram un băiat rău. Eram, poate, profesorii mei atît de buni încît să nu înțeleagă profunzimea depravării mele? Eram ei, oare, niște oameni lipsiți de griji și îndoieli, care-și puteau dirija fiecare acțiune prin acest misterios meșteșug al gândirii? Întreaga poveste îmi părea de neînțeles. În primii ani de școală pînă și statueta Gînditorului mă puneam în încercătură. Nu-mi venea să cred că vreunul din profesorii mei ar putea fi vreodată în pielea goală. Ca orice om care, deși surd din naștere, se înverșunează să afle cît mai mult despre sunet, eram și eu tot timpul cu ochii pe profesori pentru a afla cît mai mult despre gîndire.

Să-l iau de pildă pe dl. Houghton. Mereu îmi spunea să gîndesc. Cu o satisfacție modestă îmi repeta întruna că, la vremea lui, gîndise și el destul. Atunci de ce își petrecea atît de mult timp în compania băuturii? Ori poate exista mai multă rațiune în băutura decît părea la prima vedere? Dar dacă nu exista, și dacă băutura era, de fapt, dezastruoasă pentru sănătate — iar dl. Houghton era prăpădit de tot, în privința asta nu încăpea nici o îndoială — de ce oare vorbea mereu despre o viață neprihănită și despre virtuțile aerului curat? Își desfăcea larg brațele, cu figura unui om obișnuit să-și petreacă timpul liber cutreierînd crestele munților.

„Aerul curat tare-mi face bine, băieți — de asta sînt absolut sigur!”

Uneori, înflăcărat de propria lui elocință, sărea de la catedră și ne scotea în ghionturi afară, în rafalele unui vînt înfiorător.

„Acum, băieți! Inspirați adînc! Să simțiți cum pătrunde aerul pînă în străfundul plămînilor — trageți cîteva înghițituri zdravene din aerul binefăcător al Domnului!”

Stătea așa în fața noastră, bucurîndu-se de sănătatea lui perfectă, imaginea ideală a omului ce nu concepe să-și trăiască viața decît în aer liber. Își puneam mîinile în solduri și trăgea o dată zdравăn aer în piept. În clipele acelea auzeam cum vîntul, prins în caverna pieptului său, se luptă cu toate obstacolele nenaturale. Trupul i se zguduia de pe urma șocului iar fața-i istovită se albea de neobișnuită vizită. Se întorcea clătîindu-se la catedră și se prăbușea acolo, inutilizabil pe tot restul dimineții.

Dl. Houghton avea o slăbiciune deosebită pentru monologurile foarte morale despre viața cumpătată, castă și plină de îndatoriri. Și totuși, în toți unuia din aceste monologuri, dacă prin fața ferestrei se întimpla să treacă o fată, de-abia atingînd trotuarul cu piciorușele ei grațioase, dl. Houghton își întrerupea discursul, gîtul i se răsucea pînă la refuz, și o urmărea cu privirea pînă nu se mai vedea. În astfel de cazuri, dl. Houghton părea că se conduce nu după gîndire ci după un arc invizibil și irezistibil, ascuns undeva în ceafă.

Gîtul lui constituia un obiect de mare interes pentru mine. În mod obișnuit, stătea puțin umflat deasupra gulerului.

Dar dl. Houghton luptase în primul război mondial alături de americani și de francezi și ajunsese — prin cine știe ce absurditate — să deteste iremediabil cele două țări. Dacă vreuna din ele se întimpla să apară în prim-planul vieții politice, nici un argument nu-l putea determina pe dl. Houghton să aibă vreo considerație pentru ea. Bătea cu pumnul în catedră, gîtul i se umfla și mai tare și începea să se înroșească. „Puteți să spuneți voi ce vreți!”, striga el, „dar eu m-am gîndit mult la asta — și eu știu ce gîndesc!”

Dl. Houghton gîndea cu gîtul. S-o iau de pildă și pe d-ra Parsons. Această domnișoară ne încredința mereu că dorința ei cea mai scumpă era asigurarea bunăstării noastre, dar eu știam încă de pe atunci, cu misterioasa clarviziune a copilăriei, că tot ce-și dorea mai mult era soțul de care n-a avut parte niciodată. L-aș lua de pildă și pe dl. Hands — și încă pe mulți alții.

M-am referit pînă acum, pe îndelete, la profesorii mei deoarece ei au fost primii car mi-au deschis ochii asupra naturii a ceea ce, în mod obișnuit, se cheamă gîndire. Prin ei am descoperit că gîndirea este adesea plină de prejudecăți inconștiente, de ignoranță și ipocrizie. Gîndirea ține un logotș despre puritatea dezinteresată în timp ce, fără nici o remușcare, își sucește gîtul după o fustă. Tehnic vorbind, ea este aproximativ la fel de eficace ca și golful practicat de majoritatea oamenilor de afaceri, la fel de onestă ca și intențiile majorității politicienilor, ori — ca să vin mai aproape de propria mea preocupare — la fel de coerentă ca și majoritatea cărților care se scriu astăzi. Aceasta este ceea ce eu am ajuns să numesc gîndirea de gradul trei, deși mai curînd este vorba de simțire decît de gîndire.

Într-adevăr, există adesea un fel de inocență în prejudecăți, însă pe vremea aceea priveam gîndirea de gradul trei cu un dispreț intolerant și o batjocă imprudentă. Găseam o mare plăcere în a confrunta o doamnă pioasă care-i ura pe germani cu propunerea ca toți să ne iubim dușmanii. Această doamnă m-a învățat un mare adevăr în ceea ce privește modul de abordare al gînditorilor de gradul trei; datorită ei acum nu mai resping cu atîta ușurință un proces mental care, pentru mulți dintre noi, reprezintă, pentru totdeauna, punctul de maximă apropiere de gîndirea propriu-zisă. (...)

Gîndirea de gradul doi este detectarea contradicțiilor. Eu am atins gradul doi în momentul în care am încolțit-o pe sărmana doamnă pioasă. Gînditorii de gradul doi nu-și pierd capul ușor, deși adesea cad în cealaltă extremă și atunci rămîn de căruță. Gîndirea de gradul doi este o retragere, cu ochii și urechile deschise. A devenit hobby-ul meu, aducîndu-mi și satisfacții și singurătate. (...) Am auzit, de pildă, oameni justificîndu-și obiceiul de a vîna vulpi și a le sfîșia în bucăți sub pretextul că vulpile s-ar da în vînt după asta; l-am auzit pe primul nostru ministru vorbind despre marile bine pe care i l-am făcut Indiei întîrnînd oameni ca Pandit Nehru și Gandhi; am auzit politicieni americani vorbind despre pace într-o propoziție și refuzînd să se alătore Ligii Națiunilor în următoarea. Da, au existat și momente de încintare.

În românește de Petru Iamandi

(din „The Borzoi College Reader”, edited by Charles Muscatine et al. Alfred A. Knopf, New York, 1968, p. 5—11).

fața și profil

De la Mateiu citire

Într-o carte din 1986, Alexandru George reia propunerea ca nimeni să nu fie considerat „matein” (de la Mateiu Caragiale) pînă nu va izbuti să rezolve măcar una din enigmatel textelor Craiului. De pildă, cere lămurire

Alexandru George pentru admiterea într-un ipotetic „club Mateiu Caragiale”, „ce înseamnă această specificație asupra rarelor momente cînd, deși invitat, Pîrgu nu venea la întîlnirile cu cei trei crai: «avea de moșit o poliță cu maimuță, sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu.»?”

Ei bine, fără a vrea să mă consider „matein”, țin să accept provocarea (abia acum) riscînd o interpretare. Cuvintele dificile sînt două: **Mehtupciu** (majuscula nu se justifică) este un funcționar dintr-o cancelarie domnească. Vine de la mehtup (= adresă oficială). Iar **dardărul**, despre care Alexandru George spune corect că e un joc cu o sfirează, se joacă într-adevăr cu un titirez de os, pe post de zar. Participanții învîrt pe rînd acest obiect care are șase fețe și, în funcție de inscripția feței pe care cade iau sau dau o anumită sumă la (din) po-

tul strîns pe masă. Posed de la o matusă un dardăr nemțesc a cărui rotire durează peste două minute cauzînd emoții. Poate și Gore Pîrgu avea unul.

Alexandru George spune că a întîlnit cuvîntul „dardăr” la Brătescu-Voinești. Desigur. Aș completa că în marele dicționar Cartea Românească (autor I. Candrea) la cuvîntul **dardăr** explicația e eronată: „joc de cărți” dar citatul e cel din Brătescu-Voinești: „pînă vine partida, facem un **dardăr**”. Adică, lipsind „al patrulea” jucătorii trec timpul rotînd sfireleaza. E surprinzătoare această eroare, dar și un semn că la 1933 dardărul era desuet.

În ceea ce privește prima parte a frazei: „avea de moșit o poliță cu maimuță”, cred că trebuie interpretată în sens figurat. Pîrgu și amicul său de la cancelaria domnească (mehtupciu) pur și simplu falsificau (moșeau) cite o poliță. Sau eventual aminau sca-

dența prin mijloace ilegale dacă merita deranjul (era „cu maimuță”). Cuvintele din urmă semnălu caracterul „dificil” al poliței. Ar fi greșit să credem, cum și eu am crezut o vreme, că „avea de moșit o poliță cu maimuță” se poate traduce în argoul de azi: „avea o trampă cu o gagică”. Pentru că lipsește articolul nehotărît („o maimuță”).

Nu știu dacă am meritat prin rîndurile de mai sus să devin „matein”. Repet că nici nu urmăresc anume. Poate dl. Alexandru George va fi dezamăgit de interpretare și va amîna conferința dreptului de a mă considera inițiat pînă cînd voi desluși sensul expresiei „ducem (cu noi) și harțabalele”, (la jocul de la Arnoteni), explicație pe care o voi încerca altă dată.

Horia Gârbea